

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

МИРОНЕНКО-ШУЛЬГАН ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 347.73 : 334.012.61-022.51

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ДЕРЖАВОЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
КРИЗИ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. М. Мироненко-Шульган**

Науковий керівник: **Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна**, кандидат юридичних наук, доцент

Ірпінь – 2024

АНОТАЦІЯ

Мироненко-Шульган О. М. Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Державний податковий університет, Міністерство фінансів України, – Ірпінь, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-методологічних та нормативних засад правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, аналізу правозастосовної вітчизняної та зарубіжної практики у сфері публічної фінансової діяльності як допомоги суб'єктам господарювання, а також виробленню пропозицій щодо удосконалення фінансового законодавства України. У роботі зроблено фокус на розумінні ролі малого підприємництва у забезпеченні економічної стабільності держави та пошуку шляхів виходу із фінансової кризи.

Акцентовано увагу на гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС у сфері функціонування та фінансової підтримки державою підприємництва. Україна перебуває у статусі кандидата на членство в ЄС, що є стимулом для органів державної влади здійснювати заходи із продовження подальшої податкової реформи, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів розвивати свій бізнес на Українській землі, можливістю вітчизняних учасників економіко-правових відносин вільно реалізовувати свої права, задовольняти інтереси та використовувати можливості.

Згідно офіційних даних Уряду проблемними питаннями бізнесу в Україні є законодавство, захист права власності, розвиток інфраструктури та енергоефективності. Схожі результати отримано фахівцями у галузі економіки та права під час досліджень умов провадження підприємницької діяльності в Україні. Такі проблеми як високий рівень корупції, нестабільна політична

ситуація, бюрократичні процеси, низький рівень конкурентноспроможності та інноваційності, недостатня фінансова допомога незмінно входять у індикатори «сприятливості» режиму ведення бізнесу. Підсилюють вказані обставини умови, які тривають вже понад 10 років і які прийнято називати «кризовими».

У дисертації на основі аналізу положень вітчизняного законодавства досліджено повноту теоретико-правового регулювання основних понять у сфері фінансової підтримки державою малого підприємництва. Зокрема, запропоновано ряд таких нових понять як «фінансово-правове регулювання підприємництва», «державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва»; «фонди підтримки малого та середнього підприємництва», а також удосконалено поняття, які вже набули широкого поширення: «суб'єкт малого підприємництва», «мале підприємництво», «державна допомога суб'єктам господарювання», «фінансова криза»; «податкова політика» тощо. Визначено такі характеристики суб'єктів малого підприємництва як самостійність, ініціативність, систематичність підприємницької діяльності з метою отримання прибутку, соціального прогресу та підвищення якості життя громадян, що здійснюється на власний ризик таких суб'єктів.

На підставі сформульованих висновків виокремлено специфічні ознаки понять «державна допомога суб'єктам підприємництва» та «фінансова державна підтримка», що є відповідями на окремі питання ведення бізнесу в умовах фінансової кризи, воєнного стану. При цьому фінансову кризу запропоновано визначати як стан фінансової системи держави, що здійснює негативний вплив на її функціонування в цілому та суб'єктів господарювання, а також загрожує фінансовій безпеці держави. До ознак фінансової кризи віднесено: кризовий стан фінансової системи, загрозу фінансовій безпеці держави, негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання, зниження довіри до фінансово-правових інститутів держави.

У дисертації набули подальшого розвитку етапи становлення правового забезпечення фінансової підтримки малого підприємництва в Україні, а також розуміння ефективного адміністративного та фінансового контролю за

діяльністю відповідальних осіб. Визначено, що правові форми підтримки малого підприємництва є правовим впливом на відносини у сфері публічної фінансової діяльності з метою створення сприятливих зовнішніх умов для здійснення підприємницької діяльності за допомогою нормативно закріпленого інструментарію (методів). Новели нормативного регулювання, які скасовують ті чи інші санкції, надають можливості кредитування з оптимальними умовами для відкриття або підтримки бізнесу, мінімізують податкові ставки та ін., часто мають неоднозначний і суперечливий характер, що обумовлено швидкими політико-правовими реформами, впровадженням нових підходів до здійснення публічного управління. Підготовлені державні та регіональні програми підтримки малого підприємництва не завжди впроваджуються.

Дослідження правового статусу джерел фінансової правової підтримки, їх основних видів та повноти їх правової регламентації дозволило визначити фонди підтримки малого та середнього підприємництва як публічні цільові грошові фонди, що можуть мати два різні правові статуси. Так, ці фонди можуть утворюватися в якості цільового рахунку в межах спеціального фонду Державного (місцевого) бюджету в якості публічного централізованого цільового бюджетного фонду, а також у формі юридичної особи як публічний позабюджетний цільовий децентралізований фонд грошовий коштів.

Запропоновано систему принципів державної допомоги суб'єктам господарювання, що включає законність, допустимість, визначеність, публічність, відкритість та прозорість, економічна доцільність, відповідальність, моніторинг та контроль, непорушення принципів здорової економічної конкуренції.

Рекомендовано впровадити єдиний автоматизований механізм подачі заявок на отримання фінансової допомоги та мінімізувати людський фактор у прийнятті рішення про її надання. Задекларована фінансова державна підтримка залишається неефективною через відсутність її доступності (на що вказує надзвичайно малий відсоток задоволених заявок на отримання державної фінансової допомоги), створення складних умов з боку банківських

організацій та надмірну бюрократію.

Розкрито зміст та особливості податкової політики як напряму фінансової допомоги держави малому підприємництву та запропоновано шляхи її вдосконалення. У контексті взаємозв'язку податкової політики та політики підтримки малого підприємництва в Україні, податковою підтримкою є різновид фінансової підтримки державою малого підприємництва, що включає в себе такі форми як: застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; надання податкових пільг, тимчасового звільнення від оподаткування, відстрочення або списання податкового боргу; встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок; звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення.

Удосконалено систему правового забезпечення фінансово-контрольних заходів малого підприємництва, сформульовано пропозиції щодо розширення фінансової підтримки державою малого підприємництва за рахунок напрямів реалізації податкової політики.

Ключові слова: мале підприємництво, правова основа фінансової підтримки, фінансові правовідносини, система оподаткування, принципи фінансового права, забезпечення прав суб'єктів малого підприємництва, податкова політика, податковий контроль, державна допомога бізнесу, фінансова державна підтримка, публічна фінансова діяльність.

SUMMARY

Myronenko-Shulgan O. M. Legal regulation of state financial support of small businesses in the conditions of the financial crisis. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 «Law» in the specialty 081 «Law». – State Tax University, Ministry of Finance of Ukraine, – Irpin, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the theoretical,

methodological and normative foundations of legal regulation of the state's financial support of small businesses in conditions of a financial crisis, an analysis of domestic and foreign legal practice in the field of public financial activity as assistance to business entities, and development of proposals for improving the financial legislation of Ukraine. The article focuses on understanding the role of small business in ensuring the economic stability of the state and finding ways out of the post-war financial crisis. Attention is paid to the harmonisation of Ukrainian legislation with EU legislation in the field of functioning and financial support of entrepreneurship. Ukraine is a candidate for EU membership, which is an incentive for the government to take measures to continue further tax reform, a positive signal for European and global investors to develop their business in Ukraine, and an opportunity for domestic participants in economic and legal relations to freely exercise their rights, satisfy their interests and use opportunities.

According to official data, among the problematic issues of business in Ukraine are legislation, protection of property rights, development of infrastructure and energy efficiency. Similar results were obtained by specialists in the field of economics and law during research into the conditions for conducting business activities in Ukraine. Such problems as a high level of corruption, an unstable political situation, bureaucratic processes, a low level of competitiveness and innovativeness, insufficient financial assistance are invariably included in the indicators of "favorability" of the business regime. Conditions that have been going on for more than 10 years and which are usually called crisis conditions strengthen the indicated circumstances.

In the dissertation, based on the analysis of the provisions of domestic legislation, the completeness of the theoretical and legal definition of the main concepts in the field of state financial assistance to small businesses is investigated. In particular, a number of such new concepts as "financial and legal regulation of entrepreneurship", "state financial support of small and medium-sized entrepreneurship" were proposed; "Small and medium-sized business support funds", as well as improved concepts that have become widespread: "small business entity",

"small business", "state aid to business entities", "financial crisis"; "tax policy" etc. Based on the formulated conclusions, specific features of the concepts of "state aid to business entities" and "financial state support" are identified, which are answers to certain questions of doing business in the conditions of financial crisis and martial law. At the same time, it is proposed to define the financial crisis as the state of the financial system of the state, which has a negative impact on its functioning as a whole and economic entity, and threatens the financial security of the state. The signs of a financial crisis include a crisis state of the financial system, a threat to the financial security of the state, a negative impact on the functioning of economic entities, a decrease in trust in the financial and legal institutions of the state.

The subject of small business as an object of financial and legal regulation is proposed to be understood as a participant in public financial and legal relations, which carries out independent, systematic, proactive economic activity at its own risk and with the aim of obtaining profit, which is characterized by qualitative and quantitative indicators defined in legislation for this type of business. These parameters can be determined by national legislation or recommendations of international organizations. Small business entities have the following characteristics: independence, initiative, systematic business activity for the purpose of obtaining profit, social progress and improving the quality of life of citizens, which is carried out at the own risk of such entities. As participants in financial and legal relations, they provide stable revenues to the budget through the payment of taxes and fees. The current definition of small business, proposed in the legislation of Ukraine, complies with EU law and is based on quantitative and qualitative business indicators.

In the dissertation, the stages of legal support for financial support of small businesses in Ukraine were further developed, as well as the understanding of the importance of effective administrative and financial control over the activities of responsible persons. Legal forms of small business support are a legal influence on relations in the sphere of public financial activity with the aim of creating favorable external conditions for the implementation of entrepreneurial activities with the help of normatively established tools (methods). Regulatory amendments that cancel

certain sanctions, provide credit opportunities with optimal conditions for opening or maintaining a business, minimize tax rates, etc. often have an ambiguous and contradictory nature, which is due to rapid political and legal reforms, the introduction of new approaches to public administration, which actually occur in all spheres of social life both in Ukraine and in the world. Prepared state and regional small business support programs are not always implemented. Most often, due to the fact that the right is established, but there is no qualified staff or a developed clear procedure for its implementation, or there is no interest of the local authorities in implementing new approaches and methods of work. As a result, practical issues of legal protection of the legitimate interests of business entities arise.

The study of the legal status of the sources of financial legal support, their main types and the completeness of their legal consolidation made it possible to identify small and medium-sized business support funds as public purpose monetary funds that can have two different legal statuses. Thus, these funds can be formed both as a target account within the special fund of the State (local) budget as a public centralized target budget fund, and in the form of a legal entity as a public off-budget target decentralized fund of monetary funds.

A system of principles of state aid to business entities is proposed, which includes legality, admissibility, certainty, publicity, openness and transparency, economic feasibility, responsibility, monitoring and control, non-violation of the principles of healthy economic competition.

It is recommended to implement a single automated mechanism for submitting applications for receiving financial assistance and to minimize the human factor in making a decision on its provision. The declared financial state support remains ineffective due to its lack of availability (as indicated by the extremely small percentage of satisfied applications for state financial assistance), creation of difficult conditions by banking organizations and excessive bureaucracy.

The content and features of the tax policy as a direction of the state's financial assistance to small businesses are disclosed and ways of its improvement are proposed. In the context of the relationship between tax policy and small business

support policy in Ukraine, tax support is a type of state financial support for small business, which includes such forms as: application of a simplified system of taxation, accounting and reporting; provision of tax benefits, temporary exemption from taxation, postponement or write-off of tax debt; establishing a moratorium on documentary and actual inspections; exemption from responsibility for certain tax offenses.

The system of legal support for financial and control measures of small entrepreneurship has been improved, and proposals have been formulated to improve the legal regulation of state financial support of small entrepreneurship in conditions of a financial crisis.

Key words: small business, legal basis of financial support, financial legal relations, taxation system, principles of financial law, ensuring the rights of small business entities, tax policy, tax control, state support for business, financial legislation, guarantees of legality, public financial activity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мироненко-Шульган О. М. Теоретико-правові основи функціонування малого підприємництва як однієї з форм господарської діяльності (фінансово-правовий аспект). *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9 (23). С. 684–696. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10338>.

2. Мироненко-Шульган О. М. Про податкову політику України в контексті вступу в ЄС та дії програми підтримки малого підприємництва. *Ампаро*. Випуск 2. 2023. С. 41–47. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2023/6.pdf>.

3. Мироненко-Шульган О. М., Кармаліта М. В. Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в Україні у кризові періоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 286–290. URL: http://lsej.org.ua/7_2023/66.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Мироненко-Шульган О. М. Особливості правового регулювання фінансування органами місцевого самоврядування діяльності малого бізнесу в Україні. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications: VII International scientific and practical conference (January 24–26, 2024), Vienna, Austria, International Scientific Unity*. 2024. С. 209–214.

5. Мироненко-Шульган О. М. Правове регулювання оподаткування підприємництва в умовах фінансової кризи: гармонізація публічного і приватного інтересу *Міжнародний податковий конгрес «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки» (м. Ірпінь, 03 грудня 2020 року)*: збірник матеріалів. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 520–523.

6. Мироненко-Шульган О. М. Окремі аспекти здійснення фінансового контролю за діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання у карантинний

період. *Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 07 квітня 2021 р. м. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. С. 220–223.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Myronenko-Shulhan O., Karmalita M. The role of tax policy in the crisis period (reduction of financial and economic shakes of small business during the pandemic). 2021. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. No. 4. Pp. 27–33. URL: <https://www.unigoettingen.de/de/document/download/aed2e201b6e455de01b57d10c45455cf.pdf/ReOS%2004%20aus%202021.pdf>.

8. Мироненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою. *Національна асоціація адвокатів України*: офіц. сайт. 19.08.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	14
1.1. Поняття та ознаки малого підприємництва.....	14
1.2. Особливості функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи.....	31
1.3. Правове регулювання форм здійснення малого підприємництва в Україні.....	51
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	78
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	82
2.1. Правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на державному рівні.....	82
2.2. Правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на місцевому рівні.....	115
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	152
РОЗДІЛ 3. ПОДАТКОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ	158
3.1. Реалізація податкової політики як наряду фінансової підтримки малого підприємництва в умовах фінансової кризи.....	158
3.2. Правовий статус органів фінансового контролю в сфері надання фінансової підтримки державою малому підприємництву.....	174
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	188
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	223

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- acquis ЄС – право Європейського Союзу
- БК України – Бюджетний кодекс України
- ВРУ – Верховна Рада України
- ВС – Верховний Суд
- ГК України – Господарський кодекс України
- ДПС – Державна податкова служба України
- ЄС – Європейський Союз
- КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- КСУ – Конституційний Суд України
- МВФ – Міжнародний валютний фонд
- Мінфін – Міністерство фінансів України
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ОМС – органи місцевого самоврядування
- СМСП – суб'єкти малого та середнього підприємництва
- МСП – мале та середнє підприємництво
- ПК України – Податковий кодекс України
- РЄ – Рада Європи
- ССО – спрощена система оподаткування

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Мале підприємництво, на думку багатьох провідних вчених як юристів, так і економістів, є рушійною силою всієї економіки держави. Цю тезу підтверджує практичний досвід України та зарубіжних країн. Останні два десятиліття, все частіше економіки держав підпадають під вплив світових фінансових криз, які їх виснажують і змушують шукати нові способи підтримки, раціонального та економного використання бюджетних коштів. Виклики криз достатньо легко долаються великим бізнесом, бо він, на відміну від малого, має фінансовий резерв або суму коштів, що створює гарантії безпеки для учасника економічних відносин.

Для малого підприємництва, яке чутливе до наслідків фінансових криз, вагому роль відіграють сприятливі умови функціонування, що створюються державою і виражаються завдяки різноманітним видам допомоги та формам підтримки, зокрема:

- організація спрощеної процедури реєстрації таких підприємців та ведення обліку їхньої діяльності;
- надання податкових преференцій у вигляді податкових канікул або пільгового зменшення бази оподаткування чи податкової ставки, запровадження спрощеної процедури оподаткування та звітності;
- надання доступних кредитів (відсоткових канікул, або знижують відсотки по кредитах до мінімальної ставки), встановлюють пільговий період повернення для підтримки та розвитку бізнесу або закупівлі обладнання;
- виплата субсидій підприємствам на компенсацію заробітної плати для працівників та оренду приміщень;
- консультаційна підтримка і організація безкоштовного навчання людей, які вирішили відкрити власну справу.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, малий і середній бізнес в Україні також стикається з такими проблемами, як високий рівень корупції, нестабільна політична ситуація, низький рівень

конкурентоспроможності та інноваційності, недостатня фінансова підтримка та кредитування. Для подолання цих проблем необхідно здійснювати комплексні заходи на рівні держави, регіону та бізнесу [1].

Проблемам функціонування малого бізнесу присвячені праці учених у галузі економіки, зокрема таких як: О. Барановський, З. Варналій, З. Ватаманюк, А. Воронкова, Н. Голич, Я. Жаліло, Ю. Іванов, В. Корнеєв, Н. Крючкова, А. Попський, В. Стрілець, Н. Фролова, Ю. Ярова та інші. Це передусім автори наукових робіт, що присвячені малому підприємництву, у своїй більшості мають економічне спрямування, комплексні дослідження правових проблем (правового регулювання) фінансової підтримки малого підприємництва в умовах фінансової кризи відсутні.

У доктрині фінансового права правове регулювання поведінки учасників податкових правовідносин, зокрема і порядок оподаткування суб'єктів малого підприємництва частково вивчали Ю. Аністратенко, Н. Атаманчук, О. Бригінець, Л. Воронова, Н. Воротіна, А. Гарбінська-Руденко, О. Головашевич, С. Даніелян, О. Дмитрик, Л. Касьяненко, Т. Латковська, О. Мельник, О. Музика-Стефанчук, М. Пожидаєва, О. Покатаєва, Н. Пришва, О. Радишевська, В. Рядінська, Л. Савченко, В. Теремецький, К. Токарева, Н. Якимчук та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21; Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106; Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1805-р; Національної стратегії доходів до

2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р.

Тема дослідження затверджена вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол від 26 листопада 2020 року № 13).

Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні комплексного дослідження теоретико-методологічних та нормативних засад правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, вироблення пропозицій та рекомендацій, що ґрунтуються на досягненні вітчизняної та зарубіжної практики вдосконалення національного законодавства.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішуються такі **завдання**:

- дослідити повноту теоретико-правового визначення основних понять у сфері фінансової допомоги держави малому підприємству;
- дати визначення поняття малого підприємства, виокремити його ознаки та форми, встановити зв'язок між суміжними поняттями та категоріями;
- охарактеризувати поняття та вплив фінансової кризи на функціонування малого підприємства в Україні;
- дослідити еволюцію правового регулювання фінансової допомоги держави малому підприємству в Україні;
- проаналізувати стан правового регулювання державної та місцевої фінансової підтримки малого підприємства;
- визначити правовий статус джерел фінансової правової підтримки, їх основні види та стан їх правового закріплення;
- виокремити принципи фінансової державної підтримки та з'ясувати їх суть;
- дослідити ефективність фінансової державної підтримки малого підприємства в Україні;
- розкрити зміст та особливості податкової політики як напряму

фінансової підтримки державою малого підприємництва та запропонувати шляхи її вдосконалення;

– визначити статус органів фінансового контролю у сфері надання фінансової допомоги державою малого підприємництва в Україні;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

Предметом дисертаційного дослідження є правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що виникають в сфері правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає комплекс взаємодоповнюючих філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Зокрема, історико-правовий метод дозволив дослідити еволюцію правового регулювання фінансової допомоги держави малого підприємництва в Україні (підрозділ 1.2); діалектичний метод допоміг дослідити повноту теоретико-правового визначень основних понять у сфері фінансової допомоги держави малому підприємству (підрозділ 2.1), дати визначення поняття малого підприємництва, виокремити його ознаки та форми (підрозділ 1.1), охарактеризувати поняття фінансової кризи та визначити її вплив на функціонування малого підприємництва в Україні (підрозділ 1.3); системно-структурний метод дозволив встановити зв'язок між суміжними поняттями та категоріями (підрозділи 1.1, 2.1), а порівняльно-правовий та догматичний - сформулювати пропозиції щодо удосконалення правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); структурно-функціональний та логічний методи використовувалися під час визначення правового статусу джерел

фінансової підтримки, їх основних видів та стану правового закріплення (підрозділи 2.1, 2.2).

Науково-теоретичним підґрунтям роботи є наукові монографічні праці у галузі права, а також публікації у фахових періодичних виданнях.

Нормативною та емпіричною основою дисертаційного дослідження є нормативно-правові акти України з питань регулювання фінансової допомоги суб'єктам малого підприємництва, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, на основі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції, зокрема:

уперше:

– запропоновано поняття «фінансово-правове регулювання підприємництва» (це система правових норм, що визначають правові засади організації та здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання у сфері мобілізації, управління, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів); «державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва» (це вид державної допомоги в закріпленій в законодавстві формі, що надається уповноваженим органом влади відповідним суб'єктам малого та середнього підприємництва на принципах ефективності, доступності, відкритості та прозорості, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції у визначеному імперативно-правовими нормами порядку з публічних фондів грошових коштів з метою забезпечення створення, розвитку малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу); «фонд підтримки малого та середнього підприємництва» (це публічний централізований цільовий бюджетний фонд грошових коштів, порядок створення та функціонування якого здійснюється на підставі нормативно-правового акту імперативного характеру в межах відповідної бюджетної програми у складі

спеціального фонду відповідного (місцевого, державного) бюджету, уповноваженим на те органом влади які функціонують на засадах відкритості і прозорості з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб); «фонд підтримки малого та середнього підприємництва» (це публічний децентралізований цільовий позабюджетний фонд грошових коштів, юридична особа, порядок створення та функціонування якого здійснюється на підставі як нормативно-правового акту імперативного, так і диспозитивного характеру в межах відповідної бюджетної програми, уповноваженим на те органом влади або юридичною чи фізичною особою з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб);

– виокремлено специфічні ознаки понять: «державна допомога суб'єктам підприємництва» та «фінансова державна підтримка»;

– запропоновано принципи державної допомоги суб'єктам господарювання та дана їх характеристика, а саме: законності, допустимості, визначеності, публічності, відкритості та прозорості, економічної доцільності, відповідальності, моніторингу та контролю, непорушення принципів здорової економічної конкуренції.

удосконалено:

– дефініції: «суб'єкт малого підприємництва як об'єкт фінансово-правового регулювання» (це учасник публічних фінансово-правових відносин, що здійснює самостійну, систематичну, ініціативну господарську діяльність на власний ризик та з метою отримання прибутку, який характеризується якісними та кількісними показниками, визначеними в законодавстві для такого виду підприємництва); «мале підприємництво» (це особлива форма господарської діяльності, що відповідає визначенням у законодавстві загальним ознакам підприємництва, а також соціальним ознакам щодо кількості працюючих та розміру отриманих за рік доходів); «державна допомога суб'єктам господарювання» (це закріплена у нормативно-правовому акті всебічна підтримка суб'єктів господарювання уповноваженим органом у

формі і у порядку визначеному законодавством за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, з дотриманням принципів відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції, що здійснюється з метою розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб); «фінансова криза» (це стан фінансової системи держави, що здійснює негативний вплив на її функціонування в цілому та суб'єктів господарювання, а також загрожує фінансовій безпеці держави);

- правове регулювання надання фінансової підтримки малого підприємництва, шляхом пропозицій до статей нормативно-правових актів відповідно;

- механізм інформування органами влади зацікавлених суб'єктів щодо фінансової державної підтримки малого підприємництва, а саме вважаємо більш зручним і корисним у кожній вкладці на офіційному веб-сайті відповідної ради, де мова йде про підтримку підприємництва в обов'язковому порядку розмістити нормативно-правові акти, які б регулювали: порядок відкриття конкретного бізнесу; отримання дозволів під кожний вид бізнесу; оподаткування цього конкретного бізнесу; порядки отримання фінансування у формі фінансової державної підтримки суб'єктами малого підприємництва; посилення на оголошенні конкурси для отримання державної допомоги у цій сфері; так і порядок здійснення контролю та відповідальності суб'єктів отримання такої допомоги тощо;

- розуміння та підходи податкової політики в цілому, а також податкової підтримки державою малого підприємництва зокрема;

- систему правового забезпечення фінансово-контрольних заходів малого підприємництва.

дістали подальшого розвитку:

- підходи до розуміння особливостей функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи в Україні та відповідно характеристики правового регулювання фінансової державної підтримки

малого підприємництва;

- етапи становлення правового забезпечення фінансової підтримки малого підприємництва в Україні;

- розуміння ефективного адміністративного та фінансового контролю за діяльністю відповідальних осіб, оскільки без ефективного контролю неможливо виявити невиконання або неналежне виконання обов'язків відповідальних органів в сфері фінансової підтримки малого підприємництва;

- розуміння правового статусу джерел фінансової державної підтримки: до джерел відносяться публічні фонди коштів, які мають два правових статуса: «фонди підтримки малого та середнього підприємництва» як публічний централізований цільовий бюджетний фонд грошових коштів; «фонди підтримки малого та середнього підприємництва» як публічний децентралізований цільовий позабюджетний фонд грошових коштів;

- рекомендації щодо розроблення єдиного автоматизованого механізму подачі заявок на отримання фінансової допомоги та мінімізації суб'єктивного фактору при прийнятті рішення про її надання;

- характеристика вітчизняної системи оподаткування малого підприємництва у контексті її впливу на заснування та розвиток малого бізнесу в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у:

- *законотворчості* – з метою розроблення нормативно-правових актів й удосконалення діючих щодо фінансової підтримки держави суб'єктів малого підприємництва;

- *правозастосуванні* – для вдосконалення практичної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування (довідка Ємільчинської селищної ради від 20.02.2024 № 316, довідка Житомирської обласної ради від

26.02.2024 № р-5-22/217);

– *науково-дослідній сфері* – під час подальших наукових досліджень публічної фінансової діяльності;

– *освітньому процесі* – під час викладання дисципліни «Фінансове право», інших правових дисциплін, а також при написанні підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в Україні у кризові періоди», опублікованій у співавторстві з Кармалітою М. В., автором особисто проаналізовані нормативно-правові акти у цій сфері, та обґрунтовано висновок, що проаналізовано офіційну статистику України та зроблено висновки про те, що мале підприємництво для економіки держави є її фундаментом, фінансова підтримка малого підприємництва виражається у наданні таким суб'єктам «дешевих кредитів», лібералізації для них податкової системи, створення фінансових інвестиційних фондів та грантових програм на рівні держави та органів місцевого самоврядування тощо.

У науковій статті «The role of tax policy in the crisis period (reduction of financial and economic shakes of small business during the pandemic)» опублікованих спільно з Karmalita M., автором особисто проаналізовано дії органів державної влади України щодо сприяння розвитку та підтримки малого підприємництва відповідно до стратегічних документів. Зроблено висновок про вплив податкової політики на становлення та розвиток підприємництва в умовах кризи, визначено роль податкових важелів у плануванні та веденні бізнесу.

Ідеї та розробки, що належать співавтору, разом з яким були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для

аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення та висновки дисертаційної роботи, а також практичні рекомендації щодо вдосконалення податкового законодавства України було представлено у доповідях науково-практичних конференцій та інших наукових заходів, зокрема на таких: Міжнародний податковий конгрес «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки» (м. Ірпінь, 03 грудня 2020 року); IV Міжнародна науково-практична конференція «Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 07 квітня 2021 року), VII Міжнародній науково-практичній конференції «*Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications*» (м. Відень, 24–26 січня 2024).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8 публікаціях, серед яких: 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 3 тез доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, конгресах та 2 публікації, які додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, із яких основного тексту 195 сторінок. Список використаних джерел складає 226 найменувань, що розміщені на 27 сторінках, а також 4 додатки на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та ознаки малого підприємництва

Фінансово-правові відносини продемонстровані у сучасному світі широким спектром різновидів наприклад, як суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування публічної фінансової діяльності щодо фондів грошових коштів. Проте суб'єкти малого підприємництва також бувають учасниками фінансово-правових відносини. Причому вони виникають як у зв'язку з розподілом та витрачанням державних або місцевих коштів, так і щодо формування фінансових ресурсів країни/територіальної громади.

Безперечно, фінансово-правові відносини є виразом правового зв'язку широкого кола учасників, кожному з яких належить система прав та обов'язків.

У контексті дослідження правових засад фінансової підтримки малого підприємництва виокремимо такі з них: держава (орган державної влади), адміністративно-територіальна одиниця (орган місцевого самоврядування), суб'єкт малого підприємництва (фізична особа чи підприємство), установа (наприклад, банк), організація (наприклад, бізнес-інкубатор).

Норми фінансового права безпосередньо закріплюють правові та організаційні форми та принципи публічної фінансової діяльності, а також визначають види платежів і методи акумуляції коштів до бюджетів або позабюджетних фондів коштів, а також порядок використання коштів з них. Однак фінансово-правові норми не вказують суб'єктам малого підприємництва за рахунок чого формувати та на що використовувати такі фінансові ресурси. Це залишається сферою самостійного управління суб'єктів. Наприклад, вони мають свободу у фінансуванні своєї діяльності з різних джерел, включаючи власні кошти, кредити або позики, інвестиції, гранти або

субсидії, лізинг тощо. Одночасно суб'єкти малого підприємництва можуть використовувати пільги та допомогу, що надаються державою з метою стимулювання їхнього розвитку.

За всієї сукупності фінансово-правових норм із прив'язкою до суб'єктів малого підприємництва фінансове право здійснює вплив на приватні фінанси в умовах виконання такими суб'єктами юридичних обов'язків перед державою та територіальними громадами. Зокрема, мова йде про сплату податків, зборів чи внесків до соціальних фондів, дотримання стандартів фінансової звітності, інші обов'язки.

Європейський курс розвитку, безумовно, відкриває нові можливості для України, але також вимагає перехід до європейських стандартів і нормативних вимог, які здійснити без значних змін у законодавстві (в тому числі у фінансовому) неможливо. Українська держава має сприяти розвитку бізнесу шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату, у т. ч. завдяки спрощенню бюрократичних процедур, удосконаленню правових засад ведення бізнесу, фінансової підтримки умов підприємців, розвитку інфраструктури та ринку праці тощо. Також важливо, щоб малі підприємства здійснювали інвестування в інновації та підвищували свою конкурентоспроможність, використовуючи ефективні бізнес-стратегії.

В умовах глобальних викликів тісна співпраця держави та бізнесу є критично важливою. Крім того, євроінтеграція, що сьогодні набирає шалених обертів та вивела на новий рівень відносини Україна – ЄС, передбачає трансформацію внутрішньої політики нашої держави, у т. ч. у контексті масштабу та різновидів фінансової допомоги малому підприємництву.

У доктрині фінансового права правове регулювання поведінки учасників фінансових правовідносин, зокрема і в контексті організації та здійснення діяльності суб'єктами малого підприємництва, вивчали Ю. Аністратенко, О. Головашевич, В. Іняхін, С. Даніелян, М. Глух, Л. Касьяненко, О. Мельник, М. Пожидаєва, О. Покатаєва, Л. Попова, О. Радишевська, В. Рядінська, В. Теремецький, Л. Хомко та інші. Також проблеми розвитку малих

підприємств досліджували у своїх працях науковці-представники економічної галузі знань. Зокрема, можна виокремити дослідження О. Барановського, В. Корнєєва, З. Варналія, Ю. Іванова, Н. Голич, В. Стрілець, Н. Фролової, Ю. Ярової та інших.

Водночас вказані автори лише частково розкривали фінансово-правові засади функціонування малого підприємництва, у т. ч. у контексті здійснення фінансової підтримки державою бізнесу в умовах фінансових криз.

Якісний стан правового регулювання фінансових відносин забезпечує дотримання публічних інтересів держави та територіальних громад, а також інтересів громадян, підприємств, організацій, установ. Фінансове право, яке було сформоване в незалежній Україні, відображає нові економічні та політичні умови країни. Наприклад, перехід від централізованої економіки до ринкових відносин спричинив необхідність змін у фінансово-правовому полі, оскільки нові умови вимагали адаптації правових норм до ринкових реалій [2, с. 685].

Однією з ключових змін у фінансовому праві стало здійснення системи заходів з публічного управління розвитком малого підприємництва (зокрема, асигнування, кредитування, компенсації втрат тощо). Такий підхід сприяє розвитку бізнесу та захисту прав та законних інтересів учасників економічних відносин, що в свою чергу забезпечує надходження фінансових ресурсів у публічні фінансові фонди. Таким чином, фінансове законодавство спрямоване на регулювання фінансових відносин, з метою підвищення ефективності наповнення публічних фінансових фондів шляхом стимулювання підприємницької діяльності, що включає в себе різноманітні фінансово-правові заходи. Зокрема, це можуть бути податкові пільги, доступні кредити, спрощення обліково-реєстраційних процедур бізнесу тощо.

Чи вплинули такі зміни на визначення та ознаки малого підприємництва? Перш за все, необхідно зазначити, що поняття «мале підприємництво» може трактуватися широко і використовуватися як синонім для інших подібних термінів, таких як «малий бізнес», «суб'єкти

господарювання» або «підприємство малого бізнесу». Проте ці поняття можуть мати і відмінності.

У світі дефініція «мале та середнє підприємництво (далі МСП)» з'явилась після Другої світової війни в контексті «бізнес, який не є великим» – і стало реакцією на створення Світової організації торгівлі та прагненням міжнародної спільноти запровадити обмеження державної підтримки підприємств великого бізнесу [3].

Необхідно вказати, що у світі немає єдиної класифікації МСП і різні країни застосовують національні класифікаційні системи. У ЄС критерії визначення розміру МСП різняться серед країн-членів та можуть застосовуватися при визначенні ставок оподаткування та наданні фінансової підтримки [4].

У той же час ідея уніфікації вимог до державної підтримки МСП (яким важче виборювати фінансування, ніж великим підприємствам) призвела до того, що ЄС розробив та у 2003 році затвердив єдине визначення МСП, що діє на всій території ЄС. Ці правила викладено в EU Recommendation 2003/361, які набули чинності з 2005 року [5].

За визначенням ЄС однією з основних цілей Рекомендацій щодо МСП (EU Recommendation 2003/361) є забезпечити надання заходів підтримки лише тим суб'єктам, які справді потребують їх [6]. І тому дефініція МСП в ЄС застосовується до всіх політик, програм та заходів, які Європейська Комісія розробляє та застосовує для МСП, а також і на національних рівнях. Це також стосується й виду державної допомоги, якщо не застосовуються спеціальні вказівки. За визначенням Європейської Комісії вирішити, чи дійсно компанія є МСП чи ні, не так просто, як можна подумати на перший погляд. Також в ЄС визнається, що не у всіх документах щодо державної допомоги дотримуються суворого тлумачення визначення МСП. Деякі з них безпосередньо засновані на дефініціях МСП (EU Recommendation 2003/361), інші лише частково застосовують дефініцію МСП, а в певних випадках навіть застосовуються конкретні уточнення та норми – і тому необхідно ретельно перевіряти

відповідну правову основу, якщо МСП отримує державну підтримку [3].

Також важливо, що EU Recommendation 2003/361 у статті 1 Розділу «Definition of micro, small and medium-sized enterprises adopted by the Commission» пропонує таке визначення: «підприємством вважається будь-який суб'єкт господарювання, що займається економічною діяльністю, незалежно від його організаційно-правової форми. До них відносяться, зокрема, самозайняті особи та сімейні підприємства, які займаються ремісничою або іншою діяльністю, а також товариства або асоціації, які регулярно займаються господарською діяльністю». Враховуючи проведений огляд зарубіжної та вітчизняної літератури, робимо висновок, що термінологічне визначення «підприємства» ставить за мету скоріше відображення сутності діяльності, а не конкретизацію організаційно-правової форми.

В українському законодавстві поняття «підприємство» (а це в розумінні ст. 62 Господарського кодексу України – далі ГК України) охоплює самостійні суб'єкти господарювання, створені компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [7].

Нормативно-правового визначення поняття «бізнес» вітчизняна система права не має. Цей термін, як правило, вживається у доктринальних працях економічного спрямування. Вітчизняне законодавство оперує категорією «підприємництво». Але для точного розуміння та ідентифікації понять необхідно дотримуватися визначень, що закріплені у нормах вітчизняного законодавства.

В Україні поняття «мале підприємництво» вперше вживалося в Указі Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» 1998 року у контексті запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності [8].

Зокрема, відповідно до п. 1–2 Указу до суб'єктів малого підприємництва відносились фізичні особи, які здійснювали підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, та юридичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, які мали встановлені Указом чисельність працюючих та обсяг виручки від реалізації продукції за рік (для першої категорії це не більше 10 осіб та 500 тис грн, для другої – 50 осіб та 1 млн грн).

У Законі України «Про державну підтримку малого підприємництва» 2000 року визначено саме поняття таких суб'єктів, зокрема у ст. 1: «Суб'єктами малого підприємництва є: 1) фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності; 2) юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн гривень» [9]. Для порівняння, у Сполученому Королівстві ці показники такі: оборот менше 10 мільйонів фунтів стерлінгів і має від 0 до 19 працівників.

З 2000 року у ст. 1 визначення підприємництва змінилося та отримало такий вираз: безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у Порядку, встановленому законодавством.

ГК України з 2004 року вже оперував поняттям «суб'єкт господарювання», розуміючи під ним учасника господарських відносин, що здійснює господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [7].

До суб'єктів господарювання було віднесено:

1) господарські організації-юридичні особи, створені відповідно до

Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до Закону як підприємці.

Згідно зі ст. 42 ГК України підприємництво є самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [7]. Отже, головними специфічними ознаками, які відмежовують поняття «підприємництво» від інших видів господарювання, це: 1) здійснення господарської діяльності на власний ризик та 2) з метою отримання прибутку.

Поняття «підприємництво» необхідно відрізнити від поняття «підприємство» за допомогою особливих характеристик кожного з них.

Для підприємства основними ознаками є такі:

- 1) самостійний суб'єкт господарювання;
- 2) створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами;
- 3) мета створення - задоволення суспільних та особистих потреб шляхом;
- 4) функціонування завдяки систематичному здійсненню виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами;
- 5) діє на основі статуту або модельного статуту;
- 6) самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розпис;
- 7) юридична особа, що має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки.

У процесі комунікації учасників економіко-правових відносин також можна почути термін «фірма». Його можна ототожнювати з поняттям

«підприємство» або надавати йому розширене значення (у випадку, коли мова йде про декілька підприємств або компаній, що має спільну власність або органи управління). Згідно ч.5 ст. 62 ГК України підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб, що може бути характерним для фірми [7].

Поняття «підприємство» до ГК України було відоме усім завдяки Закону України «Про підприємства в Україні» (втратив чинність з 2004 року), де вказувалося, що це самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку доходу [10].

Поняття «підприємництва», згідно визначення у Законі України «Про підприємництво» та ГК України має такі ознаки:

- 1) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, тобто діяльність суб'єктів господарювання;
- 2) діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність;
- 3) здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями), тобто фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством;
- 4) мета здійснення - досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Як бачимо, вказані вище поняття є різними за суттю і співвідносяться як суб'єкт/учасник та процес/діяльність, яка ним здійснюється.

Одночасно при визначенні законодавцем поняття “підприємства” у ГК України у ст. 63 регламентовано його *види* (приватне, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство колективної власності, що діє на основі колективної власності; комунальне, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

спільне комунальне, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва) [7].

Цікавим фактом є те, що такий розподіл на види здійснюється залежно від форми власності підприємства. Це не може не вплинути на розуміння та розмежування видів та форм суб'єктів малого підприємництва.

Такі форми підприємництва як мале (у т.ч. мікро), середнє та велике з'являються у прив'язці до класифікації суб'єктів господарювання (ст. 55 ГК України) - суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва [7].

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» 2012 року було встановлено термінологічну чіткість вживаних понять та зв'язок із нормами ГК України. Так, згідно зі ст. 1 Закону терміни «суб'єкти малого підприємництва» та «суб'єкти середнього підприємництва» вживаються у значенні, наведеному у Господарському кодексі України, з урахуванням того, що в цілях цього Закону термін «суб'єкти малого підприємництва» охоплює суб'єктів мікропідприємництва [11].

Відповідно до ст. 55 ГК України категорія суб'єктів малого підприємництва знову розширюється завдяки оновленим ознакам (вимогам або критеріям). Для обох форм малого підприємництва (як для фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб) середня кількість працівників за календарний рік має не перевищувати 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не має перевищувати суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [7].

Таким чином, в Україні визначення малого підприємництва, запропоноване ГК України, приведено практично у повну відповідність з нормами ЄС.

Щодо Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» 1999 року, то при визначенні засад нормативно-правового регулювання у його статтях використовуються, зокрема такі термінами як «мікропідприємство» та «мале підприємство» [12]. Цей Закон поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність, а також на операції з виконання державного та місцевих бюджетів і складання фінансової звітності про виконання бюджетів з урахуванням бюджетного законодавства.

Причому важливим є те, що вказується, що для цілей цього Закону підприємства можуть належати до таких категорій підприємств - мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств. А саме:

1) мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів - до 350 тисяч євро включно; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 700 тисяч євро включно; середня кількість працівників - до 10 осіб включно;

2) малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро включно; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 8 мільйонів євро включно; середня кількість працівників - до 50 осіб включно;

3) середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів - до 20 мільйонів євро включно; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - до 40 мільйонів євро

включно; середня кількість працівників - до 250 осіб включно;

великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів - понад 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - понад 40 мільйонів євро; середня кількість працівників - понад 250 осіб [12].

Як видно, для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності застосовуються визначені у спеціальному законі більш деталізовані ознаки малих підприємств, які застосовуються виключно до підприємств-юридичних осіб. Підставами віднесення підприємства до вказаної категорії є фінансова звітність, інформація про невідповідність за рік, що передує звітному, та відповідність щонайменше двом із визначених критеріїв.

Новоутворені підприємства під час визначення відповідності критеріям застосовують показники на дату складання річної фінансової звітності. Для визначення відповідності критеріям, встановленим у євро, застосовується офіційний курс гривні до іноземних валют (середній за період), розрахований на підставі офіційних валютних курсів Національного банку України, що встановлювалися для євро протягом відповідного року. Якщо підприємство однієї з наведених категорій за показниками річної фінансової звітності протягом двох років поспіль не відповідає наведеним критеріям, воно відноситься до відповідної категорії підприємств [12].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» 2020 року зі змінами та доповненнями також визначено, що суб'єктом підприємництва є мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва. Крім того у документі закріплено ознаки вказаних вище суб'єктів [13].

Окрему увагу необхідно приділити Податковому кодексу України (далі - ПК України), де поняття суб'єкт господарювання мікро-, малого; середнього підприємництва вживається у контексті проведення

контролюючим органом перевірок (статтями 75, 82), обов'язку сплати рентної плати (статтею 252) [14]. У статті 266 Кодексу законодавець вживає термін «малий бізнес», тим самим замінюючи попередньо вживане поняття «мале підприємництво». Згадуємо, що згідно статтею 1 Кодексу його норми поширюють свою дію на відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів. Крім того, у разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням цього Кодексу, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення цього Кодексу. Інші терміни, що застосовуються у цьому Кодексі і не визначаються ним, використовуються у значенні, встановленому іншими законами (ст. 5) [14].

Бюджетний кодекс України також використовує поняття «суб'єкти господарювання мікропідприємництва, малого та/або середнього підприємництва» (стаття 17), однак серед визначень основних термінів воно відсутнє [15]. Це є зрозумілим, адже БК України регулює відносини що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу. І цілком можна припустити за аналогією з ПК України, що у випадку використання терміну, що ним не визначений, необхідно керуватися значенням, наданим йому іншим законом, тобто на сьогодні це ГК України.

Враховуючи проведений аналіз нормативно-правових джерел, стає зрозумілим, що використання в актах правового регулювання суспільних відносин поняття «мале підприємництво» є переважаючим за інші синонімічні поняття. Це обумовлено тим, що використання цього терміну дозволяє звертатися до широкого спектру суб'єктів підприємницької діяльності без деталізації їх різних видів та форм. У той же час, можна спостерігати певну невідповідність між критеріями малого підприємництва, які застосовує ГК

України (кількість працюючих та річний дохід від діяльності) та Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (кількість працюючих, річний дохід від діяльності, балансова вартість активів), що не може не вимагати уніфікації поняття та узгодження ознак, які йому відповідають. Для виходу із ситуації, що склалася, вважаємо за необхідне уточнити: розуміти поняття «мале підприємство» необхідно в межах норм ГК України, який визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання; норми Закону України «Про бухгалтерський облік» встановлюють правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні.

Цікавими є результати порівняння термінологічного ряду, зробленого В.Стрілець, якій, вважаємо, вдалося відстежити спільні та відмінні ознаки понять «мале підприємство», «малий бізнес», «суб'єкт господарювання» або «мале підприємство» [16, с. 12-13]. Вченою складено матрицю характеристик процесів та суб'єктів у сфері малого бізнесу, яка за вихідні дані обрала такі критерії:

- 1) діяльність фізичних осіб;
- 2) діяльність юридичних осіб;
- 3) мета – отримання прибутку;
- 4) мета – некомерційна діяльність;
- 5) процес (діяльність) або суб'єкт.

Так, мале підприємство є діяльністю як фізичних, так і юридичних осіб, що здійснюється з метою отримання прибутку (зараз не акцентуємо увагу на кількісних критеріях щодо працівників та доходу, оскільки маємо інше завдання).

«Малий бізнес» також є діяльністю як фізичних, так і юридичних осіб, що здійснюється з метою отримання прибутку, однак це поняття вживається

як у значенні процесу (діяльності), так і у значенні суб'єкту. Щодо понять «суб'єкт господарювання» або «мале підприємство», то звичайно мова йде про учасника економічних відносин, який ставить за мету своєї діяльності як отримання прибутку, так і некомерційну діяльність. Різницею є те, що співвідносяться ці поняття як загальне і спеціальне, враховуючи, що мале підприємство є однією з форм господарської діяльності.

Відстоюємо позицію, що поняття малий бізнес і мале підприємництво це тотожні поняття, оскільки специфічними ознаками підприємництва є мета - отримання прибутку і здійснення діяльності на власний ризик. Щодо суб'єкта господарювання, то це загальне поняття по відношенню до суб'єкта підприємництва, оскільки суб'єкт господарювання може здійснювати свою діяльність не тільки з метою отримання прибутку, а й для реалізації публічного інтересу (так звану некомерційну діяльність).

З. Варналій зазначає, що мале підприємництво є самостійною (за рахунок власних коштів) систематичною діяльністю громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою одержання прибутку та реалізації власного економічного інтересу [17, с. 23-25]. Автором справедливо підкреслюється у дослідженні, не обов'язково це має бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності.

Ю. Аністратенко, аналізуючи державну політику щодо оподаткування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні, зазначає, що бізнес – це підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону та спрямована на отримання прибутку [18, с. 128]. Також вчена наводить усталену у доктрині позицію, що бізнес – це справа, ділова активність, спрямована на вирішення завдань, пов'язаних зі здійсненням на ринку операцій обміну товарів і послуг між економічними суб'єктами ринку, з використанням форм і методів конкретної діяльності, які склалися в ринковій практиці [19].

О. Щербина, підкреслюючи, що малий бізнес є найбільш широкою сферою розповсюдження підприємництва, вважає його особливою формою

бізнесу, пов'язаною із функціонуванням малих підприємницьких структур будь-якої форми власності і відповідної правової форми організації з метою одержання прибутку [20]. Погоджуємося з авторкою в тому, що суб'єкти малого підприємництва об'єктивно по своїй природі знаходяться в нерівних конкурентних умовах порівняно з великими фірмами і тому вони потребують формування сприятливого специфічного середовища для свого успішного розвитку. Цікавим і не позбавленим логіки є твердження О.Щербини, що державна підтримка малого бізнесу виступає однією зі складових такого «специфічного середовища».

Таким чином, для суб'єктів малого підприємництва, як для суб'єктів підприємництва взагалі, характерними є такі ознаки:

1) *самостійність* у підприємницькій діяльності означає, що фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю, має право самостійно приймати рішення та керувати своєю діяльністю без залежності від інших осіб або організацій. Це включає в себе прийняття рішень щодо стратегії, управління ресурсами, фінансового планування та інші аспекти діяльності. Самостійність не обов'язково означає, що підприємець повинен здійснювати всі аспекти своєї діяльності виключно своїми власними силами. Навіть найбільші підприємці можуть використовувати різні види підтримки, такі як співробітництво з іншими фірмами, наймання співробітників, використання консультаційних послуг тощо. Важливо лише, щоб сам підприємець мав остаточне слово щодо прийняття рішень та контролю над своєю діяльністю. Отже, самостійність у підприємницькій діяльності дозволяє особі вільно розвивати свій бізнес та приймати рішення відповідно до власних цілей, потреб та обставин, забезпечуючи при цьому гнучкість та, за бажання, інноваційність діяльності;

2) *ініціативність* є однією з ключових ознак підприємницької діяльності і тісно пов'язана з самостійністю підприємця. Ця ознака проявляється в здатності та бажанні підприємця брати на себе ініціативу в розвитку та здійсненні підприємницьких проектів, а також у вирішенні проблем і пошуку

нових можливостей. Ініціатива підприємця може виявлятися в різних сферах його діяльності, таких як: заснування власного бізнесу або розширення існуючого; провадження нових продуктів або послуг на ринок; пошук нових ринків збуту та розвиток партнерських відносин; впровадження ефективних стратегій маркетингу та реклами; розробка та впровадження інноваційних технологій або методів у виробництві. Отже, ініціативність підприємця є важливою складовою успішного ведення бізнесу, оскільки вона дозволяє реагувати на зміни у ринкових умовах та створювати нові можливості для розвитку;

3) *систематичність* є важливою ознакою підприємницької діяльності. Вона вказує на постійність та регулярність здійснення підприємницьких операцій протягом тривалого періоду. Одноразові або випадкові дії не можуть бути визнані підприємницькою діяльністю. У багатьох країнах, у тому числі і в Україні, відсутні чіткі законодавчі визначення того, що розглядається як систематична підприємницька діяльність. Кількість операцій чи їх частота, які визначають, чи є діяльність підприємницькою, може варіюватися залежно від конкретного контексту та інтерпретації законодавства.

При цьому, саме особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, вирішує, чи вона відповідає критеріям підприємництва і чи потрібна державна реєстрація як підприємця. Після цього підприємець може користуватися певними перевагами, такими як спрощений режим оподаткування. Отже, систематичність є важливою ознакою підприємницької діяльності, проте конкретні умови визначення цієї діяльності можуть різнитися залежно від законодавства країни та індивідуальних обставин кожного випадку.

4) *здійснення такої діяльності на власний ризик* як ознака підприємницької діяльності означає, що підприємець не тільки має можливість отримати прибуток від своєї діяльності, але і несе повну відповідальність за можливі збитки або втрати. Підприємець приймає рішення про вкладення власних коштів, часу та енергії в своє підприємство з усвідомленням ризиків, пов'язаних з підприємницькою діяльністю. Це можуть

бути фінансові ризики (наприклад, збитки від неуспішних інвестицій), ризики ринкового середовища (наприклад, зміни в попиті або конкуренція), а також ризики пов'язані з технологічними, правовими та іншими аспектами діяльності. Однак, разом з ризиками також приходять можливості для успіху та розвитку. Підприємець, який успішно управляє ризиками, може отримати значний прибуток та зростання свого бізнесу.

5) *є учасником публічних фінансово-правових відносин* - це означає, що малі підприємства виступають як учасники публічних фінансових правових відносин у сфері оподаткування та/або при отриманні фінансової підтримки з відповідних бюджетів.

Як вже було вказано вище, якісне правове регулювання фінансових відносин має гарантувати дотримання балансу публічного та приватного інтересу суб'єктів малого підприємництва. Крім того, механізм здійснення фінансово-правового регулювання малого підприємництва у будь-якій державі ґрунтуються і на інших принципах.

Таким чином, аналізуючи систему правового регулювання малого підприємництва в Україні, необхідно взяти за основу визначення, запропоноване ГК України загального поняття суб'єкта підприємництва, через те, що мова йде про один з видів господарської діяльності.

Але з урахуванням специфіки даного дослідження та виокремлених ознак, виходячи з аналізу положень нормативно-правових актів та здобутків доктрини фінансового права, під суб'єктом малого підприємництва як об'єкта фінансово-правового регулювання пропонуємо розуміти учасника публічних фінансово-правових відносин, що здійснює самостійну, систематичну, ініціативну господарську діяльність на власний ризик та з метою отримання прибутку, який характеризується якісними та кількісними показниками, визначеними в законодавстві для такого виду підприємництва.

Ці параметри можуть визначатися національним законодавством або рекомендаціями міжнародних організацій.

Тобто малим підприємництвом є особлива форма господарської

діяльності, що відповідає загальним ознакам підприємництва, а також спеціальним ознакам щодо кількості працюючих та розміру отриманих за рік доходів.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України вказуємо, що діюче в визначення малого підприємництва, запропоноване у законодавстві України, відповідає праву ЄС і бере за основу кількісні та якісні показники ведення бізнесу.

Ефективне правове регулювання є важливим чинником забезпечення сталого розвитку малого підприємництва і економіки в цілому. Воно допомагає запобігти недобросовісним практикам, захистити права споживачів, зберегти довкілля, забезпечити стабільність і безпеку. Правові засади формують межі, в яких суб'єкти господарювання можуть діяти, і встановлюють рівноправні умови для всіх учасників ринку. Це сприяє побудові довіри між бізнесом, урядом і суспільством, що є ключовим для сталого розвитку країни.

1.2. Правове регулювання форм здійснення малого підприємництва в Україні

Сучасний етап розбудови Української держави характеризується демократизацією усіх сфер суспільних відносин та рядом новел у правовому регулюванні. Демократизація охоплює не лише політичну сферу, але й правову, економічну, соціальну тощо.

У сфері фінансово-правового регулювання також відбуваються істотні зміни. Вони охоплюють процеси із прийняття нових нормативно-правових актів та внесення змін і доповнень до діючих з метою підвищення їх ефективності та адаптації до реалій сьогодення. Такі зміни можуть стосуватися бюджетної та податкової політики, правил банківського та валютного регулювання, інших аспектів, що мають відношення до управління фінансами.

У цілому, ці тенденції сприяють формуванню правової держави та стабільності в Україні, що є важливими складовими успішного розвитку країни. Підприємництво вважається обов'язковим атрибутом ринкових економічних механізмів та забезпечує наповнення дохідної частини бюджетів.

Під правовим регулюванням діяльності малого підприємництва (правовою базою) розуміється комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України та нормативно-правових актах, актах індивідуальної дії, що встановлюють правила поведінки суб'єктів малого підприємництва при організації та здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міри відповідальності за їх порушення.

Якщо визначати порядок здійснення малого підприємництва в Україні, то він включає такі етапи і у той же час складові системи правового забезпечення:

- 1) реєстрація бізнесу: фізичні особи-підприємці та юридичні особи проходять реєстрацію відповідно до вимог законодавства;
- 2) отримання дозволів та ліцензій у випадку такої необхідності, а саме тоді, коли цього вимагає норма закону;
- 3) ведення бухгалтерського обліку згідно з вимогами законодавства;
- 4) сплата податків та зборів вчасно та у повному обсязі;
- 5) управління персоналом та підприємницькою діяльністю: підприємства займаються наймом працівників, організацією виробництва та надання послуг тощо.

Ці етапи можуть відрізнятися залежно від конкретного виду підприємницької діяльності та індивідуальних обставин кожного бізнесу.

У контексті дослідження проблеми фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва констатуємо комплексність правового регулювання відповідної сфери через наявність в ній актів господарського, цивільного, адміністративного, податкового законодавства, що мають свої особливості. У той же час, правове регулювання фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва є частиною фінансово-правового регулювання відносин.

Хартія фундаментальних прав ЄС (2000 року) є первинним джерелом права Європейського Союзу, так само як і договір про заснування Європейських Співтовариств та Європейського Союзу. У її ст. 16 закріплюється свобода підприємництва у відповідності до права ЄС та національного законодавства і практики [21].

Європейська Хартія малих підприємств визначає важливість малих підприємств як ключового елемента економічного розвитку та соціального прогресу. Укладена Україною Хартія покликана сприяти поліпшенню становища малого бізнесу, забезпечуючи необхідну увагу та підтримку з боку політичних діячів та влади [22]. Підписана Україною Хартія закликає поліпшувати становище малого бізнесу шляхом ужиття заходів, спрямованих на стимулювання підприємництва, оцінку існуючих умов, та, коли необхідно, поліпшення цих умов, забезпечення належної уваги до потреб малого бізнесу з боку політичних діячів. Необхідність підтримки розвитку малого бізнесу у Хартії обґрунтовано рядом переваг суб'єктів малого підприємництва: здатність динамічно задовольняти нові потреби ринку та створювати робочі місця; значимості у сприянні соціальному та регіональному розвитку як структур ініціативних і дієвих; цінність знань, обов'язку та гнучкості в новій економіці [22].

Деякі з основних переваг, які визначає Хартія у сфері малого підприємництва, включають:

1) стимулювання інновацій: малі підприємства є джерелом інновацій та нових ідей, які можуть стимулювати розвиток економіки та покращувати конкурентоспроможність;

2) створення робочих місць: малі підприємства часто забезпечують значну частку робочих місць у економіці та сприяють зменшенню безробіття;

3) сприяння соціальному та регіональному розвитку: Малі підприємства можуть бути ключовими гравцями у сприянні соціальному та регіональному розвитку, зокрема через створення робочих місць, підтримку місцевих громад та розвиток інфраструктури;

4) гнучкість та знання: малі підприємства часто мають гнучкішу структуру та можуть швидше адаптуватися до змін у ринкових умовах. Вони також можуть бути джерелом інноваційних підходів та нових знань [22].

Отже, підтримка функціонування малого бізнесу забезпечує не лише економічний розвиток, а й сприяє соціальному прогресу та підвищенню якості життя громадян.

У контексті України, становлення малого бізнесу було важливою складовою процесу переходу до ринкової економіки після отримання незалежності у 1991 році. Малий бізнес відігравав ключову роль у формуванні нової економічної системи, сприяючи розвитку підприємництва, конкуренції та інновацій. Протягом останніх тридцяти років в Україні спостерігалася зростаюча увага до підприємництва, зокрема до малого та середнього бізнесу. Державна влада вживала різноманітні заходи для стимулювання підприємництва, такі як спрощення регулювання, надання фінансової підтримки, розвиток інфраструктури, проведення навчання у сфері підприємництва.

Діяльність суб'єктів малого підприємництва регулюється величезною кількістю нормативно-правових актів. Саме тому, суб'єктам малого підприємництва нерідко складно розібратися в такому розгалуженому правовому полі, що негативно впливає і на виконавчу дисципліну самих суб'єктів малого підприємництва, і на порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, а також на бажання громадян займатися підприємницькою діяльністю.

Для прикладу, склад нормативно-правових актів, що тим чи іншим чином регулювали підприємницьку діяльність у 2003 році характеризувався такими показниками: «із майже 100 082 документів, що наявні у комп'ютерній правовій системі «Нормативні акти України» версії 8.3 від 24 серпня 1991 року – дня проголошення незалежності України станом – на 01 лютого 2003 року видано загалом 33827 нормативно-правових актів, які тією чи іншою

мірою стосуються економіки, а це складає майже 34%. Лише 624 нормативно-правових акти є законами, що складає 1,9% від загальної кількості нормативно-правових актів, котрі регулюють економіку. З 624 законів 311 (половина) є змінами та доповненнями до вже існуючих законів» [23]. Окремо виділяються такі блоки законодавства: у галузі оподаткування, дозвільно-реєстраційне, антимонопольне законодавство, законодавство про захист від недобросовісної конкуренції, законодавство у сфері зовнішньоекономічної діяльності, законодавство про цінні папери і фондовий ринок тощо.

Для порівняння, станом на квітень 2024 року нормативно-правових актів з терміном «підприємництво» – 8212. Враховуючи предмет даного дослідження, вказуємо, що нормативно-правових актів, які лише в назві мають слова “мале підприємництво” – 136 [24]. Можна уявити наскільки обізнаною має бути особа, щоб їй вдалося повною мірою задовольнити свої інтереси та реалізувати своє право на підприємницьку діяльність. І не лише про одне правознання тут ведеться мова, а й про однозначність тлумачення та добросовісність дотримання, виконання і використання норм прав у сфері підприємництва.

Однак, необхідно враховувати, що розвиток малого бізнесу в державі може бути ускладненим також іншими чинниками, такими як бюрократія, корупція, обмеженість у фінансових ресурсів та інші. Існування в Україні чималої кількості перешкод для вільного ведення бізнесу підтверджується слабкою позицією нашої країни в рейтингу легкості ведення бізнесу (*The Ease of Doing Business Index*). Наприклад, у 2020 році Україна посіла 64 місце серед 190 країн. При цьому низькими залишаються в т.ч. значення показників: «оподаткування» (65 місце) та «реєстрація бізнесу» (61 місце) (з 2021 року Світовий Банк призупинив ведення цього проекту) [25].

Деякі з основних проблем, які впливають на легкість ведення бізнесу в Україні, включають:

- 1) складний адміністративний процес – велика кількість дозволів, ліцензій та інших документів, необхідних для реєстрації та функціонування

підприємства, ускладнюють процедури та збільшують витрати часу та грошей для бізнесу;

2) проблеми з корупцією – корупція може бути серйозною перешкодою для ведення бізнесу, зокрема шляхом вимагання хабарів, ускладнення процедур та надання невідповідних послуг;

3) податкове та регуляторне середовище – високі податки, складні податкові процедури, а також непередбачувані зміни в законодавстві можуть ускладнити бізнес-процеси та зменшити інвестиційну привабливість країни;

4) проблеми із захистом права власності та судовою системою – недостатня захищеність та тривалість судових процедур можуть вплинути на бізнес-середовище, зменшуючи довіру інвесторів та підприємців.

Крім того, ряд правових норм, мають неоднозначний і суперечливий характер, що обумовлено швидкими політико-правовими реформами, впровадженням нових підходів до здійснення публічного управління, які як України, так і в світі.

Підготовлені державні та регіональні програми підтримки малого підприємництва не завжди впроваджуються на практиці. Нерідко внаслідок того, що право закріплене, а чіткого механізму реалізації не встановлено, заплановані бюджетні фінансові ресурси залишаються невикористаними. Сьогодні точаться дискусії про підвищення фінансової дисципліни учасників бізнесу, впровадження новітніх методів ефективного витрачання бюджетних коштів, а також забезпечення плідної взаємодії державних органів влади та системи місцевого самоврядування у напрямку покращення умов для господарської діяльності.

Аналіз правового регулювання форм здійснення малого підприємництва в Україні необхідно розпочати із Конституції України. Так, термін «суб'єкт господарювання» вживається у ст. 13 Конституції України, в частині четвертій якої йдеться про те, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання та соціальну спрямованість економіки. Стаття 42 Конституції України закріплює право кожного на підприємницьку діяльність,

яка не заборонена законом [26]. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку [27, с. 90]. Можливість вільного вибору такої діяльності, вільного розпорядження прибутком від неї, забезпечення свободи конкуренції між підприємцями забезпечується державою завдяки різним правовим та організаційним механізмам. Створення умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність є одним з головних обов'язків держави.

Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган, відіграє ключову роль у визначенні форм та порядку здійснення підприємницької діяльності. Це означає, що вона приймає акти вищої юридичної сили, які закріплюють права та обов'язки підприємців, а також створюють правові засади для їх діяльності. Зокрема, в межах повноважень ВРУ у сфері підприємництва є затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку (п. 6 ст. 85 Конституції України); прийняття законів, зокрема, про правовий режим власності, про правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та антимонопольного регулювання, засади зовнішньоекономічної діяльності тощо (ст. 92 Конституції України) [26].

Однак інші гілки влади, зокрема виконавча та судова, також відіграють важливу роль у функціонуванні підприємництва. Виконавча влада відповідає за виконання законів і здійснення контролю за дотриманням регулятивних норм у сфері підприємництва. Вона також може приймати рішення та розробляти програми, спрямовані на підтримку та розвиток підприємницької сфери. Так, Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 116 Конституції України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні

програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи [26]. Саме на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва, затвердженої Законом України від 21.12.2000 № 2157-III [28].

Враховуючи, що Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень сприяє розвитку малого підприємництва, спрямовує, координує і контролює діяльність органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної регуляторної політики, то у межах обраної теми дослідження виокремимо Міністерство економіки України, що відповідає за формування й реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, та Міністерство фінансів України, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову, у т.ч. бюджетну та податкову, політику.

Щодо документів стратегічного та концептуального характеру, то в переліку таких виокремимо:

1) Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва (1996 року) [29] з Програмою розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки [30];

2) Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності (2007) [31];

3) Концепцію реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання (2010) [32];

4) Концепцію Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки [33];

5) Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [34];

6) Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (2000 року) [28].

У них перш за все вказуються принципи організації державної підтримки малого підприємництва в Україні. Узагальнивши положення вказаних програмних нормативно-правових актів, можна виокремити такі основні принципи формування та реалізації державної політики у цій сфері:

1) принцип стимулювання розвитку, включаючи надання пільг та інших форм підтримки малим підприємствам;

2) принцип доступності фінансових ресурсів, зокрема забезпечення доступності кредитів шляхом створення спеціалізованих фінансових установ та програм підтримки малого підприємництва;

3) принцип прозорості та об'єктивності надання фінансової підтримки малому підприємству, у тому числі у розподілі грантів, та інших видів допомоги;

4) принцип інноваційності та конкурентоспроможності, зокрема завдяки створенню сприятливих умов для впровадження нових технологій та підтримки досліджень і розвитку;

5) принцип гнучкості та адаптивності для врахування змін у соціальних, економічних та політичних умовах;

6) принцип соціальної відповідальності, що означає здійснення діяльності в рамках малого бізнесу з урахуванням соціальних, екологічних та етичних аспектів, сприяння створенню якісних робочих місць та підвищенню рівня життя населення.

Наразі не вдаючись у детальну характеристику засадничих ідей (основ, принципів), що обрані як вихідні для здійснення публічної фінансової діяльності, у т.ч. з метою сприяння підприємницькій діяльності в Україні, зазначимо, що цей аспект буде розкрито у наступному розділі даного дослідження.

Судова влада забезпечує захист прав підприємців через розгляд справ про конфлікти, що виникають у сфері підприємництва, у тому числі адміністративними судами. Адміністративні суди зазвичай розглядають справи, пов'язані з діяльністю державних органів та органів місцевого

самоврядування, а також із сферою підприємництва, якщо вони стосуються порушення законодавства про підприємництво, норм податкового права тощо. Таким чином, суди, у тому числі адміністративні, є важливим інструментом для забезпечення правового захисту підприємців та вирішення конфліктів у сфері підприємництва.

Отже, ефективне функціонування всіх трьох гілок влади - законодавчої, виконавчої та судової є ключовим для забезпечення стабільного та сприятливого середовища для розвитку підприємництва в Україні.

Активну роль у забезпеченні права на підприємницьку діяльність відіграють місцеві органи влади, які безпосередньо здійснюють державну політику сприяння підприємницької діяльності (ст. 119 Конституції України). Вони сприяють громадянам у реалізації права на підприємництво, здійснюють охорону та захист цього права, організовують виконання норм Конституції України та законів, які стосуються забезпечення права на підприємницьку діяльність, а також самостійно видають відповідні правові акти.

На регіональному рівні *обласні державні адміністрації та обласні ради* є провідними учасниками фінансово-правових відносин, які приймають рішення про обсяги фінансування завдяки інструменту підтримки суб'єктів малого підприємництва в Україні – обласних програм розвитку підприємництва. При цьому, основна частка бюджету програм фінансується не за рахунок обласного бюджету, а шляхом використання коштів, виділених з державного бюджету або міжнародних фінансових інституцій, таких як Європейський Союз чи Світовий Банк. Такий підхід дозволяє залучати додаткові ресурси для підтримки малого підприємництва та сприяє розвитку регіональних економік.

Володіння органами місцевого самоврядування значними ресурсами, такими як земельні активи, інфраструктура та нерухомість, може суттєво впливати на кредитоспроможність та розвиток малих підприємств у регіонах. Ці ресурси можуть бути використані для створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, зокрема шляхом забезпечення доступу до земельних ділянок

для будівництва підприємств, надання приміщень для розміщення офісів та виробничих площ, а також підтримки розвитку інфраструктури, яка є важливою для функціонування бізнесу. Проте, регуляторна політика, яка регулює доступ до цих ресурсів, може мати суттєвий вплив на підприємницьку активність та економічний розвиток. Наприклад, недостатня прозорість у процесі виділення місць для розміщення підприємств можуть стати перешкодою для розвитку бізнесу.

У публікаціях періодичних видань вказуються різні періодизації розвитку правового забезпечення підприємництва в Україні, зокрема, виокремлюють такі етапи:

1) початковий (підготовчий) етап, що триває з 1986 по 1990 рік та охоплює діяльність з закладення основ законодавства у сфері підприємництва; I етап, що тривав з 1991 по 1995 рік та характеризується закладенням базису державної підтримки малого та середнього підприємництва;

2) II етап, що тривав з 1996 по 2002 рік та запам'ятовується конституційним закріпленням свободи підприємницької діяльності, розробкою програм розвитку малого підприємництва;

3) III етап, що тривав з 2003 по 2011 рік, у який відбулися систематизація законодавства у кодекси та оновлення інституційного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу;

4) IV етап, що триває з 2012 року донині, знаменується підтримкою малого та середнього бізнесу, у тому числі через спрощення вимог до його ведення та зменшення державного втручання [35, с.63].

О. Дякуновський в періодизації правового регулювання підприємницької діяльності деталізує етапи його розвитку в Україні та виокремлює такі:

перший етап (24 серпня 1991 р. – 27 червня 1996 р.),

другий етап (28 червня 1996 р. – 15 січня 2003 р.),

третій етап (16 січня 2003 р. – 21 березня 2012 р.);

четвертий етап (22 березня 2012 р. – 15 вересня 2014 р.) і п'ятий етап (16

вересня 2014 р. – по теперішній час) [36, с. 8].

Реально розвиток підприємницької діяльності в незалежній Україні починається з 1991 року [37], а саме з Закону України «Про підприємництво» від 07.02.1991, у якому вказувалося, що держава гарантувала всіляку підтримку підприємцям, шляхом створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва, а саме держава зобов'язувалась передати на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством, земельні ділянки, державне майно (виробничі та нежилі приміщення, законсервовані й недобудовані об'єкти та споруди, невикористане устаткування), необхідні для здійснення підприємницької діяльності; відповідно до ст. 12 цього Закону зобов'язувалась сприяти організації матеріально-технічного та інформаційного обслуговування підприємців, підготовці і перепідготовці кадрів; здійснювати первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх у кредит підприємцям; стимулювати за допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг, надавати підприємцям цільові кредити та інші види допомоги [38].

Підприємництво, як вже було вказано вище, згідно норм чинного законодавства - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Суб'єктами підприємницької діяльності або підприємцями можуть бути незалежно від віку та статі, однак виключно повної правосуб'єктності громадяни України або іноземці, а також юридичні особи, незалежно від форми організації та власності.

Не дозволяється займатися підприємницькою діяльністю окремим категоріям осіб, зокрема державним службовцям. Так, відповідно до вимог

чинного законодавства здійснення підприємницької діяльності забороняється органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Підприємницька діяльність посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом у випадках, передбачених ч.2 ст. 64 Конституції України. Зокрема, особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, заборонено займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

Особам, бажаючим відкрити ФОП, може бути відмовлено в реєстрації, якщо реєстрація заборонена судовим рішенням, внесеним до Єдиного державного реєстру судових рішень. Також заборонено здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яка порушує норми закону. І відповідно зареєструвати таку діяльність не є можливою.

У контексті аналізу поняття та змісту підприємницької діяльності необхідно зупинитися на визначенні її видів та форм.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про підприємництво» 1991 року підприємництво в Україні здійснювалося в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця. Вказувалося, що порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації окремих організаційних форм підприємництва визначається відповідними законодавчими актами України. У разі, коли цей порядок спеціальне законодавство не встановило, підприємець керувався цим Законом і своїм статутом [38].

У Законі України «Про підприємства в Україні», що був прийнятий 1991 року, було визначено загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території України, встановлено конкретні гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки [10].

Але поміж нормативних актів, які сприяли веденню підприємницької

діяльності 1998 року був прийнятий Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 №817/98, який вирішував питання свавілля з боку контролюючих податкових органів і чітко визначив порядок і процедуру здійснення податкових планових і позапланових перевірок [39]. Крім того, вважаємо, що цим нормативним актом розпочалися заходи з мінімізації впливу держави на суб'єктів господарювання, та нова регуляторна політика.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV врегулював питання державної реєстрації всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб-підприємців. Тобто була створена єдина автоматизована система для всіх суб'єктів господарювання [40].

Новий виток розвитку сфери малого та середнього підприємництва почав відбуватися із прийняттям ГК України [7], який став основним нормативно-правовим актом, який повинен був покликаний регламентувати діяльність господарюючих суб'єктів.

ГК України у ст. 45 закріплює положення про організаційно-правову форму підприємництва, а саме:

- 1) підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця;
- 2) порядок створення, державної реєстрації, діяльності, реорганізації та ліквідації суб'єктів підприємництва окремих організаційних форм визначається цим Кодексом та іншими законами [7].

Детальний аналіз положень цього документа дає змогу виділити декілька важливих моментів у сфері діяльності малих і середніх підприємств.

Зокрема, суб'єктами господарювання в Україні є господарські організації та громадяни, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність у визначених законом межах. Господарські організації можуть бути різних форм власності, підпорядкування,

організаційно-правових форм. Громадяни теж можуть здійснювати підприємницьку діяльність як підприємці виключно у відповідності до вимог чинного законодавства та у встановленому законом порядку.

Класифікація суб'єктів господарювання та поділ підприємництва на мале, середнє та велике здійснюється залежно від кількості *працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік* [7].

Таким чином, на законодавчому рівні визначено ознаки, за якими суб'єктів господарювання поділяють на групи. Із аналізу норм національного законодавства стає зрозумілим, що такі ознаки мають властивість переглядатися та оновлюватися одночасно із змінами умов соціально-економічного устрою в державі.

Важливо, що з метою ефективного правового регулювання відносин у сфері підприємництва законодавцем використовується єдиний підхід - при визначенні способу виконання податкового зобов'язання (обов'язку подання платниками податків податкової звітності) застосовують критерії, визначені вже згаданим Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Враховуючи положення ГК України, маємо такі види підприємств за розміром:

1) малі підприємства, а саме фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

2) мікропідприємства, а саме фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [7].

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва, проте в законодавстві ці суб'єкти не визначені. Вважаємо за потрібне дати визначення у цій статті цьому виду суб'єкта з визначенням організаційно-правової форми та критеріями до нього з метою однозначного тлумачення положень нормативно-правових актів.

Фокус нашого дослідження здійснено на окремому виді підприємницької діяльності: малому підприємстві. Отже, необхідно дослідити організаційно-правові форми, у яких здійснюється мале підприємництво відповідно до чинного законодавства.

Поняття організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва, на думку І. Похиленко, є визначеною законодавством сукупністю вимог, що ставиться залежно від наявності статусу юридичної особи до громадянина-підприємця (державна реєстрація та повна цивільна

дієздатність) чи малого підприємства – (створене з відповідною метою, на основі майна, закріпленого засновниками (учасниками) за підприємством, системою органів чи відповідним порядком управління, для якого встановлений певний правовий режим організації, діяльності та ліквідації та здатність нести відповідальність за своїми зобов'язаннями) [41].

Вчена також пропонує класифікацію організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва за наступними критеріями:

- 1) залежно від наявності статусу юридичної особи;
- 2) залежно від сфери діяльності;
- 3) залежно від форм власності;
- 4) залежно від способу утворення та формування статутного фонду;
- 5) за наявністю іноземних інвестицій в статутному фонді;
- 6) залежно від законодавства, на підставі якого була створена певна організаційно-правова форма суб'єкта малого підприємництва;
- 7) залежно від умов відповідальності учасників за зобов'язаннями певної організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва.

На думку М. Аветяня, організаційно-правова форма господарювання становить правову модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи [42]. Авторка наголошує, що законодавство, яке регулює питання, пов'язані із організаційно-правовою формою господарювання представлено сукупністю нормативно-правових актів, які характеризуються певними недоліками, зокрема, в частині застосування різної термінології щодо організаційно-правової форми господарювання без уточнення характеру співвідношення термінів, відсутності узгодженого та системного закріплення видів організаційно-правової форми господарювання, правил її вибору, визначення змісту та інших питань.

У законодавстві вживається різноманітна термінологія, що за своєю суттю передає розуміння організаційно-правової форми, однак без чіткого визначення кожного поняття та співвідношення між собою. Це не може не

призводити до неоднакового розуміння положень про види та форми господарювання. Зокрема, використовуються такі поняття як «організаційна форма підприємництва», «організаційна форма підприємств», «організаційно-правова форма юридичної особи» тощо.

Ураховуючи те, що господарська діяльність є невід'ємною складовою підприємництва у поєднанні з метою у вигляді отримання прибутку, у цій частині вона нерозривно пов'язується зі свободою підприємництва. Однак, проблема полягає у тому, що сутнісний розгляд організаційно-правової форми досить складно провести в аспекті комплексної кореляції з деякими іншими категоріями у силу заплутаності, а подекуди і суперечливості господарського законодавства України у цій частині на що досить тривалий час нарікають вчені правники [43].

Як підкреслюють фахівці з господарського права, на сьогодні єдиним документом, яким визначається систематизований перелік організаційно-правових форм господарювання є «багатостраждальний Державний класифікатор України ДК 002:2004. «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» (КОПФГ), який неодноразово змінювався і доповнювався (між іншим, він не був зареєстрований в Міністерстві юстиції України, що неодноразово породжувало сумніви щодо його легітимності і правового значення, проте все ж це не стало перешкодою для його практичного застосування)» [42]. За допомогою цього класифікатора класифікують *юридичні особи* за організаційно-правовими формами; юридичну особу визначено як організаційно-правову форму підприємницької діяльності, проте фізична особа-підприємець не визначена як організаційно-правова форма [44].

У наказі Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 № 97 об'єктом класифікації є організаційно-правові форми юридичних осіб та їх відокремлені підрозділи: філії, представництва, а також фізичні особи-підприємці, вже фізична особа-підприємець визначена як форма підприємництва.

Організаційно-правова форма господарювання у доктрині господарського права визначається як модель здійснення господарської діяльності на відповідній правовій основі, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи [42]. Характерними рисами організаційно-правової форми є такі:

- 1) мета господарської діяльності;
- 2) характер участі (відносин) між засновниками (власниками);
- 3) порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління суб'єктом господарювання (юридичною особою);
- 4) режим майнової відповідальності за взятими зобов'язаннями.

Враховуючи проведений аналіз нормативних визначень, у контексті фінансово-правового регулювання суб'єкти малого підприємництва поділяються на дві форми:

- 1) фізичні особи-підприємці (ФОП), які представляють індивідуальний підхід до підприємницької діяльності, та
- 2) юридичні особи (підприємства), які можуть бути засновані у різних організаційно-правових формах.

Кожна з цих форм підпадає під регулювання як загальними, так і спеціальними правовими нормами (наприклад, ФОП є власником та безпосереднім виконавцем робіт, послуг; він отримує дохід та несе відповідальність особисто; може перебувати на спеціальному податковому режимі – спрощеній системі оподаткування; підлягає реєстрації та зобов'язаний подавати фінансову звітність, але процедури та вимоги відрізняються від вимог для юридичних осіб (підприємств)).

У надзвичайно складних умовах сьогодення в Україні продовжується тенденція, що відкривається більше нових ФОПів, аніж закривається. У відкритих джерелах даних повідомляється, що “на початок осені офіційно працювало 2 052326 ФОПів. Не дивлячись на повномасштабну війну, кількість малих та середніх бізнесів зростає та перевищує показники довоєнні. За найновішими даними 74 050 нових ФОПів відкрили українці за перший

квартал 2024 року за даними Єдиного державного реєстру. Це на 33,6% більше, ніж за перший квартал минулого року та на 18% більше, аніж до початку повномасштабного вторгнення у 2021 році. Більшість бізнесів відкривають на Київщині та на Дніпропетровщині. Чверть зареєстрованих фізичних осіб-підприємців займаються роздрібною торгівлею – це найпопулярніша сфера, незмінна протягом останніх 4 років. Серед найбільш запитаних напрямів бізнесу серед українських підприємців також опинилися надання індивідуальних послуг та комп'ютерне програмування [45].

Найпоширенішим критерієм визначення суб'єкта малого підприємництва є кількісний, а в більшості досліджень поняття «суб'єкт малого підприємництва» трактується через доповнення окремих ознак організаційно-правової форми показниками господарської комерційної діяльності, а саме як суб'єкта господарювання, що здійснює підприємницьку діяльність, зареєстрований у встановленому законом порядку і відповідає вказаним законом критеріям: належить до певної галузі економіки, має зафіксовану законом кількість працюючих, обсяг виручки від реалізації товарів, робіт, послуг не перевищує встановленого розміру, обсяг виготовленої продукції в натуральному вигляді для організації відповідних галузей не перевищує встановлених розмірів, має певний обсяг інвестицій і розмір основного капіталу [41, с. 7].

Не дивлячись на перерахований вище ряд нормативно-правових актів, порядок функціонування бізнесу не позбавлений недоліків. Зокрема, можна бачити, що в Україні все ще немає уніфікованого та систематизованого законодавства, яке б регулювало здійснення малого підприємництва.

У той же час спостерігається нагромадження великої кількості підзаконних нормативних актів різних органів державної влади та надмірний бюрократизм при оформленні, звітуванні та обліку суб'єктів малого підприємництва; непрозорість умов державної фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва, вибірковість податкових пільг тощо.

Розв'язання цих проблем вимагає удосконалення нормативно-правового

середовища для бізнесу, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, а також розширення доступу до фінансової підтримки та інвестицій. Такі заходи сприятимуть покращенню умов для розвитку малого бізнесу та стимулюванню підприємництва.

Однаковий підхід у правовому регулюванні до якісно різних за своїми розмірами й організаційно-правовими формами суб'єктів є неефективним. Усі суб'єкти господарювання відрізняються за функціональним значенням (або роллю) у суспільстві, довкіллі чи житті і здоров'ї громадян.

З огляду на зазначене, заходи фінансової підтримки малого підприємництва мають формуватися, виходячи з обґрунтування пріоритетності функціонування малих підприємств за видами і формами, а також з оптимізації застосовуваних державою та органами місцевого самоврядування управлінських інструментів з метою підвищення рівня ефективності державних та регіональних програм.

Вважаємо, що в розмежуванні видів суб'єктів підприємницької діяльності і форм суб'єктів малого підприємництва є проблема з однозначним їх розумінням та визначенням у законодавстві. У контексті даного дослідження видами суб'єктів підприємницької діяльності є їх градація відповідно до кількості працівників та розміру отриманого доходу. У свою чергу формами суб'єктів малого підприємництва є здійснення підприємницької діяльності через ФОП або створення юридичної особи.

1.3. Особливості функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи

Як свідчить досвід розвинених країн, здійснення виваженої державної політики у сфері фінансової підтримки малого бізнесу є необхідною складовою сучасного публічного управління. В кризових умовах розвитку економіки саме допомога держави малому підприємству призводила до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і у країні у цілому.

Сьогодні з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує сподівання на швидкі та позитивні структурні зміни в економіці, у т.ч. вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання країни.

Фінансову кризу часто пов'язують із економікою перехідного періоду, звичайно, якщо вона не спричинена зовнішніми чинниками (зокрема, світовими фінансовими кризами). Як вказується у економічній літературі, ринкова економіка періодично зазнає економічних криз, що пов'язується із характерним для економічного розвитку періодичним виникненням, загостренням та розв'язанням соціально-економічних суперечностей [46, с. 171]. Також необхідно зазначити, що представники напрямів та шкіл економічної теорії розходилися в думках щодо сутності та причин економічних криз, а тому пропонували різні методи їх розв'язання. Серед них є такі (Ж.-Б. Сей, М. Туган-Барановський, Р. Гільфердінг, С. Сисмонді, К. Родбертус, К. Каутський), які диспропорції між обсягом виробництва та рівнем споживання вважали їх основною причиною. Однозначно погоджуємося з висновком про те, що кожний етап розвитку ринку має специфіку в розвитку виробництва, розв'язанні суперечностей, а це зумовлює і специфіку кризи.

Перш ніж почати характеризувати особливості функціонування малого підприємництва в таких умовах, необхідно розкрити суть явищ «криза» та «фінансова криза», визначити їх поняття та ознаки.

Кризою (з грец. *krisis*), як вказується у словниках, є різке погіршення звичайного стану речей; злам, загострення становищ; гостра нестача чого-небудь [47]. А криза економічна, це «різке погіршення економічного стану країни, що проявляється в значному спаді виробництва, порушенні сформованих виробничих зв'язків, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття, зниженні життєвого рівня та добробуту населення»; «скорочення виробництва, розлад кредитних і грошових відносин, банкрутство фірм, масове безробіття і зубожіння населення» [48, с. 173; 49].

Також криза ототожнюється зі спадом чи рецесією, тобто фінансова

криза є порушенням економічної рівноваги (накопичення дисбалансів) та протилежністю фінансової стабільності, а раптове виникнення відбувається за рахунок несприятливої події (шоку)» [50, с. 80].

Однак окремі науковці вважають, що криза є фазою економічного циклу, а під кризою національної економіки ми розуміємо одну із закономірних фаз її розвитку, яка характеризується різким скороченням темпів економічного зростання, обсягів виробництва і ділової активності, недовантаженням виробничих потужностей, зростанням безробіття та банкрутством підприємств [51, с. 60].

Фінансова криза є економічною подією, яка виникає, коли система фінансів стикається з серйозними проблемами, що призводять до загального зниження довіри, великої невпевненості, паніки учасників фінансових відносин. Така ситуація вимагає відновлення (оздоровлення економіки) та вжиття заходів з боку держави.

Л. Жердецька фінансову кризу (або фінансову нестабільність) пропонує розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому аспекті «фінансова криза – це раптове та значне падіння вартості ключових активів. У широкому фінансова криза – це стан фінансової системи, який реалізується внаслідок її «крихкості» (наявності дисбалансів) та впливу зовнішніх шоків і характеризується серйозними порушеннями у виконанні системою притаманних їй функцій; саме такі кризи мають системний характер, а їхній розвиток супроводжується трансмісійними механізмами системного ризику» [50, с. 80].

Фінансові кризи можуть мати як різні причини, так і різні наслідки. Серед причин фінансових криз називають падіння фінансового ринку, спекуляції, недостатня регуляція, банкрутство ключових фінансових установ або проблеми в реальному секторі економіки. Класифікації фінансових криз також варіюються серед науковців. Зокрема, можна виділяти банківську, валютну, боргову фінансові кризи. А на сучасному етапі розвитку суспільних відносин фінансові кризи, об'єднуючись, утворюють подвійні і потрійні кризи.

Фінансові кризи існували майже з моменту появи грошей і фінансових ринків. Упродовж століть інструменти й форми фінансової політики трансформувалися, але глибинна природа явища й відношення бізнесу мало змінилися. Хоча управління ризиком та регулювання можуть допомогти запобігти фінансовим кризам, а також пом'якшити їх наслідки, підходи до інвестування та реагування на кризові ситуації залишаються схожими протягом історії. Економічні теорії та практики можуть розвиватися, але фундаментальні принципи фінансів та людська природа можуть залишатися стійкими протягом часу [52, с. 23].

Забезпечення фінансової стабільності в умовах глобалізації виявляється надзвичайно важливим завданням для будь-якої країни. Фінансові кризи, особливо починаючи з 1990-х років, підкреслили цю необхідність. Вони показали, що підвищення ефективності національної фінансової системи не може бути досягнуто без належного рівня безпеки транснаціонального співробітництва [53, с. 197].

Наслідки фінансових криз також можуть відрізнятися. Учені систематизували основні наслідки криз для розвитку сучасних економічних систем таким чином: внутрішньо економічні – спад виробництва; прискорення темпів інфляції; дестабілізація фінансової системи; кон'юнктурні зміни; неплатоспроможність і банкрутство суб'єктів господарювання; монополізація економічних систем; загальнополітичні – дестабілізація політичної ситуації в країні; несприятлива зовнішньоекономічна політика держави; зміна умов експортно-імпортової діяльності; недосконалість господарського та антимонопольного законодавства; неефективність системи державного управління; соціальні – високий рівень безробіття; скорочення розміру зарплат у бюджетній сфері; зростання рівня диференціації доходів населення; криза системи соціального й медичного забезпечення; зростання соціальних конфліктів; демографічні – зменшення чисельності населення та погіршення його структурних складових; зменшення рівня добробуту та, як наслідок, погіршення розміру і структури платоспроможного попиту населення [54, с.

32].

Держави зазвичай вживають заходів для зменшення наслідків кризи для відновлення довіри та стабільності фінансової системи. Вартість ліквідації криз є значною і може мати вагомий вплив на економіку країни. Витрати на вирішення криз часто лягають на плечі платників податків, а частково можуть бути покриті за рахунок державного бюджету та рідко - за рахунок коштів центрального банку. Згідно з аналізом наслідків криз, середні витрати на їх врегулювання можуть сягати від 3,5% до 30% ВВП країни. Ці витрати вкрай важливі, оскільки вони можуть суттєво вплинути на економічну динаміку, суспільний розвиток та стабільність в країні [53].

У той же час криза має не лише негативні, а й позитивні наслідки. До позитивних наслідків кризи відносять побудову нових механізмів функціонування національної економіки. О. Орловська стверджує, що криза «... дає можливість для роздумів над майбутнім, дає час для роботи над помилками у діях керівництва, перегляду програм розвитку, розробок майбутніх шляхів розвитку економіки країни [55, с. 3].

Баланс позитивних і негативних наслідків кризи національної економіки обумовлений ефективністю запровадженого комплексу управлінських рішень, прийнятих на рівні держави. Підтвердженням цього є позиція О. Філатової, яка вважає антикризове регулювання економіки «свідомими і цілеспрямованими діями держави (певною мірою і могутніх корпорації та наднаціональних органів) щодо запобігання або зменшення глибини економічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання» [56].

У науковій літературі поняття «фінансова криза» часто зустрічається у контексті загрози фінансової безпеки держави. Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя громадян. Фінансова криза є серйозним станом фінансової системи, який може мати різні форми і характеристики залежно від конкретних умов і причин, що

його викликали. Вона може виникати в результаті накопичення дисбалансів у фінансовій системі та впливу зовнішніх шоків.

Так, О. Бригінець вказує, що фінансова безпека забезпечується шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і, власне, фінансовій сферах. Вчений підкреслює, що для України можуть бути якісно новими фінансові проблеми у контексті загроз фінансової безпеки, «оскільки сучасна національна фінансова система формується паралельно із трансформацією економіки та системи державного управління. До того ж в умовах переходу до відкритої економіки Україна зазнає дії потужних зовнішньоекономічних чинників, що також істотно впливає на її фінансову безпеку» [57, с. 76].

Кризи можуть виникати в різних типах економік, але їх характер і механізми розвитку можуть відрізнятися залежно від рівня розвитку країни. У розвинених економіках кризи можуть виникати внаслідок різних факторів, таких як фінансові перебої, економічний спад, зміни в міжнародних відносинах тощо. Такі країни мають більшу резервну потужність та розвинені механізми реагування на кризові ситуації, що дозволяє їм керувати та зменшувати негативні наслідки кризи. У той час, в країнах, що розвиваються, та найменш розвинених економіках, кризи можуть бути більш руйнівними або інтенсивнішими через меншу стійкість економічних систем та обмежені можливості реагування.

К. Рейнхарт та К. Рогофф розглядають ефект зараження, який спричиняє глобальний характер економічних криз, та наводять такий ланцюг розвитку криз: фінансова лібералізація → початок банківської кризи → крах валюти → зростання інфляції → пік банківської кризи (або дефолт) → дефолт за зовнішнім/внутрішнім боргом → загострення інфляційної та банківської криз (у разі настання дефолту) [52, с. 286].

Таким чином, фінансову кризу можна визначити як стан фінансової системи держави, що здійснює негативний вплив на її функціонування в

цілому та суб'єктів господарювання, а також загрожує фінансовій безпеці держави.

До ознак фінансової кризи можна віднести: критичний стан фінансової системи, загроза фінансовій безпеці держави, негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання, зниження довіри до фінансово-правових інститутів держави.

Зазвичай суб'єкти малого підприємництва починають зазнавати фінансових втрат вже на 2–3 місяць фінансової кризи. Зупинимося на окремих, ще не забутих владою, бізнесом та громадянами кризах, що спричинили зниження довіри до фінансової системи України або до певних фінансово-правових інститутів, паніку серед інвесторів та споживачів.

Економічна криза 2007-2009 років почалась на ринках розвинутих країн, які традиційно вважались локомотивами розвитку світової економіки, мали розвинуті фінансові ринки та національні системи фінансового регулювання, а їх економічна стійкість не викликала сумнівів. Але саме вони стали джерелом кризових явищ, які досить швидко дестабілізували всю світову економіку. Ця криза стала найбільшим глобальним економічним шоком ХХІ століття. Безпрецедентні характер та масштаби кризи вимагали безпрецедентних антикризових заходів [58].

Ця світова фінансова криза не оминула економіки України, призвівши до значного падіння ВВП, зростання безробіття, скорочення промислового виробництва та зменшення обсягів зовнішньої торгівлі. Враховуючи ці втрати, Україна знаходилася серед країн Центральної та Східної Європи, які відчували найбільш серйозний вплив фінансової кризи. Українська держава мала серйозні проблеми у сфері державних фінансів і, відповідно, вимагала ефективних заходів у сфері господарювання для подолання кризових ситуацій та забезпечення стійкого економічного зростання в майбутньому. У межах правового забезпечення функціонування держави в умовах фінансової кризи були прийняті Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу фінансової кризи на сферу зайнятості населення»

[59], що був спрямований на підтримку кадрового потенціалу підприємств, недопущення зростання рівня безробіття та забезпечення соціальних гарантій громадян.

В умовах фінансової кризи знижується попит на працю через зменшення виробництва та інвестицій. Створення додаткових робочих місць за рахунок державного регулювання, наприклад, шляхом інфраструктурних проєктів, соціальних програм або підтримки малих та середніх підприємств, може допомогти зменшити безробіття та зберегти соціальну стабільність. У період фінансової кризи держава також може вживати окремих заходів, зокрема таких як збільшення витрат на соціальні програми, а також монетарні заходи, такі як зниження процентних ставок або створення ліквідності для банків.

Крім того, максимальна прозорість у виконанні адміністративних процедур є важливою складовою ефективного управління та сприяє підвищенню довіри громадян до державних інституцій. Оздоровлення апарату, регламентація прав і обов'язків посадових осіб, а також створення механізмів вирішення конфліктів інтересів є важливими кроками у цьому напрямку. Зменшення кількості документів і послуг, які надаються державними органами, також може сприяти полегшенню взаємодії між громадянами та державою і зробити процеси управління більш ефективними та прозорими. Для досягнення цих цілей важливо побудувати систему відкритості, відповідальності та раціонального використання ресурсів. Це може включати в себе розробку електронних сервісів для надання послуг, удосконалення механізмів контролю за діяльністю посадових осіб органів державної влади та забезпечення доступу до публічної інформації.

Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток», прийнята Урядом 20.12.2008 передбачила ряд його пріоритетних завдань з подолання кризи, зокрема: «досягнення макроекономічної стабілізації, недопущення зниження рівня життя населення, *сприяння розвитку підприємництва*, стимулювання інвестиційної діяльності, підтримка реального сектору

економіки» [60].

Указом Президента України «Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи» від 22.06.2009 № 466/2009 було передбачено систему заходів щодо вдосконалення системи оподаткування, зокрема: спрощення процедури адміністрування та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); забезпечення гармонізації податкового та бухгалтерського обліку; запровадження єдиного соціального внеску, а також прискорити розроблення та внесення в установленому порядку законопроекту про адміністративні послуги, в якому, зокрема, передбачити класифікацію адміністративних послуг, єдиний порядок розрахунку розміру плати за надання адміністративних послуг, заборону передачі повноважень щодо надання адміністративних послуг суб'єктам господарювання; вжити заходів щодо підтримки експортної діяльності малих і середніх підприємств, зокрема: удосконалити систему фінансово-кредитної підтримки малих і середніх підприємств, у тому числі шляхом створення розгалуженої мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ; опрацювати питання щодо впровадження механізму часткової компенсації малим і середнім підприємствам витрат, пов'язаних із виставковою діяльністю; створити централізовану систему надання малим і середнім підприємствам інформаційної та консультативної підтримки з питань експортної діяльності тощо [61].

Як бачимо, антикризова політика в Україні мала тенденцію наслідувати світові антикризові заходи, однак фінансовий потенціал країни та її інституційна спроможність не могли вплинути на обрання інструментів та масштаби їх використання. Зокрема, заходи були спрямовані на підтримку виробників, допомогу банкам, сприяння зайнятості тощо.

Зберегти робочі місця і саме підприємство в умовах кризи без допомоги держави дуже важко. У той же час, Україна стикалася зі складними фінансовими обмеженнями, такими як дефіцит бюджету, високий рівень зовнішнього боргу та недостатність бюджетних ресурсів для впровадження

широкомасштабних стимулюючих заходів. Такі інституційні обмеження як недостатня прозорість, корупція та недостатня ефективність функціонування окремих органів та інституцій також обмежували можливості країни в реалізації антикризових заходів.

Держава має потужні регуляторні важелі підтримки малого підприємництва. Але не завжди ці можливості використовуються на користь бізнесу. Зокрема, мова йде про нормотворчість парламенту, що так і не завершилася прийняттям закону Верховною Радою України. Так, наприкінці 2008 року було підготовлено законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи для суб'єктів господарської діяльності. Але в травні 2009 року Верховна Рада України не набрала достатньої кількості голосів для його прийняття, і питання щодо спрощення процедури ліцензування, оформлення орендних відносин, формування статутного капіталу акціонерних товариств, перевірок контролюючими органами суб'єктів підприємницької діяльності залишилися невирішеними. У травні 2009 року було зареєстровано законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння здійсненню підприємницької діяльності”, але через ряд неузгодженостей в ході обговорення даного законопроекту, якому також не вдалося набути чинності [62, с. 12; 63]. Натомість початок 2010 року ознаменувався прийняттям Концепції реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання [32].

Незважаючи на обмеження, Україна взяла на себе зобов'язання впроваджувати реформи та зміцнювати фінансову стабільність для підвищення ефективності своєї антикризової політики у майбутньому.

Економічна криза, яка почалася в Україні ще в 2013 році, була системною кризою політико-правових та соціально-економічних відносин в державі. Тривале нехтування потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, турбулентний післякризовий світ, призвело до деградації більшості важливих суспільних інститутів в Україні,

погіршило ситуацію із забезпечення базових прав і свобод людини та громадянина, поставило під загрозу суверенітет нашої держави [64].

Вона була спричинена геополітичним конфліктом з росією, включаючи анексію АР Крим та війну на сході України, що призвело до значного руйнування виробничих потужностей, транспортної інфраструктури та втрати міжгалузевих зв'язків. Наслідком цього конфлікту було також ускладнення міжнародних відносин, втрата контролю над частинами території країни, недоступність енергетичних ресурсів, зокрема вугілля, та значне зростання інвестиційних ризиків.

Ці події суттєво вплинули на економічні показники країни, такі як зниження ВВП, зростання безробіття, зменшення обсягів інвестицій та торгівлі, збільшення інфляції та інші негативні явища. Державна влада спробувала реагувати на цю кризу шляхом прийняття різних заходів, у т.ч. таких як фінансова допомога з боку міжнародних організацій та реформи в економічній та фінансовій сферах. Однак, економічні труднощі залишилися значними, і подолання їх вимагало часу та комплексного підходу.

Мале підприємництво зазнало великих збитків від запровадження карантину внаслідок COVID-19. Вжиття протягом 2020-2021 років обмежувальних заходів, що необхідні були для мінімізації поширення коронавірусної інфекції і захисту здоров'я нації, стали в той же час «безпрецедентним викликом» не лише для державної влади і громадян, але й для суб'єктів підприємницької діяльності. Введення карантинних заходів призвело до значних негативних наслідків для бізнесу: часткове або повне зупинення функціонування частини підприємств, ускладнення логістики, звільнення частини працівників, надання тимчасових відпусток, вимушені скорочення тривалості робочого дня/тижня, зниження прибутків, руйнування ланцюгів поставок тощо [74]. Уряди були змушені діяти швидко та рішуче, щоб забезпечити необхідну підтримку, а також зменшити соціальні та економічні наслідки пандемії. Неабияка чисельність суб'єктів господарювання стала неспроможньою функціонувати. Частина з них збанкрутіла та

ліквідувалася, а решта – була змушена шукати нові способи здійснення бізнесу, відновлювати або розвивати онлайн-присутність та переорієнтувати свої послуги або товари на нові ринки. У таких непевних умовах держава намагалася надати підтримку підприємствам через різноманітні програми фінансової допомоги.

Про особливу підтримку бізнесу йде мова у Державній програмі стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки [65]. У тексті документа вказується таке: малий та середній бізнес відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи близько 64 відсотків доданої вартості, 81,5 відсотка зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37 відсотків податкових надходжень. Програмою передбачається надання підтримки малому та середньому бізнесу, а саме: По-перше, буде розв'язано проблеми з ліквідністю малого та середнього бізнесу шляхом впровадження заходів, спрямованих на збереження робочих місць, спрощення доступу до фінансів та зменшення витрат бізнесу. Також з метою поліпшення доступу до фінансів передбачається створення та забезпечення ефективної діяльності Фонду фондів. По-друге, буде розширено доступ до ринків шляхом залучення малого та середнього бізнесу до здійснення заходів із соціально-економічного розвитку окремих територій. По-третє, буде проведено оптимізацію регулювання та полегшення адміністративних процедур для малого та середнього бізнесу, що супроводжуватиметься створенням ефективної інфраструктури підтримки підприємництва.

Зауважимо, що для держав події 2020–2021 насичені серйозними викликами до суб'єктів господарювання. Чисельна їх кількість змушена була призупинити свою діяльність або припинити її взагалі. У країнах Європи та світу, зокрема, на подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, на допомогу бізнесу, у т.ч. малому

бізнесу, спрямовується діяльність органів публічної влади, державних установ, громадських організацій. Було розгорнуто масштабні програми фінансової підтримки [66].

Податкові зміни у законодавстві на час карантину відбувалися починаючи з березня 2020 року. Нововведення з метою зменшення фінансово-економічних потрясінь малого бізнесу в умовах пандемії передбачалися рядом законів, прийнятих один за одним. Мова йде про Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX [67]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX [68]; Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню корона вірусної хвороби (COVID-19)» від 13.05.2020 № 591-IX [69]; Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій» від 01.12.2020 № 1017-IX [70]; Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 04.12.2020 № 1072-IX [71].

Антикризових заходів вжито у багатьох країнах світу. Результати аналітичних досліджень демонструють варіативність податкових змін, що є наслідком епідемії: у здійсненні податкової політики багато країн, зокрема США, Велика Британія, Франція, Норвегія, Швеція, Литва та інші, обрали такий інструмент як відстрочення чи розстрочення сплати окремих податків або податкового боргу певними категоріями платників; Австралія запропонувала податкові пільги на інвестиції та підтримку малого і середнього бізнесу, а Китай – галузі транспорту, туризму, готельного і ресторанного бізнесу, які через епідемію понесли значні збитки; Іспанія призупиняє перебіг процесуальних строків та надає можливість відстрочення «невеликих» прострочених податкових платежів, у Австрії штрафні санкції за порушення податкового законодавства в період карантину не застосовуються, однак із певними виключеннями [72].

Таким чином констатуємо, що пандемія COVID-19 внесла численні вагомні зміни у організацію соціально-економічного життя країн. Органи державної влади усього світу вживали рішучих заходів для захисту своїх громадян, сприяння бізнесу, зокрема малому, та заохочення інвестицій. Для податкової політики характерним є введення системи антикризових заходів, що охоплює податкові пільги, податкові канікули, звільнення від відповідальності через прострочення сплати податкових платежів, призупинення податкових перевірок тощо.

Наукова спільнота наголошувала на необхідності запровадження скоординованої фінансово-економічної політики у контексті як функціонування системи органів державної влади, так і взаємовідносин держава – бізнес. При визначенні пакету фіскальних заходів щодо подолання наслідків пандемії для економіки України пропонується враховувати такі базові положення:

- 1) відсутність достатніх коштів для здійснення фінансової допомоги бізнесу та населенню зумовлює акцентування державної підтримки на податковому стимулюванні фінансового та не фінансового характеру.

Важливо забезпечити зручність та зменшення витрат часу та коштів на процедури, необхідні для виконання податкового обов'язку платниками податків;

2) адресний характер податкового стимулювання – державну допомогу у вигляді податкових пільг, зокрема розстрочок сплати податків;

3) активізація боротьби із тіньовим сектором економіки, ефективна протидія податковим правопорушенням [73].

У цілому, необхідно зауважити, що великий бізнес досить швидко адаптується до викликів економічних криз, має певний фінансовий резерв для запобігання банкрутству. Найбільш уразливими виявилися суб'єкти малого підприємництва, які, як вказується фахівцями, не мали достатньої «подушки безпеки» [74].

Зокрема, за даними Спілки українських підприємців України у кризовий березень 2020 року збанкрутіли і закрили свій бізнес приблизно 6% суб'єктів малого підприємництва, що є величезною проблемою держави. Третина власників бізнесу (переважно мікро-), заявляють про падіння доходів на 90-100% за березень – квітень 2020 року. Ці ж підприємці вже звільнили до 50% штату співробітників. Власники малого та середнього бізнесу говорять про зменшення доходів на 25-50% порівняно з докарантинним періодом і вже звільнили від 10 до 25% працівників. Для порівняння, втрати прибутків великих підприємств становлять 10-25%, там прогнозується скорочення штату на 25% до кінця обмежувальних заходів [75].

Це призвело до відсутності у цілих родин засобів для існування, виникнення безнадійної заборгованості, як перед бюджетами (неможливість сплачувати податки та збори до бюджетних та позабюджетних публічних фондів) так і перед фінансовими установами (неповернення кредитів та відсотків за їх користування), що також негативно впливає на банківську систему, а отже знову на державу. Крім того, склалося додаткове навантаження на державу щодо соціальних виплат та відбулося погіршення криміногенної ситуації через те, що багато людей опиняються у повній

безвиході, розпадаються сім'ї і це їх часто штовхає на вчинення правопорушень та злочинів. За прогнозами, якщо карантин буде продовжено, 51% суб'єктів малого підприємництва – це мікро та малий бізнес, зможуть працювати не більше 1 місяця, 2–3 місяця – 25%, 4–6 місяців – 4% до 1 року – 1% [75].

У той же час, функціонування малого підприємництва має багато переваг. Зокрема, такі суб'єкти швидко прилаштовуються до зміни кон'юнктури ринку, економічних і політичних перетворень в державі. Суб'єкти малого підприємництва максимально реагують на появу нових потреб споживача та їх зміну, оскільки зазвичай їхня діяльність відбувається у сфері послуг, саме від якості їхньої роботи залежить комфорт нашого життя. Науковці наголошують на тому, що мале підприємництво визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП. Мале підприємництво дає можливість «економити» державі на соціальних виплатах по безробіттю, на створенні та облаштуванні нових робочих місць – якщо особа вирішує стати підприємцем, всі фінансові питання по своєму забезпеченню, оснащенню, придбанню необхідного обладнання та організації бізнес-процесів, лягають на плечі саме суб'єкта малого підприємництва. Крім значної економії фінансів, держава від суб'єктів малого підприємництва, має додаткові доходи у вигляді податкових надходжень, надходжень до фонду соціального страхування та пенсійного фонду. Суб'єкти малого підприємництва складають основну частину середнього класу. Соціологічні дослідження свідчать, що ті країни, які мають найбільший прошарок середнього класу, мають найбільш потужну та стабільну економіку та фінансову систему. Відповідно чим більше такий прошарок, тим більше податкових та неподаткових надходжень до бюджетних фондів, фондів соціального страхування він забезпечує.

Українська держава усе ж таки відреагувала на кризу низкою зазначених вище заходів (що в цілому відповідали загальносвітовим тенденціям), серед яких є і зниження ставок податків, і запровадження податкових пільг, і

послаблення окремих заходів податкового контролю. Цілком логічним є те, що зміни практики перевірок є лише тимчасовими. Платники податків встигли відчувати послаблення мораторію на перевірки, однак у довготривалій перспективі у них заклалася пересторога отримати посилення контрольних заходів [76].

Крім того, практика засвідчує, що в країнах розробляються та реалізуються державні та регіональні інвестиційні програми для суб'єктів малого підприємництва та здійснюється соціальний захист таких підприємців.

Зміна системи підтримки малого та середнього бізнесу шляхом збільшення незалежності місцевих бюджетів може бути перспективною стратегією для стимулювання розвитку цього сектору в Україні. Звісно, більша автономія місцевих органів управління може дозволити їм краще адаптувати підходи та програми підтримки до конкретних потреб та особливостей регіонів.

Незалежність місцевих бюджетів може сприяти більш ефективному використанню ресурсів для підтримки малого бізнесу, зокрема шляхом надання кредитів чи створення спеціалізованих фондів. Це може сприяти збільшенню доступності фінансових ресурсів для малих підприємств, особливо в умовах, коли вони мають обмежений доступ до банківських кредитів.

Крім того, більша мобільність та гнучкість у прийнятті рішень на місцевому рівні може допомогти швидше реагувати на потреби та проблеми підприємців. Також, це може сприяти залученню більшої уваги до місцевих ініціатив та проектів розвитку бізнесу.

Проте, важливо забезпечити, щоб ця більша автономія й незалежність місцевих бюджетів була супроводжена ефективним контролем та механізмами відповідальності, щоб уникнути можливих зловживань та корупції. Також, потрібно враховувати потребу в розвиненій системі підтримки та консультування для місцевих органів управління з питань реалізації програм підтримки малого та середнього бізнесу.

Уряди багатьох країн Європи, а також країн пострадянського простору, визнають важливість малого бізнесу для стабільності та зростання економіки. Тому вони приділяють значну увагу підтримці та розвитку цього сектору. Створення спеціальних урядових органів управління та підтримки малого бізнесу є одним із шляхів реалізації цієї політики. Ці органи зазвичай відповідають за розробку та впровадження програм та заходів, спрямованих на полегшення умов для підприємницької діяльності, надання фінансової та консультаційної підтримки малим підприємствам, а також здійснення моніторингу та аналізу стану малого бізнесу в країні. Ці заходи допомагають створити сприятливі умови для розвитку малого бізнесу, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Крім того, підтримка малого бізнесу сприяє розвитку регіональних економік, зменшенню безробіття та підвищенню життєвого рівня населення. Такий підхід до розвитку малого бізнесу може стати важливим чинником для загального економічного зростання та соціального розвитку країни.

Державна фінансова підтримка суб'єктів малого підприємництва у країнах з розвинутою економікою здійснюється через використання коштів з державного бюджету та за допомогою важелів державної економічної політики.

Уряди можуть здійснювати фінансову підтримку малого бізнесу через різноманітні програми та ініціативи, такі як надання фінансових грантів, субсидій, кредитів за пільговими умовами, податкові пільги та інші форми підтримки. Крім того, уряди можуть створювати спеціальні агентства або організації, які спеціалізуються на підтримці та розвитку малого бізнесу. Ці заходи сприяють стимулюванню підприємницької діяльності, збільшенню конкурентоспроможності малих підприємств, а також сприяють створенню нових робочих місць та зростанню економіки в цілому. Така фінансова підтримка відображає важливість, яку уряди приділяють розвитку малого бізнесу як ключового елемента економічного успіху та соціального зростання.

Державне регулювання малого бізнесу в Європі здійснюється шляхом

розробки спеціального законодавства, реалізації цільових програм фінансового, технологічного, інформаційного та кадрового сприяння розвитку малого та середнього підприємництва. Для стимулювання розвитку малого бізнесу було розроблено юридичні моделі (Європейська акціонерна компанія, Європейський пул економічних інтересів), які дозволяють малим підприємствам з різних країн, що вступають у ділові відносини, ефективно вирішувати проблеми розбіжностей правових систем різних держав.

Політика підтримки малого бізнесу в Європі здійснюється і через спеціальні програми, які реалізуються під егідою ЄС. Фінансування заходів з підтримки малого бізнесу здійснюється зі Структурних фондів Євросоюзу, таких як Фонд регіонального розвитку, Соціальний фонд.

До кризових умов малий бізнес в Європі адаптувався найбільш ефективно, маючи можливість маневрувати на ринку. Малі підприємства досить оперативно почали займати ніші, не цікаві великим підприємствам, що значною мірою допомагає європейським країнам долати стагнаційні явища в економічній сфері [77].

Якщо звернути увагу на досвід Канади, то одним із складових її економічного успіху на світовому рівні є сильний сектор малого бізнесу. «В даний час в державі функціонують 2,6 мільйона суб'єктів малого бізнесу, які виробляють близько 50% продукції приватного сектора, з них три чверті становлять бізнеси з кількістю працюючих до 5 осіб. При цьому, саме малому бізнесу належать 75% всіх робочих місць, що відкриваються в Канаді. Особливо значний вплив малий бізнес робить на економіку провінції Онтаріо: впродовж останніх 5 років на підприємствах малого бізнесу було відкрито більше 800 000 робочих місць. Уряд Онтаріо пішов на зменшення податків, збалансування бюджету, зняття бюрократичних бар'єрів в ряді галузей, надання незалежним фахівцям можливість відкривати корпоративні фірми. Власникам малого бізнесу на розвиток надаються позички, але при цьому береться до уваги те, яким видом бізнесу займається претендент на позику і якою мірою цей вид бізнесу відповідає насущним потребам канадського

суспільства. Наприклад, вважається, що канадський ринок праці перенасичений лікарями, дантистами, медсестрами, юристами і тим, хто виявить бажання отримати позику під цей вид малого бізнесу, буде нелегко довести, що він відповідає насущним потребам суспільства» [78].

У звичайних умовах національна безпека, у т.ч. фінансова, залежить від реальних економічних та фінансових можливостей держави. До пріоритетів забезпечення захисту та оборони держави у мирному стані, законодавець відносить «потреби бюджетного фінансування, достатні для досягнення визначених цілей та виконання передбачених завдань, та основні напрями використання фінансових ресурсів» [90].

Під час війни економічні проблеми стають особливо гострими, і виникають нові виклики, які потребують вдосконалення правових основ і ефективного державного управління для забезпечення фінансової безпеки країни. Це може включати в себе введення нових економічних політик, мобілізацію ресурсів, розробку стратегій фінансової стабілізації та контроль за фінансовими потоками. Удосконалення правових засад може включати в себе прийняття нових законів або поправок до існуючих, спрямованих на регулювання економічних процесів, забезпечення фінансової дисципліни та боротьбу з корупцією. Компетентне державне управління важливо для ефективною реалізації цих правових засад і політик, а також для координації дій між різними відомствами та міністерствами.

Сьогодні в Україні, в умовах воєнного стану від 24.02.2022, питання фінансової безпеки держави надзвичайно актуалізувалися, оскільки національна безпека, що спирається на достатнє та стабільне фінансове забезпечення, позбавлена такої можливості.

Ситуація з війною та геополітичною нестабільністю суттєво впливає на інвестиційну активність в Україні. Нестабільність та ризики, пов'язані з військовим конфліктом, знижують довіру інвесторів до українського ринку та спричиняють затримки або скорочення інвестицій. Також їх «лякає» політична нестабільність, часті зміни законодавства, корупція та ін. Ці фактори можуть

вплинути на їхнє рішення інвестувати в українські підприємства.

Однак важливо зазначити, що інвестиційний клімат може відрізнятися в різних секторах економіки. Деякі сфери, наприклад, сільське господарство або ІТ-індустрія, можуть залишатися привабливими для інвесторів навіть у складних умовах. У той же час, інші сектори, які більше залежать від стабільності та прогнозованості, можуть зазнати значних втрат.

Проведений фахівцями статистичний аналіз дає підстави стверджувати, що сьогодні в умовах воєнного стану та під дією несприятливого зовнішнього середовища, український бізнес потребує дієвих інструментів антикризового управління. Зокрема, згідно з проведеними опитуваннями дві третини українського малого та середнього бізнесу були вимушені припинити або частково припинити роботу під час повномасштабного вторгнення. Так, усього 36,5% бізнесу не припиняли діяльність під час повномасштабного вторгнення, а 6% компаній були вимушені припинити діяльність на понад 1 рік [80].

Серед викликів, з якими стикається сьогодні український бізнес:

1) військові дії на значній частині території України унеможливають функціонування бізнесу (загроза життю людей, знищена інфраструктура, відсутність зв'язку та електрики). Половина ВВП країни припадає на «гарячі» регіони – Харків, Київ, Миколаїв, Маріуполь;

2) порушення логістики через закриття портів, перевантаженість доріг, поромів, прикордонних пунктів (у зв'язку з потоком біженців);

3) масова міграція та евакуація населення: співробітники виїжджають в інші області, країни, потрібен час для того, щоб облаштуватись у безпеці та продовжити роботу [81].

Погоджуємося із тим, що фінансові ресурси, можливість їх акумуляції та стабільного використання на цілі, що забезпечують перемогу над ворогом, усунення загроз державної цілісності Україні та її національним інтересам вимагають виваженої бюджетної та податкової політики, а також балансу публічного та приватного інтересу при цьому. Важлива роль, яку відіграє

промисловість у забезпеченні стійкості економіки України в умовах затяжної війни і повоєнного відновлення, обумовлює пріоритетність кроків, спрямованих на стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості [82].

З початку повномасштабного вторгнення росії економіка України функціонує в умовах безпрецедентних безпекових викликів. Таких масштабів руйнувань країна не бачила з часів Другої світової війни. Країна-агресор з першого дня війни зосередила значні зусилля на руйнуванні об'єктів цивільної, критичної інфраструктури, виробництв та промислових комплексів, відновлення яких потребує значних інвестицій, зусиль та часу. Багато підприємств призупинили свою роботу через безпосередню військову загрозу або через заблокований доступ до ринків збуту чи сировини. Війна призвела до міграції та внутрішнього переміщення близько 11–12 мільйонів українців. Із початку повномасштабного вторгнення немає жодної галузі в країні, яка б прямо або опосередковано не зазнала втрат від агресії російської федерації. На цьому фоні відбулася кардинальна зміна не лише системи міжгалузевих зв'язків, а й структури економіки в цілому [83].

Зростання витрат на оборону внаслідок триваючої війни може бути важливим заходом для забезпечення національної безпеки та відстоювання суверенітету та територіальної цілісності. Однак це також може мати значні фінансові наслідки для економіки країни, особливо у контексті скорочення податкових надходжень (у 2022 році вони скоротилися на 14,2 %, тоді як видатки зросли на 81,4 %) та обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу. Це призвело до необхідності пошуку додаткових джерел фінансування, що може включати в себе заходи із збільшення податкового навантаження, перегляд програм соціального захисту, залучення державного та міжнародного позичкового капіталу тощо.

Щодо 2023 року, то податкові надходження до бюджету зросли на 12,1% проти попереднього року завдяки адаптації економіки до війни, змінам у ПК України та інфляції. Видатки теж збільшилися на 31,3%, водночас видатки на охорону здоров'я скоротилися на 14%, освіту – на 8,6% та соціальний захист –

на 2,6% [84].

Таким чином, першочергова задача для України під час воєнного стану – створити умови для забезпечення потреб воєнного стану в державі. У майбутньому Україні потрібно буде вирішувати проблеми, пов'язані з пошкодженням критично важливої інфраструктури та житла, а також з гуманітарною кризою.

Для підтримки економіки та ведення бізнесу в умовах війни в Україні прийнято ряд змін і доповнень до законодавства, що регламентують трудові відносини, ведення бізнесу, податкову політику держави тощо.

На рівні підзаконного нормативно-правового акту визначено умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва [13]. Також у даному контексті звертаємо увагу на Постанову Кабінету Міністрів України, якою затверджені критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки середнього та малого підприємництва [85].

З метою недопущення небезпеки у суспільному виробництві, на часи війни важливо зберегти економічний потенціал країни не зважаючи на руйнування виробничого комплексу, функціонування разом з державними підприємствами приватного підприємства створює засади для відтворення галузей виробництва. Уряд спростив податкові та митні правила на час війни, зокрема з 01.04.2022 було дозволено перейти на спрощену систему оподаткування та сплачувати лише 2% від доходів незалежно від кількості найманих працівників. Фізичні особи- підприємці – платники єдиного податку першої та другої групи, мають право не сплачувати єдиний податок. Це рішення, як вважають експерти може зашкодити фінансовій стійкості країни, оскільки єдиний податок, що сплачують ці підприємства надходить до доходів місцевих бюджетів і не впливає на дефіцит державного бюджету [86].

Чинне законодавство значно спростило ведення бізнесу у період воєнного стану на території України, зокрема тимчасово не сплачувати плату за землю, екологічний податок, податок на нерухоме майно, єдиного

соціального внеску (окремим підприємцям), запропоновано мораторій на проведення податкових перевірок (крім камеральних перевірок декларацій при бюджетному відшкодуванні ПДВ, фактичних перевірок. Всі розпочаті перевірки було призупинено; відмінено штрафи за несвоєчасну сплату податків та подання податкової звітності в період воєнного стану), диференційовано ставки акцизного збору, рентної плати за видобування газу природного та інші зміни, які впливають на господарську діяльність і як наслідок, на доходи місцевих бюджетів [87].

Лібералізація законодавства щодо ведення підприємницької діяльності може сприяти розвитку бізнесу та збільшенню обсягів виробництва, що в свою чергу може мати позитивний вплив на економіку країни. Проте, важливо забезпечити, щоб ці зміни не призвели до зниження надходжень до місцевих бюджетів. Підприємництво виступає одним з ключових джерел формування суспільного виробництва, яке забезпечує економічне функціонування та запобігає економічному руйнуванню. Також воно відіграє важливу роль у процесі оподаткування, яке є одним із головних джерел доходів для бюджетів на різних рівнях.

Варто наголосити на тому, що попри воєнний стан, маленькі підприємці продовжують сплачувати податки, швидко усвідомивши необхідність зменшення розриву між доходами та видатками бюджетів. Державна влада України з метою підтримки національного бізнесу зменшила оподаткування для деяких категорій бізнесу, скасувала перевірки тощо. Зокрема, 15.03.22 було прийнято Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», яким змінено податкову політику на період воєнного стану. Основними новелами стали зміни щодо сплати єдиного податку, єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців [88]. Зокрема, мова йде про нові підстави для перебування на єдиному податку та нові ставки податків. З 01.04.2022 до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України платниками єдиного податку третьої групи можуть

бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно правової форми. До них не застосовується обмеження щодо обсягу доходу та кількості найнятих осіб. Платникам єдиного податку третьої групи встановлена відсоткова ставка єдиного податку у розмірі 2% доходу. Застосування ставки податку у розмірі 2% доходу передбачає включення податку на додану вартість до складу єдиного податку. ФОП – платники єдиного податку I та II групи мають право не сплачувати єдиний податок. ФОП I-II групи повністю також звільняються від ЄСВ. ФОП III групи звільняються від сплати ЄСВ за найманих працівників, яких призвали до лав Збройних Сил України, інших захисних формувань, (в т.ч. і територіальної оборони).

Однак на початок 2023 року більшість пільг для бізнесу було переглянуто на предмет їх скасування. Розпочата робота місії МВФ в Україні щодо виконання умов чотирирічної Програми розширеного фінансування EFF на 15,6 млрд дол. США виставила умови, які повинна була виконати Україна – внесення законопроекту про відновлення довоєнного оподаткування. Сама Програма розділена на два етапи: перший націлений на утримання стабільності та розрахований на 12–18 місяців, другий – із великими структурними реформами, націлений на зростання і євроінтеграцію. Очікується, що на другому етапі податково-бюджетну політику буде зосереджено на найважливіших структурних реформах для гарантування середньострокових доходів завдяки реалізації національної стратегії доходів поряд із покращенням управління державними фінансами та впровадженням реформ управління держінвестиціями для підтримки післявоєнного відновлення [89].

Таким чином, правове регулювання оподаткування підприємництва має бути збалансованим: з одного боку, воно повинно спрощувати умови для ведення бізнесу та стимулювати його розвиток, а з іншого - забезпечувати достатні надходження до бюджетів для фінансування соціальних та інфраструктурних програм. Важливо, щоб при впровадженні лібералізації

ведення підприємницької діяльності уряди також розглядали можливі наслідки для бюджетів і розробляли ефективні механізми для забезпечення стабільних надходжень до них [90].

У системі заходів з підтримки підприємництва в умовах війни є компенсація роботодавцю за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Так, згідно з Порядком надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, роботодавцю компенсуються такі витрати у розмірі 6500 грн щомісячно за кожну працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні та 30 діб після його завершення за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету [91].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» введено спрощений режим регулювання трудових відносин, що застосовується на індивідуальній добровільній основі між певним працівником та роботодавцем шляхом укладення трудового договору [92].

Крім того, Урядом запропоновано суб'єктам підприємництва Програму з релокації українських виробництв, що здійснюється з березня 2022 року Міністерством економіки України і розрахована на підприємства, які знаходяться у зоні активних бойових дій або території, де є загроза введення активних бойових дій. Пріоритет мають стратегічні підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності. Релокація здійснюється у безпечні регіони України. Переміщення підприємств здійснюється безкоштовно власними силами, силами АТ «Укрзалізниця» та АТ «Укрпошта». Також залучаються в якості субпідрядників інші перевізники в залежності від потреб підприємства. У 2023 році Міністерство економіки звітувало про близько 1000 релокованих підприємств [93]. Пакет державної

підтримки включає підбір місця розташування підприємства, допомогу з перевезенням, допомогу з розселення працівників, які переїхали з підприємством та пошуку нових співробітників, підтримку у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту.

Однак, як свідчить проведене дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни (результати опитування в грудні 2023 - січні 2024 року) «в Україні не відбулося масового перенесення бізнесу з регіонів, де відбувалися бойові дії, до інших регіонів. Так, про повну релокацію компанії заявили всього 4,3% респондентів. Серед найвагоміших причин для релокації компанії вказали ситуацію з безпекою (63,1% серед компаній, які підтвердили релокацію), наявність покупців (38,8%) та кваліфікованого персоналу (22,5%). З початку широкомасштабної агресії повністю або частково переселено 13% підприємств» [94].

Не менш важливим заходом також є запровадження цифровізації процесу релокації ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Міністерства економіки України, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України й національного проекту Дія.Бізнес запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з релокації бізнесу - IT-систему, яка дозволяє подавати бізнесу заявку та отримати допомогу в переміщенні свого обладнання на безпечні території України. Користування платформою для усіх користувачів безкоштовне [95].

Задля швидкого відновлення після завершення або припинення воєнного стану, забезпечення економічного зростання України у середньостроковій перспективі, а також для реалізації європейського курсу України необхідно проводити виважену фінансову політику, підвищити ефективність видатків та податкового й митного адміністрування та удосконалити структуру податків та пільг. Також важливо досягти партнерських відносин між бізнесом і державою та покращити інвестиційний клімат з урахуванням соціального й екологічного виміру. І в цьому питанні ключове значення має відновлення довіри платників податків до органів державної влади.

Таким чином, факторами, що спричиняють виникнення фінансової кризи або її поглиблюють є зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішніми чинниками є структурні зміни в економіці та нестабільність грошово-фінансової системи, суперечності між реальною економікою та фінансовою системою, інвестиційна залежність економіки тощо. Внутрішніми чинниками є поява нових технологій та методів управління економічними відносинами, вплив іноземного капіталу, політична нестабільність, війна в країні, деструктивні дії влади, корупція тощо.

Для запобігання руйнування економіки в умовах фінансових криз, у т. ч. спричинених війною, необхідно впроваджувати ефективне правове регулювання підприємництва, спрямоване на систематичне забезпечення доходів бюджету та підвищення якості життя громадян.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Фінансово-правове регулювання підприємництва - це система правових норм, що визначають правові засади організації та здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання у контексті мобілізації, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів.

Фінансово-правові норми спрямовані на стимулювання інвестицій та підвищення ефективності функціонування бізнесу, що включає в себе різноманітні заходи, у т.ч. податкові пільги для інвесторів, спрощення процедур реєстрації бізнесу, покращення інфраструктури та умов для підприємницької діяльності.

Під суб'єктом малого підприємництва як об'єкта фінансово-правового регулювання пропонуємо розуміти учасника публічних фінансово-правових відносин, що здійснює самостійну, систематичну, ініціативну господарську діяльність на власний ризик та з метою отримання прибутку, який характеризується якісними та кількісними показниками, визначеними в законодавстві для такого виду підприємництва. Ці параметри можуть

визначатися національним законодавством або рекомендаціями міжнародних організацій.

Суб'єктам малого підприємництва властиві такі характеристики як самостійність, ініціативність, систематичність підприємницької діяльності з метою отримання прибутку, соціального прогресу та підвищення якості життя громадян, що здійснюється на власний ризик таких суб'єктів. Вони як учасники фінансово-правових відносин забезпечують стабільні надходження до бюджету через сплату податків та зборів.

Малим підприємництвом є особлива форма господарської діяльності, що відповідає визначенням у ГК України загальним ознакам підприємництва, а також спеціальним ознакам щодо кількості працюючих та розміру отриманих за рік доходів. Діюче визначення малого підприємництва, запропоноване у законодавстві України, відповідає праву ЄС і бере за основу кількісні та якісні показники ведення бізнесу.

Щодо понять «суб'єкт господарювання» або «мале підприємство», то звичайно мова йде про учасника економічних відносин, який ставить за мету своєї діяльності як отримання прибутку, так і некомерційну діяльність. Різницею є те, що співвідносяться ці поняття як загальне і спеціальне, враховуючи, що мале підприємство є однією з форм господарської діяльності. Відстоюємо позицію, що поняття малий бізнес і мале підприємство це тотожні поняття. Щодо «суб'єкта господарювання», то це загальне поняття по відношенню до «суб'єкта підприємництва», оскільки суб'єкт господарювання може здійснювати свою діяльність не тільки з метою отримання прибутку, а й для реалізації публічного інтересу (некомерційна діяльність).

Факторами, що спричиняють виникнення фінансової кризи або її поглиблюють є зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішніми чинниками є структурні зміни в економіці та нестабільність грошово-фінансової системи, суперечності між реальною економікою та фінансовою системою, інвестиційна залежність економіки тощо. Внутрішніми чинниками є поява нових технологій та методів управління економічними відносинами, вплив

іноземного капіталу, політична нестабільність, війна в країні, деструктивні дії влади, корупція тощо.

Для запобігання руйнування економіки в умовах фінансових криз, у т. ч. спричинених війною, необхідно впроваджувати ефективне правове регулювання підприємництва, спрямоване на систематичне забезпечення доходів бюджету та підвищення якості життя громадян.

Правові форми підтримки малого підприємництва є правовим впливом на відносини у сфері публічної фінансової діяльності з метою створення сприятливих зовнішніх умов для здійснення підприємницької діяльності за допомогою нормативно закріпленого інструментарію (методів).

Принципами формування та реалізації державної політики у цій сфері підтримки малого підприємництва є:

1) принцип стимулювання розвитку, включаючи надання пільг та інших форм підтримки малим підприємствам;

2) принцип доступності фінансових ресурсів, зокрема забезпечення доступності кредитів шляхом створення спеціалізованих фінансових установ та програм підтримки малого підприємництва;

3) принцип прозорості та об'єктивності надання фінансової підтримки малому підприємству, у тому числі у розподілі грантів, та інших видів допомоги;

4) принцип інноваційності та конкурентоспроможності, зокрема завдяки створенню сприятливих умов для впровадження нових технологій та підтримки досліджень і розвитку;

5) принцип гнучкості та адаптивності для врахування змін у соціальних, економічних та політичних умовах;

6) принцип соціальної відповідальності, що означає здійснення діяльності в рамках малого бізнесу з урахуванням соціальних, екологічних та етичних аспектів, сприяння створенню якісних робочих місць та підвищенню рівня життя населення.

Фінансову кризу можна визначити як стан фінансової системи держави,

що здійснює негативний вплив на її функціонування в цілому та суб'єктів господарювання, а також загрожує фінансовій безпеці держави.

До ознак фінансової кризи можна віднести: кризовий стан фінансової системи, загрозу фінансовій безпеці держави, негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання, зниження довіри до фінансово-правових інститутів держави.

Необхідність організації ефективної державної фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва, у т.ч. забезпечення дієвого захисту під час фінансових криз, вимагає:

- 1) систематичну бюджетну підтримку малого бізнесу;
- 2) спрощення правових засад ведення бізнесу та покращити інвестиційний клімат з урахуванням соціального й екологічного виміру;
- 3) запровадження виваженої податкової політики, оскільки звільнення від оподаткування створює неможливі умови для їх наповнення;
- 4) досягнення партнерських відносин між бізнесом і державою.

Це неможливо зробити за відсутності чіткої правової регламентації всіх процесів щодо організації та ведення бізнесу, встановлення режиму суворого публічного контролю та невідворотної відповідальності. В Україні на сьогодні відкритими залишаються багато аспектів функціонування бізнесу, які потребують правового регулювання та послідовної правозастосовної практики.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на державному рівні

«Із основної маси суб'єктів підприємництва, кількість суб'єкти малого та середнього підприємництва (далі СМСП) часом перевищують 95%, про що свідчать дані Конференції Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку. Так, для прикладу у 2019 році кількість СМСП у Німеччині налічувалося 99,5 %, у Польщі 99,8% та Литві 99,8%. В Україні кількість СМСП – 99,98%, тобто більше ніж у досліджуваних країнах. При тому загальній показник зайнятості – у 2015 становив 79,1% а вже у 2019 році був вже 82,2% [96, с. 131; 98]. Таким чином, МП в Україні це основа економіки, який створює близько 60 % ВВП, 64% доданої вартості, має 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та справляє 37% податкових надходжень» [97; 98]. Саме тому, приділення особливої уваги МП його функціонуванню, правовому регулюванню вимагає сьогодення.

«Мале підприємництво з 2019 року зіштовхнулося з безпрецедентними викликами, які спочатку були пов'язані з боротьбою з пандемією, а згодом у 2022 році повномасштабною війною, що нанесла цілій країні непоправної шкоди». Оскільки війна, крім руйнувань та смертей, принесла величезний відтік з України за кордон представників МП. Так, офіційна кількість зареєстрованих біженців з України до Європи за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, становить 4,7 млн осіб, а їх загальна кількість складає приблизно 7,8 млн. Більшість з них оселилися в Польщі, Німеччині, Румунії та Франції» [99], в основному це особи активного віку, які склали активне ядро малого бізнесу. Саме тому, підприємців, що залишилися в Україні потребують відчутної фінансової підтримки з боку

держави вже тільки за те, що знаходять сили працювати та розвивати свій бізнес, забезпечуючи людей робочими місцями, сплачуючи податки» [98]. Але ефективна фінансова підтримка з боку держави неможлива без належного правового регулювання. Саме тому, необхідно розглянути законодавство та теоретико-правові основи підтримки СМП в Україні, що існують на сьогодні.

Пропонуємо почати дослідження визначення в законодавстві таких понять як «державна допомога» та «державна фінансова підтримка» і порівняти їх.

Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 № 1555-VII [100] (далі Закон №1555-VII) визначає поняття «*державна допомога суб'єктам господарювання* (далі – державна допомога) – як підтримку у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності» [100]. Причому, цікавим є той факт, що при визначенні поняття «державна допомога» законодавець визначає її як негативне явище і підкреслює негативний її вплив на економічну конкуренцію, внаслідок створення переваг для окремих виробників або окремого виду продукції. Таке визначення є недоречне, оскільки якщо виробник чи вид продукції вимагає допомоги чи підтримки. Це вже означає, що ця галузь чи продукція не є конкурентоспроможною. Але держава вважає її необхідною для забезпечення публічних інтересів і є невелика кількість виробників (продавців), які працюють в цій галузі чи з цією продукцією, яка є збитковою, але має важливе значення для населення. Саме тому, держава мусить підтримувати таких виробників чи підприємців. Така продукція чи галузь не приймає участь у ринкових відносинах, а її мета забезпечити публічні потреби, які гарантувала держава. Саме для реалізації цих гарантій держава мусить надавати таку допомогу. Крім того, допомога від держави може надаватися коли виробник потребує поштовху на початкових стадіях свого розвитку, і держава розуміє,

якщо допомогти та підтримати такого починаючого виробника, це у майбутньому тільки збільшить надходження до бюджетів у вигляді податків з майбутніх прибутків. До того ж, цей виробник може допомогти в реалізації державних обов'язків у забезпеченні відповідної публічної потреби. Саме тому, на нашу думку, було б більш доречним дати визначення «державної допомоги» враховуючи її позитивну направленість, а положення щодо недопущення негативного впливу такої допомоги для конкуренції, закріпити у принципах надання такої допомоги.

Щодо визначеності принципів, то Закон № 1555-VII, закріплює тільки один принцип державної допомоги. Так, у статті 2 «Принцип недопустимості державної допомоги для конкуренції» Закону визначено: «Державна допомога є недопустимою для конкуренції, якщо інше не встановлено цим Законом» [100], що на нашу думку, потребує перегляду назви і структури цієї статті. Оскільки принципи, це не просто теоретичне поняття, а основоположні засади на яких мають базуватися всі відносини, які врегульовані даним Законом. Крім того, закон – це основоположний нормативно-правовий акт, на підставі якого приймаються інші підзаконні нормативно-правові акти, що деталізують процедури його застосування. Відсутність закріплених основоположних засад, призводить до правової невизначеності, що ускладнює застосування законодавства. Крім того, може викликати правові колізії, різночитання в кінцевому рахунку призвести до порушення прав та законних інтересів громадян. Тому точність та ясність законодавства є ключовими для правової держави.

Вважаємо за необхідне визначити принципи державної допомоги на яких базується Закон № 1555-VII, виходячи з наявного його тексту та на їх основі дати авторське визначення даного поняття.

Так, пропонуємо назву статті 2 Закону № 1555-VII змінити на назву «Принципи державної допомоги» Відповідно до Додатку Г. Щодо принципів, то пропонуємо закріпити у цій статті такі принципи як: 1) *законності* - який означає, що державна допомога здійснюється виключно на підставі та в

порядку передбаченого в нормативно-правових актах імперативного характеру (про це зазначено у Преамбулі та статті 3 Закону № 1555-VII); 2) *визначеності* - оскільки види державної допомоги, суб'єкти надання та отримання допомоги, порядок такої допомогою мусить бути чітко визначений у нормативно-правових актах імперативного характеру (про це зазначено у всіх статтях Закону № 1555-VII); 3) *допустимості* - державна допомога та її надання допускається на чітко визначені цілі з урахуванням закріплених в законодавстві критеріїв оцінки допустимості окремих категорій державної допомоги (про це зазначено у статті 6 Закону № 1555-VII); 4) *непорушення принципів здорової економічної конкуренції* - при прийнятті рішення про державну допомогу, уповноважені органи повинні враховувати ризики впливу на здорову економічну конкуренцію і не допускати такого негативного впливу (про це зазначено у статтях 2, ст 11, 12, 14 Закону № 1555-VII); 5) *економічної доцільності* - державна допомога має надаватися з урахуванням принципів недопущення порушення здорової економічної конкуренції та закріплених критеріїв у законодавстві, які впливають на економічну доцільність, це: галузь в якому працює підприємство, його економічний стан, з визначенням допустимих витрат і граничних обсягів такої допомоги (про це зазначено у частині 2 статті 6 Закону № 1555-VII); 6) *відповідальності* - державна допомога повинна надаватися на законних підставах. У разі надання її без дотримання порядку, або використанням не за призначенням, або якщо вона є недопустимою для конкуренції, то вона повинна бути зупинена та повернута до відповідного бюджету (про це зазначено у статті 14 Закону № 1555-VII); 7) *відкритості та прозорості* - надання державної допомоги має здійснюватися відкрито та прозоро. Тобто, як зазначається в Законі на уповноважений орган влади покладено обов'язок розміщати інформацію на сайті про нову державну допомогу. Всі зацікавлені особи мають мати доступ до цієї інформації. Також повинна на сайті розміщуватися інформація про розгляд справи про нову державну допомогу. Крім того, на уповноважений орган влади покладено обов'язок подавати щорічний фінансовий звіт до Кабінету Міністрів України

про державну допомогу. «Такий звіт має публікуватися в газеті "Урядовий кур'єр" та розміщуватися на урядовому веб-сайті. Крім того, реєстр державної допомоги є відкритим, доступ до нього є безоплатним для всіх користувачів» (про це зазначено у пункти 5-10 частини 3 статті 9, у пунктах 5, 7-9 статті 16 Закону № 1555-VII); 8) *публічності* - задоволення публічного інтересу на рівні держави чи відповідного регіону (про це зазначено у пункт 14 статті 1, статтях 5, 6 Закону № 1555-VII); 9) *моніторингу та контролю* - уповноважені органи можуть проводити перевірку законності державної допомоги. Крім того, отримувачі державної допомоги зобов'язані надавати надавачам такої допомоги повну та достовірну інформацію про чинну державну допомогу (про це зазначено у пункті 5 статті 1, статтях 12, 13, 15, 16 Закону № 1555-VII). Отже пропонуємо закріпити цей перелік принципів у статті 2 Закону № 1555-VII (Додаток Г).

Крім того, у пункті 1 статті 1 Закону № 1555-VII міститься визначення державної допомоги, налізуючи яке можна виокремити її ознаки, які характеризують цю допомогу, що дасть можливість у поєднанні з виокремленими принципами сформулювати авторське визначення цьому поняттю: «*Державна допомога суб'єктам господарювання (далі - державна допомога) - підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності*» [100].

Отже, ознаками державної допомоги суб'єктам господарювання є такі:

1) діяльність у вигляді *підтримки*, що здійснюється державою.

Щодо цієї ознаки, то не дивлячись на те, що Закон № 1555-VII називається загальним поняттям «допомога держави суб'єктам господарювання», то саме у статті 4 цього Закону передбачені форми державної допомоги. Але, якщо їх проаналізувати, то всі вони мають фінансовий характер. Проте, як нами зазначалося вище у статті 48 ГК України

крім фінансової допомоги, держава надає суб'єктам господарювання допомогу у вигляді: виділення земельних ділянок; виділення приміщення виробничого і невиробничого призначення та безкоштовної передачі майна [7]. Саме тому, при визначені форм державної допомоги у статті 4 Закону № 1555-VII, на наш погляд, доцільно було б додати такі форми як:

- «передача державного майна, для здійснення підприємницької діяльності в тому числі земельних ділянок;
- сприяння підприємцям в організації інформаційного обслуговування, підготовці кадрів та матеріально-технічного забезпечення;
- здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з можливістю продажу або передання їх підприємцям у визначеному законом порядку;
- стимулювання модернізації технологій, інноваційної діяльності та інші види допомоги» [7];

та викласти цю статтю у вигляді, запропонованому у Додатку.

2) підтримка *«у будь-якій формі»*. На наш погляд, формулювання у *«будь-якій формі»* не відповідає тексту Закону № 1555-VII, оскільки поняття *«будь-яка»* означає не визначена і не закріплена форма, а у статті 4 Закону № 1555-VII ці форми чітко закріплені. Саме тому, пропонуємо замінити поняття *«будь-яка»* на поняття *«у визначеній законодавством формі»*;

3) підтримка визначених *суб'єктів господарювання* (за виключенням суб'єктів, які ведуть господарську діяльність передбачених у пункті 2 частини 2 статті 4 Закону № 1555-VII);

4) підтримка *за рахунок державних ресурсів* (пункт 16 статті 1 Закону № 1555-VII) *та місцевих ресурсів* (пункт 4 статті 1 Закону № 1555-VII);

5) підтримка, що спричиняє *«спотворення економічної конкуренції»*. Щодо цієї ознаки, то хотілося б більш детально її проаналізувати. По-перше, не вся державна допомога здійснює *«спотворення економічної конкуренції»*. Крім того, в Законі № 1555-VII закріплено, що як раз при наданні державою такої допомоги, уповноважені органи при складанні програми допомоги,

повинні враховувати дотримання здорової економічної конкуренції і не допускати спотворення. Термін «спотворення» в економічній літературі не використовується, в економічному словнику також такий термін відсутній [101] [102].

Цей термін було використано Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 року № 2210-III [103], як «спотворення результатів торгів» та «спотворення конкуренції» та використовується Антимонопольним комітетом України [104] на порталі «Державної допомоги» [105]. При тому, що цей же Антимонопольний комітет, розмістив на своїй офіційній сторінці «Глосарій термінів законодавства про захист економічної конкуренції», який було опубліковано 28.08.2019, в якому міститься тільки поняття «економічна конкуренція», а «спотворена економічної конкуренція» відсутня [104].

Цей термін у визначенні поняття «державна допомога», на наш погляд, недоречно використовується в цьому Законі, оскільки має оціночний характер і важко визначити: що означає «спотворення економічної конкуренції»? Коли можна вважати, що економічна конкуренція спотворена? І які ознаки це спотворення має? І коли, і як ці ознаки проявляються? Крім того, тлумачний словник української мови термін «спотворювати» трактує *«надавати кому-, чому-небудь неприємного, непривабливого вигляду. Позбавляючи природного вигляду, робити негарним, потворним (обличчя та його частини). Подавати, показувати що-небудь у неправильному, перекрученому вигляді»* [106]. Отже, на наш погляд, це термін вимагає заміни.

Крім того, Урядом України були прийнято Постанову від 18.04.2023 № 348 «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки середнього та малого підприємництва» [85], яка закріплює критерії оцінки допустимості державної допомоги забезпечення розвитку регіонів та для підтримки МСП.

Наступним нормативним актом, який на рівні держави закріплює основи

фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва це Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI [11] (далі Закон № 4618-VI), визначає мету державної політики у сфері розвитку МСП в Україні та принципи такої політики до яких відносяться: 1) ефективність; 2) доступність отримання; 3) забезпечення участі представників МСП у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері; 4) створення рівних можливостей для доступу та участі цих МСП, що відповідають вимогам передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку МСП; 5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм; 6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки; 7) доступність об'єктів інфраструктури для МСП [11]. Далі цікаво буде провести аналіз дотримання закріплених принципів при реалізації Закону № 4618-VI регіональними органами, які мусять створити всі умови доступу для можливості отримання суб'єктами малого підприємництва такої державної підтримки.

Цікавим є той факт, що Закон № 4618-VI не містить статті з понятійним апаратом, а відтак не зрозуміло, як законодавець розуміє поняття «фінансова державна підтримка» і чим воно відрізняється від поняття «державна допомога» враховуючи, що ці два Закони прийняті окремо, але мають однакове спрямування. Проте, якщо зробити аналіз напрямків такої підтримки, які закріплені в статті 4 Закону № 4618-VI, то «підтримка» трактується законодавцем в цьому Законі як позитивне явище, яке спрямоване на сприяння та розвиток відповідної сфери; вдосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування; запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві; залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб; забезпечення фінансової

державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо; сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, також у напрямках використовуються такі слова як (гарантування, організація, впровадження) [11].

Виходячи з цього можна зробити висновок, що законодавець трактує цю діяльність як позитивну та розуміє позитивний ефект від цієї фінансової підтримки як для конкретного суб'єкта підприємницької діяльності, так і для відповідного регіону де він працює і всієї держави взагалі.

Якщо ж порівнювати з визначенням поняття «державна допомога», то законодавець трактує її з негативної точки зору «як нанесення шкоди здоровій конкуренції» («спотворення економічної конкуренції»). Саме тому, необхідно з'ясувати чи є відмінність у визначенні поняття «допомога» і «підтримка», і як вони співвідносяться між собою. Так, поняття «*допомога*» у тлумачному словнику *и, жін.* означає «сприяння, підтримка в чому-небудь» [107] в тому числі матеріальна, а також «захист, порятунок у біді» [108]. Поняття «*підтримка*» у тлумачному словнику трактується як те, що «зберігає чию-небудь життєздатність, підкріплює, зміцнює кого-небудь» [109]. Тобто виходячи з тлумачних словників «допомога» і «підтримка» це синонімічні поняття, тобто мають однакове тлумачення і мають однакову мету своєї реалізації. Проте заходи, які закріплені в законах, що регулюють надання державної підтримки і надання державної допомоги є різні. І виходячи з аналізу цих заходів та напрямів можна зробити висновок, що поняття «державна допомога», це більш ширше поняття ніж поняття «державна фінансова підтримка». Оскільки «державна допомога» надається в разі наявності серйозних всебічних проблеми у суб'єктів підприємництва, а «державна фінансова підтримка», це один з видів допомоги, і вона спрямована не на реанімування господарюючого суб'єкта, а тільки на підтримку одного з його видів діяльності.

Саме тому, вважаємо поняття «державна допомога» є більш глобальним, об'ємним, всебічним по відношенню до поняття «фінансова підтримка держави». Виходячи з цього пропонуємо авторське визначення цьому поняттю: *державна допомога суб'єктам господарювання (далі – державна допомога) - це закріплена у нормативно-правовому акті всебічна підтримка суб'єктів господарювання уповноваженим органом у формі і у порядку визначеному законодавством за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, з дотриманням принципів відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції, що здійснюється з метою розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб.*

Крім того, пропонуємо закріпити його у відповідному Законі № 1555 згідно (Додаток Г).

Для реалізації Закону № 4618-VI Уряд прийняв Постанову від 24.01.2020 № 28 «Про надання фінансової державної підтримки», в якій затверджується три порядки надання фінансової підтримки:

- 1) про надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємництва;
- 2) про надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємництва за договором лізингу;
- 3) про надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємництва за договором факторингу [13].

Проте, якщо звернути увагу на назву, то вона є загальною по відношенню до всіх форм підтримки. Оскільки, фінансова державна підтримка, це не тільки здешевлення кредитів, надання допомоги за договором лізингу і факторингу, так як перелік видів фінансової підтримки визначений у статті 16 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва», а крім зазначених видів це ще й: надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для

започаткування і ведення власної справи; надання позик на придбання і впровадження нових технологій; компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами; фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки [11].

Таким чином, законодавець чомусь звужує поняття «фінансової державної підтримки» тільки до двох видів. На наш погляд, це порушує принцип співвідношення загального та конкретного та може створити плутанину та колізію у майбутньому. Отже пропонуємо, вище зазначену Постанову назвати *«Про правове регулювання окремих видів фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва»*, але не таким загальним поняттям як «фінансова державна підтримка». Крім того, вважаємо за необхідне дати визначення поняття *«державна фінансова підтримка підприємництва»*, в тому числі і малого підприємництва. Це можна зробити, виокремивши специфічні ознаки цього поняття виходячи з мети, напрямів діяльності, видів підтримки, принципів, суб'єктів та порядку її надання.

Отже, державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва - *це вид державної допомоги в закріпленій в законодавстві формі, що надається уповноваженим органом влади відповідним суб'єктам малого та середнього підприємництва на принципах ефективності, доступності, відкритості та прозорості, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції у визначеному імперативно-правовими нормами порядку з публічних фондів грошових коштів з метою забезпечення створення, розвитку малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу.*

Виходячи з цього, пропонуємо закріпити його у відповідній Постанові КМУ № 28 згідно (додатку Г).

Виходячи з даного визначення, пропонуємо виділити такі ознаки державної фінансової підтримки МСП, а саме:

- закріплення порядку її надання у імперативно-правових нормах;
- визначення форм фінансової державної підтримки у імперативно-правових нормах;
- наявність уповноваженого органу влади на державному та місцевому рівні, який приймає рішення про надання такої підтримки;
- наявність суб'єкта малого та середнього підприємництва, крім тих що не мають право на таку підтримку відповідно до законодавства;
- джерелами фінансових ресурсів є публічні фонди грошових коштів;
- принципами державної фінансової підтримки є: ефективність, доступність, відкритість та прозорість, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції;
- метою державної фінансової підтримки підприємництва є створення, розвиток малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу.

Який же механізм існує для надання фінансової допомоги суб'єктам малого підприємництва? Які джерела такої допомоги держава використовує?

Для підтримки СМСП Уряд України «Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки» і поклав обов'язки на виконавчі органи влади сприяти його реалізації [110], оскільки наслідки карантину COVID-19 були надто серйозними для малого бізнесу. «У цій Програмі передбачалися конкретні кроки і заходи для збереження робочих місць, спрощення доступу до фінансів, спрощення процедури отримання дозвільних документів та їх продовження, зменшення адміністративних перешкод і мінімізація контрольних заходів з боку контролюючих органів, зменшення документообігу, переведення його основної частини в електронний вигляд. Крім того, передбачалась оптимізація оподаткування та зменшення податкового тиску» [98]. Крім того, було «заплановано до червня 2021 року

провести консультації з Європейським інвестиційним фондом щодо моделі фонду ESCALAR та діючими в ЄС Фондами фондів за сприяння донорів, та підготувати концепт його функціонування. Польщі, Чехії, Угорщині, Греції, Болгарії вже мають досвід функціонування подібного Фонду фондів. Фонд мав спрямовувати кошти на забезпечення макроекономічної стабільності, інвестиційну привабливість та загальну підтримку СМСП. Створення цього фонду також передбачено у «Національній економічній стратегії на період до 2030 року» [112; 113] Цей Фонд мав наповнюватись від 10–20% за рахунок коштів державного бюджету, а це близько 250 млн грн внеску держави, або близько 10 млн доларів, а 80–90 % за рахунок фінансування міжнародних фінансових організацій. Ідею створення цього Фонду було підтримано 15 інвестиційними фондами України [112]. Констатуємо, що на сьогодні цей Фонд не створено» [98].

Крім того, «згідно згаданого Плану заходів відповідно до пункту 21 було передбачено, що до вересня 2020 року Уряд мав внести зміни до постанови КМУ № 28 від 24.01.2020 «Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва», в якій би закріплювалася ставка за кредитом для позичальників – в розмірі 3 %, це була б компенсація банкам за рахунок коштів ДБУ [13]. Програмою було передбачено запровадження механізму дешевого кредитування «Доступні кредити 5–7–9 відсотків», для відкриття власного бізнесу. Програма була розрахована на п'ять років та максимальна сума кредиту у лютому 2020 складала 1,5 млн грн, а згодом держава збільшила граничну суму до 3 млн гривень, враховуючи негативні наслідки, що склалися. Цей кредит могли отримати суб'єкти господарювання, які мали чіткий бізнес-план, дохід до 50 млн та хорошу кредитну історію» [98; 110]. Проте враховуючи погіршення економічного становища внаслідок карантину і збільшення потреб малого бізнесу, державою було прийнято рішення про збільшення граничної суми кредитування до 3 млн гривень. Крім того, розширився перелік підприємств, які могли отримати таку державну

фінансову підтримку також розширилося коло суб'єктів, які мали право подавати відповідні заявки, оскільки таке право було надано суб'єктом господарювання з максимальним рівнем річного доходу до 100 мільйонів гривень. Так само розширився перелік цілей, на які можна взяти кредит. Відтепер бізнес міг розраховувати на підтримку держави, беручи позику також на придбання нежитлової нерухомості, для франчайзингу, поповнення обігових коштів для зарплати, оренди, комунальних і охоронних послуг, збереження робочого стану обладнання та матеріалів [113]. Наступним кроком у підтримці СМСП, був запуск програми «Нові гроші», як зазначав міністр І. Петрашка, «програма стосуватиметься фонду оплати праці, а також чисельності персоналу в штаті позичальника. Метою її є надання малим і мікрокомпаніям фінансування на виплату зарплати співробітникам, оплату послуг ЖКГ і оренди, податкові та обов'язкові платежі – тобто, на першочергові цілі» [114]. Цією програмою передбачалося надання кредитів під 3% річних на строк до двох років, для господарюючих суб'єктів чий дохід не перевищував еквівалент 10 млн євро за курсом НБУ. При цьому різницю між 3% річних і банківською ставкою зобов'язувалася компенсувати держава. Плюс передбачалася відстрочка як по виплаті тіла кредиту (на 8 місяців), так і по виплаті відсотків. Таким чином, був напрацьований цілий ряд заходів на підтримку СМСП і відновлення економіки, виконання яких було розраховано на 2 роки з 2020–2022 року.

Крім того, передбачалося запровадження нового інструменту державної підтримки СМСП шляхом надання державних гарантій на портфельній основі для забезпечення зобов'язань перед банками-кредиторами. Для цього були внесені зміни до статті 6 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» та статті 17 БК України, в межах яких передбачалося забезпечення фінансування СМСП для участі в публічних закупівлях шляхом розвитку альтернативну банківському кредиту – безрегресного факторингу в межах донорських коштів 100 тис євро [98; 115].

Отже, з яких джерел державою забезпечувалася реалізація цих

програм і компенсації по кредитах та забезпечення реалізації інших фінансових інструментів? Так, в статті 16 Законі України «Про розвиток та державну підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва», надання фінансової державної підтримки здійснюється спеціально уповноваженим органом у сфері розвитку МСП, іншими органами виконавчої влади, ВР АРК, органами місцевого самоврядування, Українським фондом підтримки підприємництва та іншими загальнодержавними фондами, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва. Крім того, у Законі № 4618-VI зазначалося, що «Фінансова державна підтримка надається за рахунок державного та місцевих бюджетів» [11].

Щодо фонду розвитку підприємництва, то законодавством визначено, що фінансування суб'єктів малого підприємництва здійснюється створеними фондами органами місцевого самоврядування чи КМУ. Засади для функціонування цього Фонду були закладені ще в 1996 році в рамках реалізації програми Федерального Уряду Німеччини «ТРАНСФОРМ» з підтримки процесу реформ в Україні. Фонд розвитку підприємства (далі ФРП) був створений під назвою «Німецько-Український фонд» на підставі Указу Президента України від 01.06.1998 та постанови Кабінету Міністрів України від 19.04.1999. Згідно з наказом Міністерства фінансів України від 11.01.2020 було змінено найменування фонду на «Фонд розвитку підприємництва», він і став правонаступником всіх прав та зобов'язань Німецько-Українського фонду. Єдиним учасником ФРП є Уряд України в особі Міністерства фінансів України. Статутний капітал ФРП становить 42 911 340 гривень [116].

Проте, у статті 16 Законі № 4618-VI в редакції від 03.09.2023 визначено, що надання фінансової державної підтримки здійснюється крім зазначених вище органів, ще й *Українським фондом підтримки підприємництва та іншими загальнодержавними фондами, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва*. А частина 2 статті 16 закріплює, що дохідна частина цих Фондів формується за рахунок державного, місцевого бюджету та згідно статті 17 цього Закону добровільних внесків юридичних і фізичних

осіб, в тому числі і іноземних. Абзац 2 частини 2 статті 17 визначає, що «Засновниками регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва можуть бути Рада міністрів АРК, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Український фонд підтримки підприємництва, інші загальнодержавні фонди підтримки підприємництва, юридичні та фізичні особи». Частина 3 статті 17 Закону дає трактування поняття та визначає юридичний статус цих Фондів підтримки підприємництва – що це юридичні особи «неприбуткові організації, основними функціями яких є сприяння реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва шляхом залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, фінансування цільових програм та проектів» [11]. Крім того, стаття 17 цього ж Закону визначає, Порядок створення, функціонування та використання коштів *Українського фонду підтримки підприємництва та інших фондів, визначається Кабінетом Міністрів України* [11]. На нашу думку, це визначення вимагає доопрацювання, оскільки не всі важливі та специфічні ознаки враховані при визначенні даного поняття.

Проте, якщо проаналізувати пункт 3 Постанови КМУ № 28, то в ньому визначено, що державну фінансову підтримку суб'єктів підприємництва здійснює *Фонд розвитку підприємництва*, на основі затвердженої ним програми. Постає питання, це один і той самий фонд, чи мова йде про інший вид фондів? Проте, якщо ознайомитися з текстом всієї постанови, то можна прийти до висновку, що це один і той самий вид фондів, тільки в Законі України № 4618-VI він називається «*Український фонд підтримки підприємництва*», а в Постанові КМУ № 28, яка мусить деталізувати застосування статей закону і визначати порядок такої підтримки, він називається «*Фонд розвитку підприємництва*». До того ж, у постанові КМУ від 12.10.2022 № 1156 «Деякі питання фінансування підтримки малого та середнього бізнесу» закріплюється Порядок використання коштів з рахунка «*Фонд підтримки малого та середнього бізнесу*», який називає відповідний фонд вже як *Фонд підтримки малого та середнього бізнесу* [117]. На нашу

думку, застосування різних синонімічних назв в різних нормативно-правових актах створює плутанину, а іноді колізії в законодавстві, може призвести до порушення прав суб'єктів правовідносин тим чи іншим способом. Саме тому, законодавець мусить уніфікувати дані поняття та уникати синонімічності. Якщо враховувати, що закон має вищу юридичну силу, то КМУ мусить привести у відповідність до закону всі свої підзаконні нормативно-правові акти і назвати ці фонди і більш загальною назвою, яка би включала хоча б мету їх створення. Саме тому, пропонуємо ці фінансові фонди назвати «Фонд підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва» (далі – ФПСМСП).

Крім того, цікавим є питання, чи є ці фонди публічним і до якого виду публічних фондів цей ФПСМСП відноситься. Це необхідно зробити для виокремлення специфічних ознак, які б характеризували дані види фондів.

Так, поняття «публічний фонд грошових коштів» у своїх чисельних роботах розглядала Т. Шолкова, яка визначала публічні фонди грошових коштів як «фонди грошових коштів, які створюються з метою забезпечення публічних потреб населення, кошти яких акумулюються на спеціалізованому рахунку у відповідній фінансово-кредитній установі, які функціонують на засадах відкритості і прозорості та щодо яких визначений порядок формування, розподілу, використання, управління і контролю в нормативно-правових актах імперативного характеру та є об'єктом публічного фінансового контролю на всіх стадіях свого функціонування». При цьому вона виділяє такі ознаки публічних фондів грошових коштів як:

- 1) закріплення правового статусу публічних фондів та визначення порядку їх джерел формування, розподілу, управління та використання у нормативно-правових актах імперативного характеру;

- 2) створення публічного фонду – уповноваженими органами публічної влади;

- 3) орган управління коштами фонду – вищі органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування;

- 4) наявність окремого спеціалізованого рахунку у відповідній фінансово-кредитній установі;
- 5) створення фонду з метою забезпечення публічних потреб населення;
- 6) встановлення чіткого порядку використання коштів публічного фонду на суворо визначені цілі;
- 7) забезпечення відкритості і прозорості на всіх етапах функціонування фонду (формування, розподілу, використання, управління і контролю), тобто проведення публічного фінансового контролю [118, с.130] [43].

Саме враховуючи ці ознаки і трактування поняття «публічних фондів грошових коштів», можна визначити чи відноситься ФПСМСП до такого виду фондів.

Так, щодо *першої ознаки*, то ФПСМСП його правовий статус і порядок формування, розподілу, управління та використання визначається у нормативно-правових актах імперативного характеру, а саме статтями 16 та 17 Закону України № 4618-VI. Отже, першій ознаці цей фонд повністю відповідає.

Щодо *другої і третьої ознаки*, створення і управління уповноваженими органами публічної влади даних публічних фондів, то у абзаці 2 частини 2 статті 17 Закону № 4618-VI зазначено, що «Засновниками регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва можуть бути Рада міністрів АРК, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування [11]. Отже, ці ФПСМСП підпадають під другу та третю ознаку.

Щодо *четвертої ознаки*, наявність окремого спеціалізованого рахунку у відповідній фінансово-кредитній установі. То, відповідно до статті 17 Закону № 4618-VI фонди державної фінансової підтримки, це юридичні особи, що створюються органами державної влади місцевого самоврядування, фізичними чи юридичними особами, але головне з метою підтримки

підприємництва [11]. Отже, при створенні Фонду підтримки, який згідно частини 3 статті 17 Закону № 4618-VI є неприбутковою організацією, відповідно до господарського законодавства мусить у фінансово-кредитній установі відкрити рахунок [11]. Якщо зважити на пункт 7 Постанови від 12 жовтня 2022 р. № 1156 «Деякі питання фінансування підтримки малого та середнього бізнесу», якою закріплюється «Порядок використання коштів з рахунка «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу»», безпосередньо, де зазначено, що «для виплат мікрогрантів отримувачам за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу», Мінекономіки відкриває в Казначействі реєстраційні рахунки загального та спеціального фондів державного бюджету (далі - рахунки)». [117] А в абзаці 2 пункту 7 вказаної Постанови зазначено: «Виплата мікрогрантів отримувачам за рахунок джерел, передбачених абзацом шостим пункту 1 цього Порядку, у тому числі за рішеннями про надання мікрогрантів, прийнятими Державним центром зайнятості у попередньому бюджетному періоді, здійснюється з окремого рахунка 3554 «Рахунки державних цільових фондів», відкритого в Казначействі для обслуговування коштів Фонду (далі - рахунок Фонду), в межах обсягу коштів, передбачених в бюджеті Фонду на поточний бюджетний період за відповідним напрямом» [117]. Отже, приходимо до висновку, *що четвертій ознаці* ці фонди теж відповідають.

При тому, на наше переконання, в зв'язку з цією Постановою № 1156 вимагає доопрацювання стаття 17 Закону № 4618-VI. Оскільки, ця стаття Закону говорить про те, що Фонди створюються виключно у формі юридичний неприбуткових організацій [11]. Проте, зважаючи на Постанову № 1156, вони можуть утворюватися як спеціальний цільовий рахунок в межах фондів державного і місцевого бюджету [117]. Саме тому, пропонуємо доповнити статтю 17 Закону № 4618-VI положенням, про те, що ФПСМСП можуть утворюватися в якості цільового рахунку в межах державного чи місцевого бюджету [11].

Щодо *п'ятої ознаки*, що публічні фонди створюються з метою забезпечення публічних потреб, то мета створення цих фондів передбачена в частині 6 статті 17 Закону № 4618-VI, що кошти Фонду спрямовуються виключно на фінансування розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва [11]. А отже, на забезпечення публічної потреби. Таким чином, ФПСМСП відповідають і цій ознаці.

Щодо *шостої ознаки* та закріплення чіткого порядку формування, розподілу та використання коштів фондів. То, частина 2 статті 17 Закону № 4618-VI, закріплює, що порядок створення та функціонування Українського фонду підтримки підприємництва, інших загальнодержавних фондів підтримки підприємництва визначається Кабінетом Міністрів України [11]. Отже, шостій ознаці ці фонди теж відповідають.

Щодо *сьомої ознаки* забезпечення відкритості і прозорості на всіх етапах функціонування. Стаття 18 Закону № 4618 – VI закріплює положення, що «Інформаційна державна підтримка здійснюється шляхом надання інформації про стан виконання державних програм підтримки бізнесу, про стан розвитку малого та середнього бізнесу і розміщувати інформацію на сайтах ради і робити її загальнодоступною» [11]. Отже, це означає, що ФПСМСП також відповідають 7 ознаці.

Отже, з вище наведеного робимо висновки, що ФПСМСП є публічними фондами грошових коштів. Для того, щоб визначити, до яких конкретно фондів відносяться вище зазначені ФПСМСП, ми повинні використати запропоновану Т. Шолковою класифікацію публічних фондів коштів, отже:

1. За способом формування публічні фонди коштів поділяються на:
 - а) *централізовані* – державні та місцеві бюджети;
 - б) *децентралізовані* – підприємства, установи, організації комунальної форми власності.
2. За організаційно-правовою формою:
 - а) *у формі юридичної особи* (наприклад, комунальні банки, заклади

освіти, комунальні підприємства);

б) у формі спеціальних рахунків (наприклад місцевий бюджет).

3. За цільовим призначенням:

а) нецільові (наприклад, місцевий бюджет; державний бюджет);

б) цільові (наприклад, економічні; фінансові; соціальні; екологічні тощо).

4. Щодо бюджету:

а) бюджетні (наприклад, місцевий бюджет, зокрема загальний фонд, цільові фонди, що входять до структури спеціального фонду бюджету;

б) позабюджетні (наприклад, фонди, що формуються поза бюджетом) [118, с.131].

ФПСМСП – це *централізований фонд*, у разі якщо його створення відбувається в якості бюджетного рахунку, функціонування якого забезпечується Державною казначейською службою України, в межах державного і місцевого бюджету.

ФПСМСП - це *децентралізований фонд*, у разі якщо такий фонд створюється у формі неприбуткової організації (юридичної особи).

За *цільовим* призначенням, ці фонди є цільові, оскільки відповідно до статті 17 Закону України 4618-VI ці фонди створюються з метою фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва, тобто конкретна ціль визначена навіть в назві цих фондів.

Крім того, ці фонди можуть бути як *бюджетними*, так і *позабюджетними*.

Бюджетними - вони визначаються, коли вони створюються в межах бюджетних рахунків відповідного державного (місцевого) бюджету, *позабюджетними*, коли вони створюються у формі громадських організацій.

Отже, виходячи з запропонованої класифікації, «*Фонд підтримки малого та середнього підприємництва*», це публічний цільовий грошовий фонд, може мати різні правові статуси і регулюватися як бюджетним законодавством та іншими імперативними нормами, так і диспозитивними нормативно-

правовими актами (господарським та цивільним законодавством). Оскільки, ці фонди можуть утворюватися як в якості цільового рахунку в межах спеціального фонду державного (місцевого) бюджету, в якості публічного централізованого цільового бюджетного фонду, так і у формі юридичної особи, як публічний позабюджетний цільовий децентралізований фонд грошовий коштів.

Саме тому пропонуємо два авторських визначення поняття цього цільового фонду як централізованого бюджетного, так і децентралізованого позабюджетного фонду.

Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний централізований цільовий бюджетний фонд грошових коштів, порядок створення та функціонування якого здійснюється на підставі нормативно-правових актів імперативного характеру в межах відповідної бюджетної програми у складі спеціального фонду відповідного (місцевого, державного) бюджету, уповноваженим на те органом влади, які функціонують на засадах відкритості і прозорості з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб.

Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний децентралізований цільовий позабюджетний фонд грошових коштів, юридична особа, порядок створення та функціонування якого може здійснюватися на підставі як нормативно-правових актів імперативного, так і диспозитивного характеру в межах відповідної бюджетної програми, уповноваженим на те органом влади або юридичною чи фізичною особою з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб.

Таким чином, пропонуємо закріпити ці поняття у відповідному Законі № 4618-VI згідно (Додаток Г).

Отже, який існує порядок державної фінансової підтримки і чи закріплений він в законодавстві? Розглянемо для приклада порядок надання декількох з видів такої підтримки передбачених законодавством.

З метою реалізації державних і регіональних програм та виконання вимог Постанови КМ України № 28, Фонд затверджує програму фінансової державної підтримки суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва. Державна підтримка надається через банки, що відповідають критеріям, визначеним у додатку та підписали з Фондом договір про співробітництво за формою, затвердженою Фондом (далі - уповноважені банки). Відповідно до пункту 7 Постанови КМ України № 28, державна фінансова підтримка надається в межах отриманих Фондом коштів, передбачених у Державному бюджеті, у вигляді:

1) часткової компенсації Фондом процентних ставок за кредитами, що надаються для реалізації інвестиційних проектів суб'єктів підприємництва (далі – компенсація процентів);

2) надання Фондом гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва [13].

Ще один з видів фінансової підтримки закріплений у Постанові Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1156. Цією Постановою був затверджений «Порядок використання коштів з рахунка «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу» [117]. Так, механізм використання коштів «Фонду підтримки малого та середнього бізнесу» визначений у затвердженому Порядку. Відповідно до абзацу сьомого і восьмого пункту 1 Порядку Постанови КМУ № 1103 від 20.10.2023, на рахунок Мінекономіки «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу», який відкритий у Національному банку зараховуються благодійні пожертви (добровільні внески) від юридичних та фізичних осіб публічного права та/або приватного права в іноземній та національній валюті з метою фінансового забезпечення заходів з підтримки і розвитку підприємництва (далі - кошти) [119]. Кошти, цього рахунку, є джерелом формування спеціального фонду ДБ та обліковуються окремо у складі доходів, визначених пунктом 3 частини третьої статті 9 БК України. Ці кошти, спрямовуються для здійснення видатків за

бюджетною програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу» на: надання безповоротної державної допомоги фізичним особам, суб'єктам господарювання у формі мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу (далі - мікрогранти); надання безповоротної державної допомоги фізичним особам - учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, учасникам бойових дій та/або особам з інвалідністю внаслідок війни, зареєстрованим як фізична особа - підприємець, у формі грантів на створення або розвиток власного бізнесу (далі – гранти) [120]. Крім того, джерелами фінансування мікрогрантів є кошти: Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (далі - Фонд) та державний бюджет [120].

Надання передбачених цим Порядком мікрогрантів може здійснюватися разом з державною підтримкою, відповідно до законодавства місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями на підставі регіональних та місцевих програм розвитку МСП за рахунок коштів місцевих бюджетів. Головним розпорядником бюджетних коштів є Мінекономіки, а Розпорядником коштів Фонду є Державний центр зайнятості [120].

Відповідно до пункту 3 Порядку, отримувачем коштів вважається суб'єкт мікропідприємництва чи малого підприємництва (фізична особа - підприємець або юридична особа) у значенні, наведеному в ГК України, крім суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки. Відповідно до пункту 4 Порядку, розмір мікрогранту, який надається одному отримувачу, визначається відповідно до його запиту, але не менше 50000 гривень та не перевищує:

- 150000 гривень у випадку зобов'язання отримувача створити одне робоче місце після отримання мікрогранту та прийняття на нього працівника на умовах, визначених цим Порядком;
- 250000 гривень у випадку зобов'язання отримувача створити не менше двох робочих місць після отримання мікрогранту та прийняття на них

працівників на умовах, визначених цим Порядком [120].

Так, кошти даного Фонду спрямовуються для часткової або повної компенсації відсотків за кредитами, лізингом що надаються суб'єктам підприємництва для реалізації мети, визначеної у Порядку надання підтримки; збільшення статутного капіталу Фонду та інше. Отримані від таких інвестицій доходи (прибутки) можуть використовуватись Фондом для виплат грошових коштів уповноваженим банкам у разі настання гарантійних випадків, на фінансування операційних витрат Фонду з обслуговування механізму надання гарантій, наданими СМСП та позичальникам іпотечних кредитів, інших витрат. Сьогодні цей фонд має ряд програм і активно працює на підтримку діяльності СМСП, сільськогосподарських виробників [120].

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновки, що держава всіляко сприяла підтримки малого підприємництва яке зазнало тяжких економічних наслідків внаслідок обмежувальних заходів пов'язаних з Covid-19. Були розроблені і закріплені чисельні фінансово-правові механізми підтримки СМСП державою. Проте, до початку повномасштабної війни проводилось незалежне дослідження реальності отримання таких дешевих кредитів усіма бажаними СМСП. Виявилось, що не дивлячись на мінімальні вимоги від Уряду на отримання кредитів, банки максимально ускладнювали отримання підприємцями таких кредитів. Під час проведення опитувань підприємці скаржилися на те, що умови надання кредиту виставляє сам банк іноді ці умови мінялися навіть після уже поданої заявки, що створювало штучні перепони для отримання таких необхідних кредитів.

Найбільше скаржились підприємці на такі перепони у отриманні дешевих кредитів:

- некваліфікований персонал банку;
- розгляд заявки більше 4 місяців під час якого могли змінюватися декілька раз вимоги до підприємця;
- вимоги щодо нотаріального завірення всіх статутних документів, що створювало зайві фінансові витрати, які ніким не компенсуються вразі не

отримання кредитів;

- страхування діяльності підприємця, що також додавало зайвих до 10 % витрат;

- внесення 30 % необхідної суми в якості співфінансування нового проекту, це при відсутності у підприємця взагалі оборотних коштів; відсутність проблем в кредитній історії, які є фактично у кожного з підприємця, це надання переваги діючому бізнесу або постійному клієнту, а ніж стартапу;

- вимагання книги обліку доходів і витрат, хоча недавні зміни до закону зробили їх обов'язковими; високі вимоги до застави;

- банк самостійно на своє переконання обирає, яке обладнання може стати заставою, а яке ні [98; 21].

За даними Міністерства фінансів України найпоширенішими причинами, через які банки відмовляють у наданні кредиту під 5–7–9% це такі: проблемна «ділова репутація» (60% відмов);

- необґрунтованість бізнес-плану (11%);

- невідповідність мети кредитування умовам програми «5–7–9%» (12%);

- невідповідність заявки на кредит нормам законодавства про державну підтримку малого й середнього підприємництва (4%);

- збитковість підприємства (4%);

- обсяг виручки більший, ніж в умовах кредитної програми (3%); перевищення граничного ліміту державної підтримки упродовж останніх трьох років (1%).

Саме тому, на червень 2020 року приблизний масштаб відмов складав 92%. Зокрема, українські підприємці подали до банків 24,7 тисячі заявок, з них лише 3 500 пакетів документів відповідали формальним вимогам банків. Але 1 509 заявок були відхилені після їх розгляду. Отже, з лютого по червень 2020 року кредити «5–7–9%» отримали близько 8% від усіх тих, хто звернувся до банків [98; 121].

Не дивлячись на те, що в Україні почалася повномасштабна війна

24.02.2022 року, Уряд України продовжує впроваджувати заплановані заходи підтримки СМСП та розробляє нові. КМУ розширив допомогу малому бізнесу. Так, було створено Державну програму релокації бізнесу – перенесення виробничих потужностей підприємств із зон бойових дій у більш безпечні місця (переважно західні області України). За даними Міністерство економіки України на квітень 2022 року, 178 підприємств завершили релокацію потужностей, з них 67 вже відновили роботу на нових місцях, а всього подано понад 1400 заявок [98].

Крім того, було запроваджено ряд загальнодержавних програм «*Робота*», основою якого є програми грантового фінансування, а саме: мікрогранти для запуску нового або розвитку діючого бізнесу, для аграріїв на створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства, а також на створення або розвиток тепличного господарства, для створення й розвитку переробних підприємств, для створення або розвитку власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей.

Найбільш популярна програма надання мікрогрантів для запуску нового або розвитку діючого бізнесу (Програма «Власна справа»; постанова Уряду від 21.06.2022 № 738).

Розмір мікрогранту, який надається одному отримувачу:

- 150 000 гривень у випадку створення одного робочого місця;
- 250 000 гривень у випадку створення не менше двох робочих місць.

Впродовж 2022 року проведено дванадцять хвиль відбору отримувачів для надання мікрогрантів на розвиток власного бізнесу. Загалом, за цей період подано 16 173 заявки для отримання мікрогрантів на суму 3 704 млн гривень, з яких Державним центром зайнятості прийнято 3321 позитивне рішення про надання мікрогрантів на суму 776,8 млн гривень [122].

Також програма «Власна справа», за якою відбувається надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей. Так, впродовж 2023

року (станом на 11.09.2023) подано 15 673 заявки на отримання таких мікрогрантів на започаткування чи розвиток бізнесу на загальну суму 3 645 млн гривень. Відповідно за якою прийнято рішення про надання мікрогрантів 4 044 отримувачам на загальну суму 961 млн гривень. Крім того, на розгляд до Державного центру зайнятості уповноваженим банком було направлено 284 заявки отримувачів гранту на створення або розвиток власного бізнесу на загальну суму 112 млн грн з яких прийнято позитивних рішень по 88 отримувачам на загальну суму 32,5 млн грн (станом на 11.09.2023) [122].

Крім того, Міністерство економіки за підтримки проєкту USAID «Конкурентоспроможна економіка України» розробили інтерактивний дашборд програм грантової підтримки для створення або розвитку власного бізнесу, ознайомитись з ним можна за посиланням Власна справа Beta_generic Tableau Public. Метою функціонування дашборду є забезпечення оперативного моніторингу та відображення результатів реалізації програм надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу [122].

На наш погляд, необхідно виділити і виокремити державні грантові програми, що направлені на підтримку створення нового бізнесу – це грантова програма «Як започаткувати власний бізнес» за сприяння Державної служби зайнятості та програми Українського фонду Стартапів. Такі програми розраховані на українські комерційно орієнтовними компанії на ранній стадії розвитку (preseed and seed) технологічними, з перспективними та інноваційними ідеями, які мають потенціал глобального комерційного успіху, та надають як фінансову, так і менторську/навчальну підтримку. Крім того, започатковано певна кількість міжнародних грантових програм, що були розроблені з метою підтримки і розвитку МСП: USAID Competitive Economy Program (CEP) в рамках Co-Creation Partnership Activities, Гранти+ Вишеградського фонду для Західних Балкан та країн Східного Партнерства, Фінсько-український трастовий фонд та інші. Значний обсяг грантових програм присвячений розвитку культури та соціальної сфери [122].

Крім того, українські організації які працюють у секторі культури та

креативних індустрій і прагнуть масштабувати свою роботу до міжнародного рівня можуть отримати значну фінансову підтримку. Серед найбільш значущих є програми ЄС «Креативна Європа», House of Europe/Perform Europe, Грант на міжнародні кінопродукції. Грантова програма Програма Глобального Фонду для Жінок шляхом надання необхідних ресурсів організаціям, керованим жінками, дівчатами і трансгендерними людьми, види грантів: грант на загальну підтримку / інноваційну діяльність; антикризовий грант. На розвиток питань співпраці, якості, інклюзії, креативності та інновацій на рівні організацій і впровадження стратегій у сфері освіти, професійного розвитку, молоді та спорту направлена грантова програма ЄС Еразмус+ на 2021-2027 рр. Окрему увагу приділено підтримці розвитку Східного регіону України. Грантові програми підтримки направлені на розвиток СМП та антикризові заходи підтримки внаслідок пандемії. Програма «Initiative East» в рамках ПВЗВТ (Поглиблена та всеохоплююча зони вільної торгівлі) та програма FinanceEast передбачають розширення доступу до фінансування у вигляді поліпшених умов кредитування; підтримку мікрофінансових установ у забезпеченні фінансування для місцевих мікропідприємств. Грантові програми, що діють в Україні, охоплюють різноманітні галузі МСП та дають можливість отримання підтримки на різних стадіях розвитку підприємств, а також надають можливість підтримання соціальної і навчальної функцій для розвитку бізнесу в Україні [123].

Щодо кредитів, то на період війни, Уряд зменшив кількість обмежень по програмі «5–7–9». Підприємець, якому потрібна підтримка, може отримати безвідсотковий кредит до 60 млн грн на строк до 5 років. Відсотки по кредиту під час війни сплачуватиме держава. Також підприємцям доступне фінансування під 0% річних із забезпеченням у вигляді 80% державної гарантії. Важливо, що з березня 2023 року цей порядок діє у повністю новій редакції. В оновленому порядку норми надання пільгових кредитів здебільшого прописані чіткіше, а можливості представників агробізнесу розширено [98].

Фактично за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» можна констатувати, що на травень 2023 року, таких кредитів надається вдвічі більше, ніж раніше. Наприклад, за останній тиждень квітня 2023 підприємці отримали 899 доступних кредитів на 3 млрд грн, у той час, як за тиждень до вторгнення рф – на 1,5 млрд грн. Загалом в межах державної програми кредитів 5–7–9% вже надано на 193,7 млрд грн. Станом на травень 2023 року в цій державній програмі беруть участь 45 банків. Однак лєвова частка підписаних кредитних договорів припадає на 10 банків – 55,8 тис. (91,9%) [124]. Загалом, на початок травня 10 топ-банків надали кредитів на 167,4 млрд грн (86,4%). При цьому безумовним лідером кредитування за програмою 5–7–9% є «Приватбанк». Він підписав із підприємцями 26,6 тис. кредитних договорів на 35,9 млрд грн, з яких 9,3 млрд грн – кредити аграріям. Підприємцям-фізичним особам «ПриватБанк» надає кредити в розмірі до 60 млн грн – під тверду заставу. Кабміном встановлено лише одне обмеження — доступні кредити не надаються на тимчасово окупованих територіях України та територіях активних бойових дій. Таким чином, кредити за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» можна отримати в більшості областей України. Так, за даними Міністерство аграрної політики та продовольства України, на березень 2023 року найбільше кредитів отримали представники агробізнесу з центральних областей України – Київської, Кіровоградської, Вінницької. Разом з тим, активну участь у держпрограмі беруть представники з Дніпропетровської, Одеської та інших областей України. Після поновлення умов надання кредитів за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» у 2023 році більше можливостей для участі в держпрограмі з'явилося в аграріїв із деокупованих регіонів — Харківської, Сумської, Полтавської областей. «ПриватБанк», наприклад, наразі активно кредитує аграріїв у рамках держпрограми в усіх цих областях [98; 124].

Щодо іншого виду фінансової підтримки, то на платформі «Дія «Бізнес» [123] розміщені пропозиції з грантовими програмами на відновлення мікро та малого бізнесу, куди підприємці можуть подати грантові заявки і отримати

гранти на відновлення та розвиток власного бізнесу. Наприклад: Програма мікрогрантів до 250 тис грн. Вона розрахована на усіх, хто хоче почати чи розвивати свій малий або мікробізнес. Від підприємств для пошиття одягу, СТО, хімчисток до кав'ярень, пекарень, перукарень тощо. Кошти можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди, послуги маркетингу, комерційної концесії, лізингу. Отримувач гранту зобов'язаний створити щонайменше одне робоче місце. Так наприклад, передбачається надання фінансової допомоги малим та середнім фермерським підприємствам для подолання наслідків війни у сільському господарстві. Розмір гранта до 40 000 USD. Цільове призначення гранту: малі та середні фермерські підприємства Полтавської, Сумської та Чернігівської областей можуть подати заявку на отримання фінансової допомоги, яку надає міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps [123; 98].

Крім того, державою передбачені виплати роботодавцям, які беруть на роботу переселенців із постраждалих регіонів, що становлять 6500 грн на місяць за кожного працевлаштованого (не більш ніж за 2 місяці, на підставі заяви роботодавця, поданої в центр зайнятості в електронній або паперовій формі) [123; 98].

До фінансової підтримки також можна віднести і податкову лібералізацію, яку було прийнято на час воєнного стану. Так, платникам податку 1 та 2 групи надано право добровільно сплачувати ЄП, для платників податку 3 групи запроваджено податок з обороту у 2%. ФОП надано право не обчислювати, не обраховувати та не сплачувати ЄСВ за себе. Санкції за порушення закону про РРО не будуть застосовуватись до завершення воєнного стану. До кінця року звільняються від сплати за землю платники на територіях, на яких ведуться бойові дії. Не буде сплачуватись ПДВ за товари, що були знищені під час війни, а також передані на потреби оборони [125].

Не дивлячись на запровадження чисельних програм підтримки з боку українського Уряду і міжнародних організацій, український малий та середній бізнес у 2023 році знаходився в стані стагнації. Показник Ukrainian Business

Index демонструє мінімальне зростання протягом декількох фаз дослідження, але залишається на низькому рівні (35.3 зі 100). Це вказує на те, що бізнес не бачить перспектив покращення економічної ситуації і ділового середовища в найближчі місяці. Про це свідчать результати дослідження Advanter Group, проведеного в період 31.05 – 11.06.2023 р., у якому взяли участь 753 власники та CEO підприємств МСБ. Це вже 12 хвиля дослідження стану та потреб малого та середнього бізнесу в умовах війни [126].

На основі проведеного дослідження були зроблені висновки, що на жаль, погіршуються очікування бізнесу від результатів діяльності в 2023 році. Прогнозується зменшення обороту на 0,7% у порівнянні з 2022 роком. Дослідниками за результатами опитування був визначений рейтинг найбільших перешкод для розвитку зокрема і малого бізнесу, що може призвести до погіршення економічного стану держави взагалі [127]. Так, *перше місце* у цьому рейтингу причин погіршення умов ведення бізнесу, між собою розділили два показники, які безпосередньо і ґрунтовно впливають на цю ситуацію, це а) не прогнозованість розвитку ситуації і дій держави 46,9% [123]; б) відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів 46,9 % [123]. *Друга* за значенням причина у рейтингу - непередбачуваність дій держави, що негативно можуть позначитися на веденні бізнесу, та цю причину вказують 34% респондентів [123]. *Третя* за значенням причина це - відсутність достатнього капіталу, на нього вказує 32,4% респондентів [123]. Так не дивлячись на величезну пропозицію грантів, державний програм з боку Уряду, міжнародних фондів і організацій, бізнес відчуває таку нестачу внаслідок недоступності до цих ресурсів. Так Уряд прийняв і затвердив ці всі програми, проте, якщо почати реально реалізовувати процедуру отримання таких коштів державними органами створюються штучні перешкоди для такого отримання. Корупційна складова завжди була однією з головних умов отримання кредитних коштів, державної підтримки, на жаль з початком бойових дій ситуація не поліпилася в цьому плані. *Четвертою причиною* підприємці називають перешкоджання з боку регуляторних та фіскальних

органів. Що знов таки вказує на можливий прояв корупції. Так, 40% респондентів [123] вказує на таку проблему як блокування податкових накладних часто без причин, що ставить виконання контрактів [123] під загрозу. *П'ятою причиною* респонденти вважають 23,2% високі податки, збори та митні платежі. Не дивлячись на намагання держави підтримати бізнес в перший рік війни, внаслідок чого були заборонені податкові перевірки та наприклад ставка єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва був знижений з 5% до 2%, проте податкове навантаження все рівно для бізнесу залишилося високим. *Шостою причиною* 23% респондентів [123] вважають недоступність кредитних коштів за програмою 5-7-9%. Нами вже вище було зазначено, що банки отримавши дотації від держави на надання таких кредитів, створюють штучні перепони для їх видачі, або видають «друзям» такі кредити. Підтвердженням цього можна знайти багато інформації в інтернеті, де клієнти банків скаржаться на неможливість пройти процедуру погодження з банками, які таку пропозицію видають. *Сьомою причиною*, яку називають 21,8 % респондентів [123], це відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів. Це проблема більше пов'язана з вимушеним виїздом кваліфікованих спеціалістів за кордон, на що держава може вплинути опосередковано, створюючи належні умови для повернення, проте поки триватимуть активні бойові дії, ситуація навряд чи зміниться. Дуже цікавою є *восьма проблема* на яку вказують 20,6% [123] респондентів, це недоступність запропонованих програм Урядом. Знов таки нарікання бізнесу на тільки декларування таких програм Урядом, а реальної можливості отримання фінансування в межах таких програм незначна. Знов таки все зводиться до корупційної складової. *Наступною проблемою*, на яку вказують 12,5% [123] респондентів, є відсутність необхідної підтримки бізнесу на рівні громади, на дивлячись на те, що малий та середній бізнес є основою наповнення місцевих бюджетів, місцеві органи влади не поспішають допомагати бізнесу розвиватися. Це питання більш детально буде розглянуто в наступному підрозділі.

Отже, дослідивши теоретико-правову основу фінансової державної підтримки СМСП, практику застосування положень нормативно-правових актів можна зробити висновок, що держава дійсно розуміє значення СМСП для розвитку економіки. Вона систематично, приймаючи відповідні законодавчі акти, формує умови для розвитку бізнесу. Своєю фінансовою підтримкою та допомогою держава намагається сприяти створенню та функціонуванню суб'єктів малого підприємництва, що призведе до наповнення податковими надходженнями від діяльності цих підприємців як державного, так і місцевих бюджетів. Проте, залишається ще багато питань щодо реалізації чинного законодавства. Як показують соціологічні дослідження, на сьогодні існує багато перепон, що створюються як штучно з боку уповноважених органів влади, так і об'єктивно існують. Так, важливо знизити корупційну складову при прийнятті рішення та застосування того чи іншого порядку державної допомоги. Необхідно створювати умови для мінімізації людського фактору при прийнятті погоджувальних рішень, створити єдині умови для всіх банків щодо видачі кредитів та грантів усім, хто потребує такої фінансової допомоги і має на це право згідно законодавства України. Це сприятиме реалізації закріплених в законодавстві принципів надання такої допомоги і подальшого розвитку українського бізнесу та економіки. Крім того, це буде закладення стабільної основи, для виведення України з післявоєнної кризи.

2.2. Правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на регіональному рівні

Сьогодні можна переконатися, що мале підприємництво є одним з важливих елементів національної економіки та підтримки обороноздатності країни, ярким прикладом чого став волонтерський рух після початку військових дій на території України, так як саме мале підприємництво стало

його ядром та рушійною силою. Соціальне і економічне значення малого бізнесу в економіці України і її регіонів, достатньо детально вивчено науковцями, проте нові виклики які виникають внаслідок зміни економічної та політичної ситуації вимагають тримати під постійною увагою його розвиток. Як показала практика, малий бізнес, може швидко пристосовуватися к новим політичним і економічним реаліям, навіть під час війни, заповнювати ринкові ніші, обслуговувати вузькі і специфічні сегменти ринку, забезпечувати індивідуальні бажання клієнта, швидко адаптувати товари і послуги під конкретні потреби регіону. Він надає можливості крупним підприємствам виводити непрофільні функції на аутсорсинг, такі як бухгалтерське, юридичне, кадрове обслуговування, логістику та інші. Сьогодні мале підприємництво майже повністю задовольняє потреби населення у сфері побутових послуг, з соціальної точки зору, дозволяє оперативно створювати нові робочі місця навіть в кризових ситуаціях, частково компенсувати наслідки спаду в базових галузях, на крупних підприємствах, забезпечувати наповнення доходної частини місцевих бюджетів. Надаючи робочі місця, мале підприємництво знижує соціальну напругу і навантаження на ринок праці. Актуальною науковою і практичною проблемою, в сучасних умовах, стає дослідження не тільки ролі і місця малого підприємництва в процесах модернізації та інноваційного розвитку на регіональному рівні, а й правовому регулюванні всіх процесів, які пов'язані з статусом і функціонуванням малого підприємництва. Ці питання розглянуті в ряді досліджень українських науковців [128], Лазарева Є. [129], Ляшенко В. [130], Аністратенко Ю., аналізуючи інноваційне перетворення регіональної економіки, відзначають, що мале підприємництво, є фактором рушійної сили інноваційного оновлення. Деякі дослідники акцентують увагу на можливості малого бізнесу генерувати проривні інновації, а також встановлювати тісні зв'язки між крупним бізнесом та науково дослідними структурами. Крім того, він здійснює значний вплив на прискорення технологічної модернізації за рахунок надання логістичних, інформаційних, юридичних, консалтингових послуг, необхідних крупним

підприємствам [131, 132, 133, 134, 135], оскільки бере на себе виконання непрофільних обов'язків, що дозволяє заощадити фінансові ресурси і час для реалізації великими та середніми підприємствами своїх безпосередніх функцій. Крім того, малі підприємства є невід'ємною складовою розвитку будь-якої громади, особливо невеликої, для якої мікро-, малий і середній бізнес часто є основним джерелом податкових надходжень і місцем працевлаштування місцевих жителів. Ярким прикладом цього є західні регіони України, де у більшості випадків відсутні великі виробничі потужності і можливості їх організувати внаслідок природних особливостей або відсутності необхідного транспортного сполучення. Проте, незважаючи на велике значення, на жаль, бізнес в Україні стикається з багатьма викликами, що перешкоджають його успішному розвитку.

Питання ролі малого підприємництва в реформуванні економіки вивчалися дослідниками в сфері економіки, фінансів, управління та права. Після дослідження цих праць можна зробити загальний висновок – значні можливості малого бізнесу на практиці використовуються не в повній мірі, в тому числі внаслідок пасивної, слабкої державної підтримки та підтримки органів місцевого самоврядування. На це вказує нестача інноваційних та економічних стимулів для підприємців, нечіткість правового регулювання порядку отримання такої підтримки, відсутність єдиного підходу до вимог надання фінансової підтримки особливо в регіонах доковідний та підчасковідний період. Таким чином, можна констатувати, що в економічній науці багато говориться про значний потенціал малого підприємництва, як фактор сприяння модернізації економіки регіонів і країни в цілому. Підкреслюється, що мале підприємство здатне зробити значний внесок в інноваційний розвиток, що воно має потужний вплив на диверсифікацію економіки, а також приймає участь в технологічному розвитку за рахунок генерації інновацій і надаючи різні послуги [136].

Але цікавим на наш погляд було б дослідити 10 річний період життя країни починаючи з 2014 року до сьогодні і з'ясувати: чи були та чи

залишилися фактори, які створюють перепони та не дозволяють бізнесу, в тому числі і малому, ефективно розвиватися? Оскільки якщо такі фактори існують, то вони можуть безпосередньо негативно впливати на дохідну частину місцевих бюджетів, а отже на розвиток як окремої територіальної громади, так і регіону та навіть країни. Чи різняться ці перепони в залежності від регіону ведення бізнесу? Чи змінилися ці фактори за 10 років враховуючи, що за останні 10 років наша країна стикнулася і з глобальною фінансовою кризою, і з негативними наслідками Covid-19, повномасштабним продовженням війни. Крім того, необхідно з'ясувати, чи існує дієва фінансова підтримка регіональними органами підприємництва та чи якісне правове поле такої підтримки? Чи існують уніфіковані правила надання фінансової підтримки та контролю за використанням коштів суб'єктами малого підприємництва на регіональному рівні, а також контролю за порядком і законністю надання такої підтримки? Чи реалізуються на практиці прийняті нормативно правові акти щодо фінансової підтримки діяльності малих підприємств?

За даними дослідження «Конкурентоспроможність регіонів та регіональна оцінка ділового клімату в Україні», що проводилося за фінансової підтримки «Офіційної Допомоги з метою розвитку» від Словацької Республіки SlovakAid, в межах якого, на основі статистичних даних отриманих за 2014-2015 рік та опитування підприємців [137] були отриманні певні результати. Так, в ході даного дослідження було встановлено, що основними негативними факторами, які впливають на економічний розвиток регіону та ведення бізнесу є:

- якість та щільність дорожньої інфраструктури;
- доступність до фінансових ресурсів;
- зв'язок між якістю професійної освіти та ринком праці;
- корупція на місцевому рівні;
- відтік кваліфікованої робочої сили;
- знання іноземної мови;

- бюрократія на рівні місцевих органів влади;
- низька якість роботи судів;
- низький рівень захисту прав власності;
- низька якість виконання функціональних обов'язків місцевими органами влади [138].

Виходячи з отриманих даних групою науковців були надані рекомендації по мінімізації негативних факторів, а саме:

- використання просторового підходу при розробці регіональної державної політики;
- залучення інвестицій в розвиток інфраструктури (державно-приватне партнерство, ресурси міжнародних фондів, дольова участь територіальних громад);
- реформа судової та правової системи з метою покращення захисту прав власності;
- удосконалення роботи органів місцевої влади, впровадження цифрових технологій в їх роботу;
- розвиток фінансових ринків та забезпечення доступу до фінансових ресурсів;
- стимулювання впровадження інноваційних технологій у виробництві;
- зниження рівня монополізації економіки та державного протекціонізму стосовно окремих галузей і підприємств;
- стимулювання транскордонної співпраці, забезпечення її симетричності і використання переваг Угоди про Асоціацію з ЄС;
- просування українських товарів та послуг на міжнародних ринках [138].

Якщо проаналізувати результати діяльності влади за цей період, а саме: чи були виконанні ці рекомендації? і чи були усуненні або мінімізовані виявленні негативні фактори? то можна констатувати, що влада намагалася мінімізувати вплив цих негативних факторів за ці 10 років. Але їх неможливо реалізувати без належного дієвого правового регулювання та чіткої ефективної політики. Крім того, процеси мінімізації цих негативних факторів

почалися набагато раніше, проте ще не дали на час проведення дослідження відчутних результатів. Але на сьогодні, не дивлячись на трирічний COVID-19 та повномасштабне російське військове вторгнення, владі багато чого вдалося реалізувати і досягти помітних позитивних результатів.

Так, важливим кроком для регіонального розвитку і підтримки підприємництва, в тому числі і фінансової підтримки, була зміна регуляторної політики в державі. Основи дерегулювання підприємницької діяльності і закладення нової, прогресивної системи державного управління економікою були закріплені вперше в Указі Президента України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності» від 03.02.1998 [139]. Наступним кроком стало прийняття Указу Президента України від 23.07.1998 року № 817/98 «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» [39] в якому було визначено конкретні вимоги по зменшенню втручання контролюючих органів у діяльність суб'єктів підприємництва та усунення адміністративних перешкод при реєстрації, видачі дозволів, ліцензій, сертифікації та ціноутворенні. Продовжуючи реалізацію даної політики 22 січня 2000 року Указом Президента України «Про затвердження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва» [140], була закріплена спроба залучити органи місцевого самоврядування до участі у здійсненні регуляторної політики. Регуляторна політика – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами країни [141]. На місцевому рівні для реалізації регуляторної політики органи місцевого самоврядування мали організувати або штатну одиницю або підрозділ який би займався регуляторною

діяльністю, а відповідна депутатська комісія мала контролювати дотримання у регуляторній діяльності Закону. Проте, представники недержавних організацій [142], які працювали на той час із малим та середнім бізнесом, стверджують, що регуляторна діяльність органів місцевого самоврядування залишалася непідконтрольною територіальним громадам.

Небажання та невміння органів місцевої влади використовувати потенціал регуляторних процедур, передбачених Законом України від 11.09.2003 № 1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» суттєво стримувала розвиток підприємництва. Формальний підхід до виконання норм цього Закону, особливо у частині публічності та відкритості, був фактором, що стримував інвестиції та суттєво звужував можливості суб'єктів господарської діяльності залучатися до процесів місцевого самоврядування. Як наслідок, страждала якість підготовки нормативно-правових документів, більшість з яких створювалися із серйозними відхиленнями від принципів державної регуляторної політики (ст. 4 і 5 Закону № 1160). В такому випадку, підприємці не мали змоги реально брати участь у підготовці й прийнятті рішень місцевої влади [143]. Проте вже у 2015 році до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 308 внесені зміни (Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1151) [144], що вступили в юридичну силу 15.03.2016. Відповідно до яких проекти регуляторних актів вже супроводжувалися цифровими розрахунками як загального регуляторного впливу, так і окремої частини, М-тесту (тесту малого підприємництва), що значно покращило якість нормативно правового регулювання.

Але крім зміни регуляторної політики, змінився підхід у плануванні розвитку територій. Так, поступово почало впроваджуватися просторове планування. Поняття просторового планування з'являється у Європейській хартії регіонального / територіального планування (також відома як «Торремолінська хартія»), затвердженої в 1983 році Європейською конференцією міністрів, відповідальних за регіональне планування (СЕМАТ):

«Регіональне / територіальне планування надає географічний вимір економічній, соціальній, культурній та екологічній політиці суспільства. В той самий час, це наукова дисципліна, адміністративна методика та галузева політика, розроблена на міждисциплінарних та комплексних засадах та спрямована на збалансований регіональний розвиток та фізичну організацію простору відповідно до загальної стратегії» [145].

Саме для реалізації просторового планування, в тому числі збалансування природних, людських ресурсів, транспортного сполучення, господарської соціальної економічної діяльності на різних територіях була запроваджена реформа децентралізації в 2014 році шляхом прийняття «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (01.04.2014) [146], законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014) [147], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) [148]. Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). На момент запровадження реформи тільки 6 регіонів в Україні були фінансово самодостатніми, що викликало значну регіональну диспропорцію, а відповідно – і якість життя та послуг, що отримали українці. Ці виклики вимагали проведення кардинальних реформ в частині державного управління, місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [149]. Крім того, реформа децентралізації, крім адміністративної реформи (перелаштування адміністративного управління і територіального устрою держави), включає найважливішу складову, це фінансова децентралізація. Завдяки фінансовій децентралізації були по-новому перерозподілені фінансові ресурси між центральним і місцевими бюджетами, значна частина дохідної частини місцевих бюджетів мала залишитися на місцях, що забезпечувало формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян.

Для реалізації цієї можливості були внесені суттєві зміни до ПК України та БК України від 01.01.2015. Отже, завдяки реформі органи місцевого самоврядування отримали не формальні повноваження для виконання своїх обов'язків, а реальні, оскільки на їх підкріплення отримали відповідні ресурси. Впровадження цієї реформи дали помітні результати. Оскільки місцева влада отримала можливість створювати сприятливі умови для розвитку бізнесу, надавати йому фінансову підтримку, усувати регуляторні бар'єри та корупційні прояви, так як сама стала регулятором місцевих правовідносин. Саме це дозволило місцевому бізнесу краще розвиватися та досягати успіху. Власні доходи місцевих бюджетів з 2014 по 2019 рік збільшилися на 200 млрд. грн. (з 68,6 млрд. грн. до 267 млрд. грн). Це — був реальний інструмент впливу на досягнення результату та відповідальність за довіру громад [149]. Завдяки цій реформі та ефективному розподіленню фінансових ресурсів розпочалося «Велике будівництво», а саме, активно в усіх регіонах почали будуватися і відновлюватися дорожня інфраструктура, ремонтуватися і будуватися дитячі садки, школи, активно почала відбудовуватися інфраструктура міст. Крім того, як вище зазначалось завдяки реформі з'явилися нові суб'єкти, це об'єднані територіальні громади, які здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема — зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Окрім того, завдяки реформі на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт). Головними платниками цих податків як з'являються представники мікро, малого та середнього підприємництва. Отже, наповнюваність бюджетів залежить від ефективності їх діяльності. Саме тому, місцева влада мусить сприяти розвитку малого підприємництва та заохочувати населення на цю діяльність, створити прозорі та належних умови для роботи, забезпечити фінансову підтримку, розробити єдині правила та порядок отримання фінансової підтримки всім бажаючим від органів місцевого

самоврядування.

Саме тому, цікаво проаналізувати ситуацію, чи дійсно місцева влада сприяє та підтримує підприємництво в регіонах?

За даними аналітичного звіту «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020» [150], який був проведений за перший та другий рік COVID-19, дослідницькою компанією Info Sapiens, на підставі статистичних та адміністративних даних із 24 міст з усіх регіонів України, з яких 21 обласний центр, 2 міста із зони ООС, де знаходяться військово-цивільні адміністрації Донецької та Луганської областей, та м. Київ в рамках якого були опитані 5115 керівники суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема керівники 3183 підприємств юридичних осіб та 1932 фізичні особи-підприємці, за винятком АР Крим, м. Севастополя та деяких районів Донецької та Луганської областей, встановлено, що існують 5 головних перешкод для ефективного функціонування підприємництва, з якими вони стикаються у своїй діяльності:

- високі податки 34 %
- низький купівельний попит 32 %
- брак кваліфікованої робочої сили 32 %
- брак фінансових коштів 22 %
- складність законодавства 16 % [150].

Ці п'ять головних перешкод стосуються як мікро-, малого, так і середнього та великого бізнесу. Різниця тільки в значенні цих перешкод, які залежать від виду бізнесу. Отже, не дивлячись на впровадження чисельних реформ, що сприяли підтримці малого та середнього бізнесу (скорочення податків, зниження ставок, звільнення певних категорій підприємців від їх сплати), підприємці не перестають жалітися щодо високого податкового тягаря. Крім того, отриманні результати вказують на або декларативність правового регулювання, або на неефективність впровадження реформ, або на неефективний механізм та процедури реалізації фінансової підтримки підприємництва на місцях.

Якщо говорити про десять головних перешкод для бізнесу, то до них

входять: збройний конфлікт, корупція місцевої влади, негативні наслідки застосованих обмежень внаслідок COVID-19, складні правові процедури отримання дозвільних документів для конкретних видів господарської діяльності, а також політичні ризики та погана транспортна інфраструктура [150]. На наше глибоке переконання, прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, нечіткість та незакріпленість вимог до суб'єктів отримання фінансової допомоги, правова невизначеність процедур та відсутність єдиних, зрозумілих правил такої допомоги, на той час, породила можливість корупційних діянь, що створила штучні перешкоди для початку та розвитку малого підприємництва в територіальних громадах.

Для розуміння об'єктивності ситуації, у 2021 році було проведене порівняльне дослідження в якому взяло участь 7454 суб'єкти підприємницької діяльності, серед яких 3735 (50,1%) підприємств юридичних осіб та 3719 (49,9%) фізичних осіб підприємців (ФОП), які були отриманні в результаті дослідження функціонування 45 міст України, серед яких 21 обласний центр та 2 міста із зони ООС. Сфера діяльності цих підприємців була сільське господарство, торгівля, промисловість, будівництво та послуги, з яких 36,8% суб'єктів підприємницької діяльності займалися торгівлею [151].

В ході дослідження було встановлено, що важливий фактор, що може створювати штучні перешкоди для розвитку бізнесу це: а) відсутність узгоджених правил та порядку отримання фінансової допомоги суб'єктами підприємницької діяльності, в тому числі малими підприємствами; б) дотримання законодавства (отримання дозвільних документів та вимог законодавства для започаткування та ведення певного виду бізнесу) та в) контрольні заходи з боку контролюючих органів (оскільки під час контрольних заходів паралізується нормальна робота підприємств) г) відсутність належного доступу до відкритої інформації щодо наявності вільних земель комунальної власності та до регуляторних актів, в тому числі з фінансової підтримки малого підприємництва.

Так, за даними Аналітичного звіту [152], у Вінниці в 2 рази частіше, ніж

в середньому по країні, підприємці стикалися з проблемами при реєстрації бізнесу у 2019 – 2020 роках; вона належить до трьох міст, де бізнес найбільше витрачає на виконання місцевих регуляторних актів – 2,8% річного. Вінниця серед міст, де бізнес найменш часто вважає податкове навантаження перешкодою для розвитку (лише 16,2% опитаних у місті проти 22,9% серед всіх). Кожен п'ятий опитаний (21,4%) в Дніпрі стикався з перешкодами під час проходження процедури реєстрації бізнесу у 2019 – 2020 роках. Лише 14,3% опитаних позитивно оцінюють доступ до місцевих регуляторних актів. У Житомирі для майже двох третин опитаних (62,1%) брак фінансових ресурсів є серйозною перешкодою для ведення бізнесу; 1% опитаних повідомили, що впродовж 2019 – 2020 років отримали фінансову підтримку від міської влади для ведення бізнесу. В Мукачево залучення фінансових ресурсів є серйозною проблемою для ведення бізнесу для 33,9%. В Ужгороді більше половини опитаних (54,2%) вважають брак фінансових ресурсів є серйозною перешкодою для ведення бізнесу. Менше 5% опитаних повідомили про регулярні консультації щодо прийняття нових або зміни чинних регуляторних актів, які можуть мати вплив на бізнес (3,5%), 1,7% опитаних повідомили, що впродовж 2019 – 2020 років отримали фінансову підтримку від міської влади для ведення бізнесу. Залучення фінансових ресурсів є серйозною проблемою для ведення бізнесу для 45,0% опитаних у Мелітополі. Брак фінансових ресурсів є серйозною перешкодою для ведення бізнесу для більш ніж половини опитаних (53,0%) у Івано-Франківську [152].

Отже, як можна констатувати, однією з перешкод для ведення та розвитку бізнесу, вплив на вирішення якої має місцева влада, є брак фінансових коштів та доступ до регуляторних актів. Органи місцевого самоврядування можуть надавати різні види фінансової підтримки на розвиток місцевого бізнесу та стимулювання підприємництва (гранти, ваучери, субсидії, позики тощо). Проте як показує статистика, скористатися цією фінансовою допомогою було занадто складно.

Саме тому, від комплексу відповідних дій і заходів місцевих органів

виконавчої влади й органів місцевого самоврядування залежить створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва в регіонах, що, у свою чергу, повинні бути втілені у регіональній політиці.

Регіональною політикою розвитку малого підприємництва, це цілі і напрями діяльності місцевих органів влади (представницької і виконавчої) з метою створення умов (нормативних, інформаційних, розроблення механізмів, соціально-економічних) для ефективного створення і розвитку малого підприємництва у відповідній місцевості [153].

Відповідно до статті 12 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [11] надання підтримки відповідно до цього закону здійснюється для суб'єктів малого та середнього підприємництва. Але наш фокус спрямований саме на СМП. Цією ж статтею передбачено, що державна підтримка передбачає, в першу чергу, формування програм на державному, регіональному чи місцевому рівні, в яких має бути зазначено механізм та процедури такої підтримки. Саме тому, для того, щоб ОМС у правовому полі могли надавати підтримку на розвиток бізнесу, потрібно затвердити місцеву цільову програму розвитку СМП, якою буде передбачено види та процедури надання фінансової підтримки.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», ОМС забезпечують розвиток СМП на своїй території і можуть самостійно:

- визначати пріоритети та види державної підтримки СМП;
- розробляти проекти місцевих програм розвитку СМП, їх затверджувати та реалізовувати, а також здійснювати моніторинг їх виконання [11].

Статтею 15 цього ж Закону передбачено такі основні види державної підтримки СМП: фінансова, інформаційна, консультаційна, підтримка у сфері підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу; сприяння розвитку інфраструктури СМП, підтримка у сфері інновацій, науки та промислового виробництва, підтримка суб'єктів СМП, що провадять експортну діяльність [11].

Тобто, ОМС у межах своїх повноважень можуть надавати фінансову підтримку для розвитку бізнесу на своїй території, але така підтримка мусить мати правову основу, відповідну затверджену програму (місцеву або регіональну) і чітко окреслені і закріплені процедури отримання такої фінансової підтримки для суб'єктів малого підприємництва, крім того, мусить бути забезпечений доступ до регуляторних актів такої підтримки.

Якщо аналізувати далі цей Закон № 4618-VI, то у статті 16 передбачено, що державна фінансова підтримка СМП може надаватися за рахунок коштів державного та місцевого бюджету, а також внесків публічних і приватних суб'єктів та Українського фонду фінансової підтримки [11]. Перелік видів державної фінансової підтримки не є вичерпним. ОМС можуть надавати інші види державної підтримки за рахунок коштів місцевого бюджету, якщо така підтримка не заборонена законодавством, а використання коштів для державної фінансової підтримки. Проте, при наданні фінансової підтримки бізнесу обов'язково потрібно враховувати обмеження щодо надання державної підтримки, передбачені статтею 13 Закону № 4618-VI [11] СМП має відбуватися відповідно до вимог бюджетного законодавства.

Нормативними актами, які регулюють розвиток та підтримку підприємництва на регіональному рівні є: Національна економічна стратегія на період до 2030 року Постанова КМУ від 03.03.2021 № 179 [154], Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки затверджена Постановою 05.08.2020 № 695 [155], Закон України «Про засади державної регіональної політики»[156], «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку»[157], Рекомендації щодо планування розвитку малого та середнього підприємства на рівні регіонів та територіальних громад, що розроблені у межах ініціативи Європейського Союзу EU4Business[158]. Крім того, надання перелічених видів фінансової підтримки як нами зазначалося в підрозділі 2.1. здійснюється відповідно до порядків закріплених в Постановах КМУ: «Деякі питання надання грантів бізнесу» від 21.06.2022 № 738 [120]; «Деякі питання фінансування підтримки

малого та середнього бізнесу» від 12.10.2022 № 1156, яка затверджує «Порядок використання коштів з рахунка «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу» [117]; «Про надання фінансової державної підтримки» від 24.01.2020 № 28 [13] яка затверджує «Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу» в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229 [159];» «Державної фінансової підтримки за договорами факторингу» [13] «Порядку надання державних гарантій на портфельній основі» від 14.07.2021 № 723 [160] та інші. В останній Постанові передбачено, що Міністерство фінансів щороку має передбачати у проекті Бюджетної декларації видатки для надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, в тому числі за договорами фінансового лізингу, а також фізичним особам - позичальникам іпотечних кредитів на компенсацію процентів, сплачуваних банкам за кредитами на придбання житла згідно із затвердженими цією постановою порядками [13].

Як бачимо, правова основа для регіональних органів щодо надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання складається з підзаконних актів прийнятих на рівні держави Кабінетом Міністрів України, які закріплюють уніфіковані для всіх порядки отримання певного виду фінансової допомоги суб'єктами підприємницької діяльності, на підставі цих нормативно-правових актів органи місцевого самоврядування можуть формувати свої програми і розробляти свої специфічні порядки, проте враховуючи норми закріплені на рівні держави, для уніфікації механізму отримання такої фінансової допомоги суб'єктами господарювання.

Отже, розглянемо порядок реалізації державної фінансової допомоги з боку ОМС суб'єктам малого підприємництва.

Як нами зазначалося вище, фінансова державна допомога надається ОМС на підставі місцевої (регіональної) цільової програми, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Існує єдиний порядок розробки, прийняття та реалізації місцевої бюджетної програми, що

має відповідати БК України, проте положення Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [143] не враховуються при прийнятті такої програми. Статтею 20 Кодексу передбачено, що в бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів застосовується програмно-цільовий метод. Особливими складовими програмно-цільового методу в місцевому бюджеті є бюджетні програми — сукупність заходів (певний механізм) спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань і очікуваний результат [15]. Крім того у Програмі завжди прописуються виконавці (розпорядники бюджетних коштів), їх обов'язки щодо її реалізації. Проте, на державному рівні, до сьогодні не затверджені вимоги до складання, затвердження та реалізації місцевих бюджетних програм, відсутні єдині вимоги щодо цього, тільки на державному рівні існує Закон України «Про Державні цільові програми» [161] та Постанова КМУ від 31.01.2007 № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» [162], Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 08.05.2003 № 114 «Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій щодо розроблення державних цільових програм» [163], місцеві програми мають прийматися по аналогії. Проте, на наше переконання, розроблення місцевих цільових бюджетних програм вимагає методологічних підходів. Крім того, дослідниками був проведений аналіз якості складання місцевих програм, проаналізовано більше 56 таких програм. В ході такого аналізу було виявлено, що місцеві цільові бюджетні програми мають чисельні недоліки, які виражаються у тому, що: жоден з НПА на пряму не встановлює чіткої структури та методології розробки саме місцевих цільових бюджетних програм; розробники місцевих цільових бюджетних програм не дотримуються вимог діючих НПА, що негативно впливає на якість цих програм і знижує їх ефективність, для прикладу – назви розділів не відповідають вимогам НПА. Включаються розділи, які не передбачені нормативними документами. У багатьох програмах проблема не описана, тенденції змін не представлені, прогнозів змін не зроблено,

пріоритетність проблем не доведена. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її вирішення програмним методом не кореспондується з заявленими проблемами та інші [164]. Дослідники вказують, що це є наслідком того, що на сьогодні відсутні єдині норми та методологія розробки та функціонування місцевих цільових програм; відсутні спеціальні знання та підготовка держслужбовців, які займаються розробкою цільових програм; відсутність належного контролю за якістю місцевих програм з боку органів, що їх ухвалюють та громадськості [164].

Саме тому, такий стан речей вимагає затвердити окрему, єдину, уніфіковану методологію розробки та прийняття місцевих цільових бюджетних програм. Оскільки без них не можливо реалізовувати у бюджетному процесі програмно-цільовий метод.

На сьогодні, розроблені методичні рекомендації щодо прийняття міських цільових програм, в якому зібрана і систематизована інформація на основі наявних нормативно-правових актів на рівні держави. Наприклад такий посібник як: «Розробка місцевих цільових програм органом управління освітою: poradnik dla goliv ta upravlinziv osvitoiu teritorialnih громад» [165]. В ньому структурована інформація для розробників цих програм, визначенні обов'язкові процедурні елементи, яких треба дотримуватися при складанні таких місцевих програм це:

- 1) ініціювання місцевої програми;
- 2) її розробка;
- 3) схвалення проєкту концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проєкту програми, визначення головного розробника програми та строків її розроблення;
- 4) підготовка проєкту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї; обсягів і джерел фінансування; строків виконання заходів програми, а також визначення головних виконавців;
- 5) проведення експертизи проєкту програми, погодження та затвердження програми;

б) включення програми до щорічних програм соціально-економічного розвитку;

7) організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням;

8) внесення змін до цільової програми;

9) контроль за виконанням програми, підготовка проміжних, щорічних та заключного звітів. І кожний структурний елемент має свою особливу процедуру проведення, дотримання чіткого яких забезпечить її ефективність реалізації [165].

Який же порядок існує на сьогодні затвердження та погодження таких місцевих цільових бюджетних програм? Так, при розробці місцевих цільових бюджетних програм необхідно враховувати постанову Кабінету Міністрів України № 57 від 07.02.2018 «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та підтримки середнього і малого підприємництва» [85], де врахувати критерії допустимості державної допомоги, а саме мети надання допомоги та відповідності витрат. У разі прийняття ОМС місцевої цільової програми розвитку МСП, яка згідно із Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» класифікується як програма державної допомоги, ОМС повинен повідомити Антимонопольний комітет України про нову державну допомогу (вимога статті 9 Закону). Тільки після того, як Антимонопольний комітет розгляне справу про це, він прийме рішення про її допустимість і така допомога може надаватися. Існують ситуації, коли орган місцевого самоврядування може не подавати до Антимонопольному комітету повідомлення про нову державну допомогу:

1) на підставі статті 7 Закону;

2) згідно змін до чинних програм державної допомоги внаслідок збільшення фінансування менш як на 20 відсотків бюджету відповідної програми;

3) коли допомога є незначною і не стосується підтримки експортних операцій або переважного використання продукції вітчизняного виробництва порівняно з імпортованою продукцією.

«Незначна державна допомога» – це коли її сукупний розмір не перевищує 200 тис. євро для одного суб'єкта господарювання за трирічний період. Проте, згідно з частиною 2 статті 16 Закону, органи місцевого самоврядування, які надають державну допомогу, в тому числі й незначну, зобов'язані щороку, до 1 квітня наступного року, подавати Антимонопольному комітету інформацію про чинну державну допомогу, її мету, форми, джерела, отримувачів і їхні частки в загальному обсязі наданої протягом минулого фінансового року державної допомоги або інформацію про те, що протягом звітного року державна допомога не надавалася. Форма та вимоги щодо подання інформації про чинну державну допомогу визначено в Розпорядженні Антимонопольного комітету України № 43-рп «Порядок, форми та вимоги щодо подання Антимонопольному комітету України інформації про чинну державну допомогу суб'єктам господарювання» від 28.12.2015 [166].

Не дивлячись на це, частиною 4 статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» [167] передбачено, що органи місцевого самоврядування зобов'язані погоджувати з Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями проекти нормативно-правових актів та інших рішень, які можуть вплинути на конкуренцію. Порядок погодження регламентовано Положенням про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання [168], затвердженого розпорядженням Антимонопольного комітету України № 4-р від 01.04.1994.

Тому органам місцевого самоврядування рекомендовано погоджувати з Антимонопольним комітетом проекти місцевих цільових програм розвитку

МСП. Проекти рішень ОМС надсилаються на погодження до відповідних територіальних відділень Антимонопольного комітету України. Територіальне відділення Антимонопольного комітету повинно розглянути рішення протягом 10 днів. До проекту рішення потрібно надати супровідний лист за підписом керівника ОМС та пояснювальну записку з його обґрунтуванням. Після чого, програма затверджується відповідною місцевою радою.

Стосовно механізму безпосереднього надання ОМС фінансової підтримки на розвиток бізнесу, відповідно до частини 6 статті 22 БК України розпорядник бюджетних коштів може надавати фінансові ресурси на безповоротній чи поворотній основі. Згідно зі статтею 18 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», суб'єктами господарювання, який не перебуває у комунальній власності, в разі якщо такий суб'єкт переміг у конкурсі на отримання фінансової державної допомоги, мусить підписати договір ОМС про отримання такої допомоги.

Виходячи з цього, для прикладу пропонуємо розглянути порядок проведення конкурсу щодо часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва (далі СММСП) на основі Рішення від 16.04.2024 № 3-16/4 «Про затвердження Порядку та умов використання коштів бюджету Дніпровської міської територіальної громади щодо надання на конкурсній основі часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва на відновлення та розвиток бізнесу» [169].

Так, згідно цього порядку, міська рада є головним розпорядником бюджетних коштів. Згідно п 1.4. Порядку, кошти з бюджету надаються виключно в межах бюджетних призначень, передбачених у бюджеті на реалізацію Програми на відповідний рік згідно затвердженої міської цільової бюджетної Програми. Організаційне забезпечення проведення конкурсного відбору здійснює департамент правового забезпечення Дніпровської міської ради. Банк-партнер здійснює аналіз щодо відповідності вимогам Порядку

діючих кредитних договорів / договорів фінансового лізингу (далі договори), укладених після 24.02.2022, у тому числі за державними програмами: «Доступні кредити 5–7–9 %», «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9 %». У разі визначення Банком-партнером СММСП, які відповідають умовам Порядку, доводить до відома СММСП їх права на участь у Конкурсі та процедурі Компенсації. У разі згоди СММСП взяти участь у Конкурсі. Банк-партнер отримує від СММСП витяг з інформаційної системи органів Державної податкової служби щодо стану розрахунків платника з бюджетом та цільовими фондами та у разі відсутності заборгованості приймає від суб'єкта ММСП заяву на участь у Конкурсі з додатком до неї за формою, що є підставою для включення СММСП до Реєстру погодження Позичальників за відповідною формою. Також Банк-партнер може провести аналіз ділової репутації СММСП за діючими договорами. Для розгляду можливості надання Компенсації Банк-партнер надає департаменту у паперовому вигляді два примірники Реєстру погодження Позичальників, що підписуються Банком-партнером.

Разом з Реєстром погодження Позичальників по кожному з Позичальників Банком-партнером подаються такі документи: заява; витяг; обґрунтування інвестиційного та/або бізнес-проєкту. Надання будь-яких документів Банком-партнером департаменту можливо за умови наявності Договору. Договори мають відповідати таким умовам:

- цільове направлення кредиту – розвиток підприємницької діяльності та/або інвестиційні цілі, та/або поповнення обігових коштів;
- строковий кредит – на суму, яка не перевищує 30 000 000 грн та на термін (по всіх договорах), який не перевищує 60 місяців;
- погашення відсотків за кредитом здійснюється Позичальником щомісяця [169].

Розмір Компенсації не може перевищувати розміру ставки Банку-партнера, у поточному бюджетному році. Позичальник, може претендувати тільки один раз на компенсацію по кредитному договору.

У пункті 3.7. визначені критерії, яким мусять відповідати СММСП, це такі як суб'єкти мікро, малого та середнього підприємництва та інші вимоги. Пункт 3.8. закріплює види діяльності для СМП, які дають право на компенсацію, (наприклад харчова, промисловість, ІТ сфера, туризм та інше). Пункт 3.9. закріплює обов'язкове цільове призначення кредитів (поповнення обігових коштів, модернізація виробництва, впровадження новітніх технологій). У пункті 3.10. закріплений перелік суб'єктів які не мають право на компенсацію [169]. Крім ого, які подали неправдиву інформацію чи порушили визначенні в Порядку закони. В Порядку визначені процедури, як працює відбіркова комісія, як проходять засідання, права і обов'язки членів комісії та як відбувається оцінювання Позичальників. Секретар Комісії підраховує загальну кількість набраних балів та оголошує ці результати присутнім на засіданні членам Комісії та Банкам-партнерам. Переможцями Конкурсу є Позичальники, що набрали більшу кількість балів та мають отримати Компенсацію в обсязі виділених з бюджету коштів. Відповідно до пункту 6.4. Департамент надає Реєстр компенсаційних виплат у розрізі переможців Конкурсу та Банків-партнерів управлінню бухгалтерського обліку і звітності департаменту забезпечення діяльності виконавчих органів Дніпровської міської ради для погодження та передачі органу казначейства разом із платіжною інструкцією для здійснення видатків на Компенсацію. Компенсація надається шляхом зарахування коштів на транзитний рахунок. Банк-партнер розподіляє ці кошти на поточні рахунки Позичальників та інформує про це департамент з наданням відповідних підтверджуючих документів. Позичальник відповідно до чинного законодавства України несе відповідальність за цільове використання бюджетних коштів [169]. Проте, в Порядку не зазначається як і які органи здійснюють контроль, не визначений порядок і форми подання звітності та терміни, за яким законодавством цей контроль проводиться. Також не описується яка відповідальність до таких суб'єктів застосовується і відповідно до якого законодавства. На нашу думку, ця інформація має бути обов'язково закріплена в цьому Порядку для

загального розуміння всього процесу отримання компенсації і всіх процедур для уникнення непорозумінь у майбутньому. При тому, не зрозуміло, який статус мають Позичальники у цих бюджетних правовідносинах, оскільки вони гроші отримують напряму з місцевого бюджету в якості «розпорядників» і відповідно до Порядку, мають нести відповідальність за цільове використання коштів місцевого бюджету. Чи підпадають їхні фонди (рахунки) під бюджетний контроль, які органи мають його здійснювати і за якою процедурою? Саме тому, пропонуємо доповнити зазначений Порядок інформацією про здійснення контролю за цільовим використанням коштів місцевого бюджету та про відповідальність суб'єктів (Позичальників) з посиланням на статті нормативно-правових актів.

Розглянемо ще два приклади порядку фінансової державної підтримки, це:

- 1) ваучерна підтримка з боку ОМС в рамках місцевої цільової програми.
- 2) фондова підтримка поворотної фінансової допомоги.

Так, прикладом фінансової підтримки малого підприємництва це Ваучерна підтримка в рамках Програми підвищення конкурентоспроможності Львівської області 10.09.2019 [170]. Львівська обласна рада прийняла рішення про внесення змін до обласної Програми підвищення конкурентоспроможності, яким запровадила механізм надання ваучерної підтримки бізнесу. Ваучер – це безповоротна фінансова допомога для суб'єктів господарювання на відшкодування частини вартості робіт і послуг, передбачених проєктом розвитку бізнесу. Програмою передбачено 3 типи ваучерів:

- маркетингові ваучери розміром до 50 тис грн;
- ваучери на консалтингові послуги розміром до 50 тис. грн;
- інноваційні ваучери розміром до 100 тис. грн.

Для отримання ваучера співфінансування повинне становити не менше 30 % від суми, яку підприємці отримують у рамках Програми. В рамках цієї Програми не більше 1 ваучера в рік можна отримати. Право на отримання

ваучера мають суб'єкти господарювання, які:

- є суб'єктами малого підприємництва;
- діяльність яких не підпадає під ліцензійну;
- зареєстровані на території Львівської області;
- у яких відсутня заборгованість зі сплатою податків та виплатою

заробітної плати [158].

Суб'єкти господарювання визначаються за результатами конкурсу, який організовує та проводить департамент економічної політики Львівської обласної державної адміністрації. Щодо процедури отримання ваучерів, то вона закріплена у відповідному Порядку: Суб'єкти господарювання подають пакет документів для участі в конкурсі департаменту економічної політики Львівської ОДА: проєкт розвитку бізнесу, декларацію добросовісності, довідку про відсутність заборгованості, комерційну пропозицію від пре-кваліфікованої компанії, яка може надати послуги за рахунок ваучера. Експертна комісія проводить рейтингове оцінювання проєктів розвитку бізнесу та визначає переможців, яким надається право реалізувати проєкт. Переможці повинні за власні кошти оплатити повну вартість робіт і послуг згідно з комерційною пропозицією. Строк реалізації проєкту — до 2 місяців. Після реалізації проєктів суб'єкти господарювання можуть звернутися до Департаменту економічної політики Львівської ОДА із заявою про відшкодування до 70 % коштів і надати документи, що підтверджують реалізацію проєкту. Експертна комісія перевіряє документи на відповідність вимогам Програми та приймає рішення щодо можливості відшкодування ваучера. Якщо експертна комісія приймає рішення відшкодувати ваучер, департамент економічної політики Львівської ОДА укладає договір із суб'єктом господарювання про надання безповоротної фінансової допомоги та перераховує йому кошти [158].

Якщо два перших випадки фінансової державної підтримки здійснювалися напряму з місцевого бюджету в рамках відповідної місцевої цільової програми і у відповідності до затвердженого Рішення відповідної ради Порядку, то на нашу думку буде корисним розглянути приклад,

фінансової підтримки Гадяцького районного фонду підтримки підприємництва у Полтавській області [171]. Це інший вид фінансування з позабюджетних децентралізованих цільових публічних фондів коштів. Гадяцький районний фонд підтримки підприємництва створено у відповідності до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Засновниками фонду є Гадяцька районна державна адміністрація та Гадяцька районна рада. Основна діяльність фонду спрямована на виконання Програми розвитку малого та середнього підприємництва в Гадяцькому районі, одним із завдань якої є надання поворотної фінансової підтримки на реалізацію проєктів суб'єктами господарювання. Відбір проєктів здійснюється на конкурсній основі. У відборі мають право брати участь суб'єкти господарювання, які зареєстровані та здійснюють господарську діяльність на території Гадяцького району. Розмір підтримки становить:

- 50 тис грн за створення 1 робочого місця;
- 100 тис грн за створення 2 робочих місць.

Фінансова підтримка надається суб'єктам господарювання, які займаються виробництвом, переробкою та збутом продукції, а також наданням послуг (у т. ч. у сфері сільського зеленого туризму), на такі цілі:

- придбання обладнання та техніки;
- упровадження інноваційних і енергозберігаючих технологій;
- будівництво та реконструкція виробничих приміщень [158].

Механізм надання поворотної фінансової підтримки виглядає так: Суб'єкти господарювання подають у фонд бізнес-план і необхідний перелік документів. Наглядова рада фонду визначає суб'єктів господарювання, яким надається поворотна фінансова підтримка. Фонд підписує із суб'єктом господарювання договір про надання безвідсоткової позики. Суб'єкти господарювання отримують поворотну фінансову підтримку, яку повертають згідно затверджених графіків. Фонд здійснює супровід діючих договорів безвідсоткової позики, зокрема щодо цільового використання отриманих

коштів і контролює своєчасне повернення коштів [158].

Для розуміння реального стану реалізації державної політики регіональними органами в сфері фінансової підтримки малого підприємництва та її правової визначеності, на наш погляд, доцільно було б зробити порівняльний аналіз діяльності 6 міст обласних центрів України з різних регіонів України.

Так, наприклад, на сайті Львівської міської ради [172], у вкладці «Міська рада», є розділ «Економіка», де міститься інформація про все, що стосується підприємництва. Крім того, однією з вкладок є вкладка «Підприємництво» [172], в якому розміщено починаючи з 2014 року програми підтримки підприємництва до 2025 року. Так, Ухвалою ЛМР № 2591 від 06.12.2022 була затверджена «Програма сприяння розвитку підприємництва у Львівській міській територіальній громаді на 2023-2025 роки», що була прийнята на 11-та сесії 8-го скликання [173]. В програмі аналізується стан підприємницької активності в м. Львів. Зауважується на необхідності створення сприятливих правових умов для розвитку бізнесу, сформовано ряд пакетів заходів, спрямованих на покращення нормативного поля ЛМР в сфері підприємницької діяльності, для забезпечення гласності, відкритості, прозорості, поєднання інтересів місцевої влади та бізнесу та передбачено вплив мешканців ЛМТГ на прийняття важливих рішень в сфері бізнесу [173]. Для реалізації цих завдань передбачені заходи, які дорученні відповідним органам. Крім того, у програмі закріплений пакет фінансової та інноваційної підтримки підприємництва шляхом розробки та реалізації фінансових механізмів, залучення міжнародної грантової допомоги та впровадження інновацій, реалізації якого покладено на департамент економічного розвитку. В цій програмі передбачається надання (ваучерів на участь у виставково ярмаркових заходах; ваучерів на інвестиційні цілі; компенсаційних ваучерів; ваучерів на розвиток; ваучерів на енергозбереження); передбачено реалізацію механізму відшкодування СПД частини відсотків за кредитами; передбачається надання фінансової підтримки пітчінгу стартапів; закладено

сприяння створенню венчурного фонду для стартапів; передбачена організація, проведення та фінансування конкурсів для громадських організацій в рамках проекту «Розвиток підприємницьких ініціатив»; передбачена організація, проведення та фінансування конкурсів серед підприємців з метою визначення пріоритетних інвестиційних, інноваційних та соціальних проектів; передбачено систематичне інформування СПД щодо джерел фінансування місцевих, національних та міжнародних проектів, конкурсів, грантів, кредитних ресурсів та передбачено розширення інструментів доступу до фінансових ресурсів, в т. ч. безповоротної фінансової допомоги звіти ваучерної підтримки за 2023 рік [173].

Крім того, на сайті міститься інформація про:

- наявні бізнес-гранти від міжнародних організацій, на які можна подати заяву в поточному році;
- інформація про міський конкурс для мікро -, малого - та середнього бізнесу.

Положення про ваучерну підтримку суб'єктів малого та середнього підприємництва, що затверджено ухвалою міської ради від 29.11.2018 № 4252 [173], в якому містяться інформація про види цілей на які можуть видаватися ваучери, критерії до суб'єктів, які мають право на отримання ваучерів. Також визначені виконавці робіт, які можуть залучатися для реалізації програми, зазвичай це компанії, які надають консалтингові послуги також передбачені права та обов'язки конкурсної комісії, порядок її формування, порядок розгляду звернень щодо отримання ваучерів, порядок визначення переможців, вирішення питання конфлікту інтересів та порядок оцінки ефективності впровадження ваучерів. Тобто весь механізм отримання ваучерів детально розписаний.

Крім того, на сайті міститься розроблений у 2021 році та візуалізований для легкого сприйняття механізм «Відшкодування частини відсотків за кредитами СГД у м. Львові» [173], розроблений та візуалізований механізм «Відшкодування відсотків за кредитами» [173] відповідно до Ухвали

Львівської МР від 04.04.2019 №4790 «Про затвердження Положення про відшкодування суб'єктам господарювання з міського бюджету м. Львова частини відсотків за кредитами» зі змінами [173]. «Положення про фінансову підтримку суб'єктів господарювання для забезпечення стабілізації економічної ситуації у м. Львові у період виходу з карантину» Ухвала ЛМР від 25.03.2021 № 329 05.04.2021 [173].

Тобто можна констатувати, що Львівська міська рада максимально прозоро здійснює підтримку малого підприємництва, має достатнє правове регулювання такої підтримки, використовує всі наявні фінансові інструменти передбачені законодавством для підтримки малого підприємництва. Цей вид підтримки здійснюється на підставі бюджетного законодавства, за процедурами передбаченими у ньому. Отже, регулюється виключно імперативними нормами в межах бюджетного періоду.

Як уже зазначалося раніше, статтею 17 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» передбачено ще один механізм надання фінансової підтримки — через фонди підтримки підприємництва. Орган місцевого самоврядування може створити та зареєструвати місцевий фонд підтримки підприємництва у формі комунальної організації (установи, закладу) із кодом 430 відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання [174]. Аналіз статусу цих фондів і їх нормативно-правове регулювання вже розглядалося нами у попередньому підрозділі (2.1.) і дало можливість зробити висновки, що згадані фонди можуть бути 2 видів це: 1) публічні централізовані бюджетні фонди грошових коштів – це «місцевий бюджет»; та 2) публічні позабюджетні децентралізовані фонди коштів – створені органами місцевого самоврядування у формі юридичної особи, як неприбуткової організації. Різниця цих фондів у правовому статусі, у нормативно-правовому регулюванні, порядку функціонування, процедурі отримання коштів та контролю за використання грошової допомоги.

Є вчені, які зазначають, що надання фінансових ресурсів напряму

виконавчими органами ради є простішим, адже в такому разі не потрібно створювати та здійснювати юридичну реєстрацію місцевого фонду підтримки підприємництва. Вони вказують, що такий варіант також є дешевшим, адже не потрібно передбачати фінансування на утримання фонду. Однак, в такому випадку на виконавчі органи ради покладаються додаткові функції, що збільшить навантаження працівників. Крім того, надання коштів з місцевого бюджету відбувається за процедурами Бюджетного кодексу України в терміні бюджетного року і у відповідності до вимог передбаченими імперативними нормами Бюджетного кодексу України. Якщо говорити про створенні комунальні фінансові фонди, то вони функціонують, в тому числі на диспозитивних нормах та ГК України. Там інша система контролю та звітності і вимоги до отримувачів коштів. Крім того, якщо ж у громади вже є фонд підтримки підприємництва, то не важливо, хто надаватиме фінансові ресурси на розвиток бізнесу, — виконавчий орган місцевої ради чи Фонд. Єдиним критерієм для вибору є спроможність команди ефективно виконувати місцеву програму розвитку СМП [174].

Якщо брати за приклад м. Львів, то місцева рада створила Центр підтримки підприємництва, який займається як навчанням майбутніх підприємців так і допомагає, здійснюючи консультації, розвиватися вже існуючим. Крім того, Центр забезпечує надання фінансової допомоги СМП. Так, на сайті Центру перелічені види фінансової допомоги для СМП, про отримання кожного виду допомоги можна у окремій вкладці отримати консультацію. Крім того, щодо виду кожної фінансової допомоги міститься вимоги до: суб'єкта отримання суми, цілі, періоду та звітності. Дуже зручний інтерфейс сайту Центру. Проте, на наш погляд, було б більш доцільним, у вкладці конкретної фінансової допомоги зробити посилання на нормативний акт відповідно до якого ця допомога надається та на затверджений порядок надання, отримання такої допомоги та відповідну місцеву бюджетну програму. Крім того, на Сайті міської ради у вкладці «про нас» також відсутній нормативний акт, який визначає правовий статус та порядок

функціонування даного Центру, що теж на наш погляд, створює певні незручності для користувачів і розуміння правового статусу і принципів функціонування Центру.

Якщо проаналізувати сайт міської ради м. Дніпро, то цей сайт має окрему сторінку «Регуляторна політика» на якій містяться вкладки «Бізнес простір» «Регуляторна діяльність виконавчих органів ради» [175].

У вкладці «Бізнес простір» міститься «Комплексна програма з розвитку підприємництва міста Дніпра на 2023-2027 роки» відповідно до якої Дніпровська міська рада має право здійснювати фінансову підтримку. Крім того, є в наявності вкладка «Надання часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами», в якій міститься Рішення виконкому міської ради від 16.04.2024 № 3-16/4 «Про питання щодо надання часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва» [169], в якому закріплюється «Порядок отримання відшкодування відсотків ставок за кредитами», в якому розкрито вимоги до суб'єктів і до сум, комісії, прописані всі процедури такого відшкодування. Також міститься Рішення виконкому міської ради від 05.12.2023 № 15-5/12 «Про запровадження щорічного конкурсу бізнес-проектів щодо отримання мікрогрантів суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва на створення або розвиток власного бізнесу» [176], в якому також містяться всі вимоги до конкурсантів та до проведення конкурсу.

Але у вкладці «Фінансові інструменти для ведення бізнесу», розміщена інформація, яка є застарілою останні зміни були внесені на сторінку 2021 році. Крім того, на сторінці міститься інформація про міжнародні фонди, які можуть надавати фінансову підтримку, але ні порядку, ні умов отримання допомоги не зазначено. На цій же сторінці, міститься інформація про кредитну програму 5-7-9 %, проте ця інформація тільки ознайомчого характеру, оскільки відсутня інформація про умови отримання цих видів кредитів [177] та процедури.

У вкладці «Створюємо власний бізнес» також міститься застаріла

інформація за листопад 2022 і не всі вкладки відкриваються.

У вкладці «Доступні види бізнесу» [178] міститься інтерактивна дошка з різними видами бізнесу і відеоролики, в яких розповідають, як відкрити той чи інший бізнес. Проте, на наш погляд, більш зручним і корисним було б, якщо б у кожній вкладці було розміщено нормативно-правові акти, які б регулювали як порядок відкриття конкретного бізнесу, отримання дозволів під кожний вид бізнесу, оподаткування цього конкретного бізнесу, передбачені механізми (передбачені в місцевій програмі) та порядок отримання фінансування у формі фінансової державної підтримки, посилання на оголошенні конкурси для отримання державної допомоги, так і порядок здійснення контролю та відповідальності суб'єктів отримання такої допомоги і тощо.

Отже, аналіз роботи Дніпровської міської ради свідчить про те, що не всі фінансові інструменти органами місцевого самоврядування м. Дніпро використовуються із наявних, тільки два види: 1) Конкурс бізнес проектів до 250 тис. грн та 2) Відшкодування відсотків ставок за кредитами, залученими суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва, що на наш погляд є недостатнім для забезпечення ефективної підтримки СМП. Крім того, інформація на сайті потребує іншої систематизації для забезпечення ефективності і корисності такої інформації для дійсної підтримки СМП. Особливо важливим є те, що СМП не мають зручного доступу:

- до нормативно-правових актів, які регулюють надання фінансової державної підтримки та про існуючий її порядок;
- до інформації про актуальні конкурси;
- до звітів про реалізацію.

Це в свою чергу порушує принципи доступності, відкритості та прозорості.

Наступним для аналізу було обрано містом обласного значення м. Житомир. Так на сайті Житомирської міської ради, є вкладка «підприємцям», в цій вкладці повинна міститися вся інформація, що стосується підприємців. Проте, вкладка «Грантові програми» застаріла, оскільки останні зміни до неї були внесені у 2023 році, всі запропоновані

гранти застарілі [179]. «Вкладка «збираємо бізнес ідеї», також останні зміни вносилися у 2022 році. Також є посилання на програму «ЄПідтримка», але цією програмою запропоновано 6500 грн як одноразову допомогу. Щодо корисності інформації, то на сайті міститься тільки посилання на відповідну постанову КМУ від 09.12.2021 №1272 [180], проте це не допомога бізнесу. Також у вкладці «підприємництво» є інформація про створення координаційної ради підприємництва, але крім Положення про створення цієї ради, більше жодної інформації немає [179].

У вкладці «Документи» знаходиться вкладка «Перелік діючих міських програм». У цій вкладці є вкладка «Програма розвитку малого і середнього підприємництва» [181]. У цій програмі йде аналіз стану підприємництва в м. Житомир, і планування перспектив його розвитку. Проте інформація щодо фінансової підтримки суб'єктів підприємництва міститься тільки у додатку до програми [182] і записана одною строчкою і визначено, що гроші на підтримку підприємництва будуть надходити з місцевого бюджету. Але які з форм фінансової державної підтримки будуть використані не зрозуміло, який існує порядок чим буде керуватися міська рада при реалізації цієї підтримки не зрозуміло. Не зрозуміло для підприємців, внаслідок відсутності інформації, порядок отримання цієї підтримки і навіть для того, щоб знайти цю програму треба було витратити багато часу, оскільки у вкладці «підприємцям» посилання на цю програму, яка стосується саме підприємців, відсутня. Отже, виходячи з аналізу сайту можна зробити висновок, що Житомирська міська рада не зацікавлена в розвитку малого підприємництва, не використовує передбачені законодавством можливості для реалізації нормативно-правових актів щодо допомоги створення і розвитку малого підприємництва. На сайті відсутня актуальна інформація і взагалі інформація якою б могли скористатися малі підприємства для допомоги своєму бізнесу.

Якщо проаналізувати сайт Полтавської міської ради, як обласного центру, у вкладці «для бізнесу і інвесторів», міститься «План економічного розвитку» за 2020-2022 роки (далі Програма) інформація в пдф форматі [183].

В якому зазначено, аналізується стан підприємництва в м. Полтава. У підрозділі 6.2 Програми зазначено, що діє проект за сприянням влади «Соціальне підприємництво «Навчально-виробничий центр», в якому створюються умови, для розвитку підприємництва серед жінок та соціально вразливих категорій. Крім того, зазначено, що за співпраці з проектом міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», що впроваджувала Федерація Канадських муніципалітетів, розроблено Програму посилення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в місті Полтаві на 2018-2022 роки. Цей документ є результатом співпраці і порозуміння представників малого та середнього підприємництва, громадського активу, міської ради, проекту «ПРОМІС». Крім того, зазначено, що міська влада зацікавлена у налагодженні співпраці та прийнятті спільних рішень, оскільки тривалий час діалог на рівні державно-приватного партнерства був неефективним. В Програмі зазначено, що більшість організацій хоч і мають на меті покращення економічного добробуту та налагодження міжсекторального діалогу, проте, рівень порозуміння між представниками бізнесу, влади і наукової спільноти є досить низьким і не дієвим. Підтримка підприємництва і налагодження ефективної комунікації є основним завданням у розрізі співробітництва і взаємодії на місцевому рівні. Влада поставила собі мету покращити цю ситуацію та відновити активну співпрацю шляхом напрацювання дієвих реалістичних проєктів на основі вдалої європейської практики [183, с.9].

Крім того, в цій у підрозділі 6.3. Програмі зазначено, що слабкими місцями є обмежений доступ СПД до систематичної актуальної ділової інформації; інтерактивність офіційного веб-сайту потребує вдосконалення. Для забезпечення місцевого економічного розвитку доцільним є посилення прозорості влади шляхом оприлюднення на сайті ПМР інформації, важливої для бізнесу: інвестиційний паспорт міста Полтави; інвестиційні проєкти; галузева аналітика; пропозиції оренди (перелік вільних нежитлових приміщень); перелік комунального майна переданого в орендне користування;

аукціони тощо [183, с.10] У підрозділі 6.4. «Доступ до фінансування», зазначено, що особливу роль у формуванні конкурентоспроможності бізнесу відіграє наявність фінансових ресурсів. В цілому у місті Полтаві представлено філії та представництва 91% українських банків, 200 небанківських фінансово-кредитних установ, 3 лізингових центри. В рамках виконання Програми «Посилення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва міста Полтави на 2020-2022 рр.» з метою сприяння доступу до фінансових ресурсів передбачено низку навчально-консультативних заходів щодо навчання бізнес-плануванню та ознайомлення суб'єктів МСП про проєкти міжнародної технічної допомоги. З метою розширення можливостей місцевого бізнесу до фінансування міською радою спільно з партнерами планується впровадження низки проєктів щодо збільшення доступу суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів: надання інформаційної підтримки підприємцям щодо можливостей їх отримання, залучення міжнародної технічної допомоги для розвитку малих та середніх підприємств [183]. Для створення сприятливих умов для підприємців в Україні, започаткування або розвитку власного бізнесу, та розбудови потужної екосистеми підтримки розвитку підприємництва запроваджено Державну програму кредитування «Доступні кредити 5-7- 9%». За період з 1 лютого підприємці Полтавського регіону вже отримали кредити на понад, ніж 9 млн грн (понад 340650 євро), що склало 7% від кількості схвалених банками заявок на отримання кредиту на території України. Такий показник свідчив про високу активність підприємців Полтави. З метою підвищення обізнаності та спрощення доступу місцевого бізнесу до фінансування Планом МЕР передбачено інформаційне забезпечення доступу до потенційних джерел фінансування, вебінари-роз'яснення щодо можливості участі в урядових програмах, пошуку інвесторів та партнерів [183, с.11].

Також можна зробити висновок, про відсутність зацікавленості міста в розвитку малого підприємництва як одного з важливих джерел наповнення місцевого бюджету [183]. Крім того, на сайті розміщено «Дорожня карта-

путівник відновлення для малого та середнього бізнесу» проте, це документ як опитувальник для підприємців, але практичного значення на наш погляд, цей довідник не має [184].

Міститься вкладка «Безповоротна допомога підприємцям при працевлаштуванні учасників АТО». У вкладці міститься Рішення Полтавської обласної ради від 19 липня 2019 року №1103, що затверджує Порядок надання безповоротної фінансової допомоги суб'єктам господарювання для працевлаштування учасників бойових дій, які брали участь в АТО, операції об'єднаних сил, членів їх сімей, а також членів сімей загиблих (померлих внаслідок поранення, контузії або каліцтва) учасників бойових дій, які брали участь в АТО, операції об'єднаних сил. Проте доступ до цього документу на 10 березня 2024 року відсутній [185]. Іншої інформації, яка б сприяла розвитку малого підприємництва відсутня. Жодної чинної програми щодо фінансової державної допомоги для підприємців починаючи з 2022 року на сайті також відсутня. Всі пропозиції та рекомендації що були висвітлені в Програмі [186] і щодо яких місцева влада взяла на себе зобов'язання виконати, а саме «інформаційне забезпечення доступу до потенційних джерел фінансування, вебінари-роз'яснення щодо можливості участі в урядових програмах, пошуку інвесторів та партнерів» [187], не виконані.

Аналіз сайту Чернігівської міської ради показав, що на ньому відсутня інформація що стосується суб'єктів підприємницької діяльності і організації будь-якої їх підтримки [188]. На сайті обласної державної адміністрації є вкладка «підприємцям» про те там міститься презентація Державної організації «регіональний фонд підтримки підприємництва» на якому слайдами та фотографіями продемонстрована діяльність цього фонду, але не відомо за який рік [189]. Також є вкладка «Центр підтримки підприємства «Бізнес HUB», проте у вкладці міститься тільки слайди про цей центр, а як скористатися і що підприємці можуть отримати, який вид фінансової допомоги невідомо, інформація відсутня [190]. На сайті міститься інформація про соціально-економічну стратегію до 2027 року, проте документ не

відкривається. Щодо регуляторних актів, то вкладка залишається порожньою [191].

Якщо проаналізувати сайт Одеської міської адміністрації, то сайт містить вкладку «Бізнес під час війни», але останнє оновлення цієї сторінки відбулося 10 серпня 2023 року. Там містились проекти для підприємців, проте на сьогодні вони втратили свою актуальність [192]. Є вкладка «Підтримка малого бізнесу під час війни», проте останній раз інформація поновлювалася у 2022 році, і всі проекти втратили свою актуальність [193]. Вкладка інвестиційні проекти також не працює [194].

Проведене дослідження офіційних сторінок веб-сайтів міських рад обласного значення дає підстави стверджувати, що не всі органи місцевого самоврядування виконують свої безпосередні обов'язки передбачені в законодавстві (наприклад, в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших нормативних актах, які закріплюють права і обов'язки місцевої влади), в сфері забезпечення економічного розвитку, оскільки не всі органи в цьому зацікавлені. Часто органи місцевого самоврядування приймають негласне рішення отримувати дотаційні кошти з «Центру», не заробляти на власних проектах. Оскільки це не додає роботи, відповідальності та не вимагає провадження чогось нового. Іноді органи місцевого самоврядування не мають достатньо кваліфікованих кадрів для запровадження передбачених фінансових механізмів підтримки малих підприємств, що також є проблемою. Відсутність ініціативності з боку органів місцевого самоврядування у нарощуванні дохідної бази особливо часто спостерігалася до 2014 року. Оскільки органи були позбавлені мотивації і достатніх фінансових ресурсів, дійсних джерел наповнення доходної частини місцевих бюджетів. Проте зараз ситуація значно краща, виходячи зі статистики, яку нами було досліджено в ході дисертаційного дослідження. Вона вказує на значний приріст дохідних джерел у місцеві бюджети. Проте проведене опитування підприємців, також вказує на те, що більшість органів місцевого самоврядування не сприяють підприємцям в їх діяльності. На це вказує

відсутність інформації про порядок отримання фінансової допомоги, оголошення про майбутні конкурси, або на сайтах міститься застаріла інформація. Іноді, якщо у Ради є місцева цільова програма економічного розвитку, то під неї не використовуються форми фінансової державної допомоги для підприємців, які передбачені в законодавстві.

Проте не треба забувати, що органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність та ефективну роботу перед територіальною громадою, державою. Ця відповідальність закріплена як в Конституції України, так і в профільних законах про місцеву владу та розвиток територій.

Відповідно до частини 3 статті 73 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР (далі Закон № 280/97), «місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, а також громадяни несуть встановлену законом відповідальність перед органами місцевого самоврядування за заподіяну місцевому самоврядуванню шкоду їх діями або бездіяльністю, а також у результаті невиконання рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийнятих у межах наданих їм повноважень» [195]. Отже, виходячи з цієї статті, неприйняття програм економічного розвитку, не реалізація можливостей наданих державою органами місцевого самоврядування не створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва не інформування населення та усіх зацікавлених осіб про таку можливість, означає бездіяльність органів місцевого самоврядування що наносить шкоду самоврядуванню. А від так мусить бути встановлена законодавством відповідна відповідальність.

Стаття 74 Закону № 280/97 визначає відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами.

Стаття 75 Закону № 280/97, закріплює обов'язок органів місцевого самоврядування 2 рази на рік звітувати перед населенням за впровадження соціально-економічних програм. Крім того, стаття 77 Закону № 280/97

встановлює відповідальність органів місцевого самоврядування за нанесення шкоди громадянам юридичним та фізичним особам навіть в разі бездіяльності. Така шкода відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування - за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку [195].

Проте, на жаль, в законодавстві не встановлено чіткої відповідальності за бездіяльність і не підтримку фінансової стабільності та ефективного функціонування адміністративно-територіальної одиниці. Вважаємо, наявність такої статті мотивувала посадових осіб та депутатів більш активно приймати участь у економічному розвитку регіонів, використовувати по можливості закріплені форми фінансової допомоги держави для підприємців, що значно покращило фінансове становище регіонів та сприяло її розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Таким чином, значення малого підприємництва як для місцевого та регіонального розвитку, так і для всієї держави надзвичайно велике. Результати його діяльності створюють фінансовий фундамент для функціонування адміністративно-територіальних одиниць.

Поняття **державна допомога суб'єктам господарювання** (далі - державна допомога), пропонуємо розуміти як *закріплену у нормативно-правовому акті всебічну підтримку суб'єктів господарювання уповноваженим органом у формі і у порядку визначеному законодавством за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, з дотриманням принципів відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції, що здійснюється з метою*

розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб. Пропонуємо закріпити данне поняття у законодавстві згідно Додатку Г.

Виходячи з запропонованого поняття «державна допомога суб'єктам господарювання», на підставі аналізу положень Закону № 1555-VII, можна виокремити наступні **ознаки державної допомоги суб'єктам господарювання**: *нормативно-правове закріплення; всебічна підтримка; суб'єкти господарювання; уповноважений орган; ресурси держави та органів місцевого самоврядування; дотримання визначених принципів (відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції); мета розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб.*

Принципами державної допомоги суб'єктам господарювання необхідно вважати такі: *законності, допустимості, визначеності, публічності, відкритості та прозорості, економічної доцільності, відповідальності, моніторингу та контролю, непорушення принципів здорової економічної конкуренції.*

Щодо удосконалення нормативної бази у сфері фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва, то пропонуємо визначати згідно Додатку Г:

- змінити назву Постанови від 24 січня 2020 р. № 28 на «Про правове регулювання окремих видів фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва».

- у статтю 4 ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» № 1555-VII відповідно до статті 48 ГКУ додати такі **форми допомоги** як: передача державного майна, для здійснення підприємницької діяльності в тому числі земельних ділянок; сприяння підприємцям в організації інформаційного обслуговування, підготовці кадрів та матеріально-технічного забезпечення; здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передання їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулювання модернізації технологій, інноваційної діяльності та інші види допомоги.

Дано авторське визначення поняття **державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва** - це вид державної допомоги в закріпленій в законодавстві формі, що надається уповноваженим органом влади відповідним суб'єктам малого та середнього підприємництва на принципах ефективності, доступності, відкритості та прозорості, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції у визначеному імперативно-правовими нормами порядку з публічних фондів грошових коштів з метою забезпечення створення, розвитку малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу. Пропонуємо закріпити це визначення у відповідному нормативному акті згідно Додатку Г.

В ході проведеного дослідження були визначені **ознаки державної фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва**:

- закріплення порядку її надання у імперативно-правових нормах;
- визначення форм фінансової державної підтримки у імперативно-правових нормах;
- наявність уповноваженого органу влади на державному та місцевому рівні, який приймає рішення про надання такої підтримки;
- наявність суб'єкта малого та середнього підприємництва, крім тих що не мають право на таку підтримку відповідно до законодавства;
- джерелами фінансових ресурсів є публічні фонди грошових коштів;
- принципами державної фінансової підтримки є: ефективність, доступність, відкритість та прозорість, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції;
- метою державної фінансової підтримки підприємництва є створення, розвиток малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу.

Поняття державна допомога суб'єктам господарювання є ширшим ніж фінансова підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва

Проаналізовані джерела фінансової підтримки і виокремлено Фонди

коштів, які мають цільове спрямування та забезпечують надання такої підтримки. Запропоновано, для запобігання плутанини з назвами фондів коштів у різних нормативно-правових актах закріпити в Законі України № 4618-VI уніфіковане поняття «фонд підтримки малого та середнього підприємництва» та привести всі підзаконні нормативні акти прийняті КМУ у відповідність, що регулюють фінансову підтримку підприємців з таких фінансових фондів.

Відповідно до класифікації запропонованої Шолковою Т., фонди підтримки малого та середнього підприємництва можна класифікувати таким чином: 1) за цільовим призначенням: *тільки цільовими*;

2) по відношенню до бюджету: *бюджетні і позабюджетні*;

3) за організаційно-правовою формою можуть створюватися у формі *рахунку або юридичної особи*;

4) по відношенню до бюджету: можуть бути як *бюджетні*, так і *позабюджетні*.

Пропонуємо доповнити статтю 17 Закону України № 4618-VII положенням, що «*Фонди підтримки малого та середнього підприємництва можуть утворюватись в якості цільового рахунку в межах державного чи місцевого бюджету*».

Фонди підтримки малого та середнього підприємництва - це публічні цільові грошові фонди, що можуть мати різний правовий статус. Так, ці фонди можуть утворюватися як в якості цільового рахунку в межах спеціального фонду Державного (місцевого) бюджету в якості публічного централізованого цільового бюджетного фонду, так і у формі юридичної особи, як публічний позабюджетний цільовий децентралізований фонд грошовий коштів.

Пропонуємо два авторських визначення поняття цільового фонду як централізованого, так і децентралізованого.

Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний централізований цільовий бюджетний фонд грошових коштів, порядок створення та функціонування якого здійснюється на підставі

нормативно-правового акту імперативного характеру в межах відповідної бюджетної програми у складі спеціального фонду відповідного (місцевого, державного) бюджету, уповноваженим на те органом влади які функціонують на засадах відкритості і прозорості з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб.

Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний децентралізований цільовий позабюджетний фонд грошових коштів, юридична особа, порядок створення та функціонування якого здійснюється може здійснюватися на підставі на підставі як нормативно-правового акту імперативного, так і диспозитивного характеру в межах відповідної бюджетної програми, уповноваженим на те органом влади або юридичною чи фізичною особою з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб. Пропонує закріпити данні поняття згідно (Додаток Г).

Органи місцевого самоврядування можуть надавати різні види фінансової підтримки на розвиток місцевого бізнесу та стимулювання підприємництва (гранти, ваучери, субсидії, позики тощо). Однією з перешкод для ведення та розвитку бізнесу, вплив на вирішення якої має місцева влада, є брак фінансових коштів та доступ до регуляторних актів. Проте як показує статистика, скористатися цією фінансовою допомогою було занадто складно.

Правова основа для регіональних органів щодо надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання складається з підзаконних актів прийнятих на рівні держави Кабінетом Міністрів України, які закріплюють уніфіковані для всіх порядки отримання певного виду фінансової допомоги суб'єктами підприємницької діяльності, на підставі цих нормативно-правових актів органи місцевого самоврядування можуть формувати свої програми і розробляти свої специфічні порядки, проте враховуючи норми закріплені на рівні держави, для уніфікації механізму отримання такої фінансової допомоги суб'єктами господарювання.

Можна констатувати, що ряд органів місцевого самоврядування (зокрема, Львівська та Дніпровська міські ради) максимально прозоро здійснюють підтримку малого підприємництва, мають достатнє правове регулювання такої підтримки, використовують всі наявні фінансові інструменти передбаченні законодавством для підтримки малого підприємництва. Цей вид підтримки здійснюється на підставі бюджетного законодавства, за процедурами передбаченими у ньому та в межах бюджетного періоду. Інші Ради (Житомерська, Одеська, Чернігівська, Полтавська) виходячи з аналізу офіційних сайтів, недостатньо уваги приділяють розвитку підприємництва, не зацікавленні в його підтримці, на це вказує відсутність інформації про можливість підтримки, оголошення про конкурси фінансової підтримки та звіти про проведену роботу з боку органів місцевого самоврядування в цій сфері.

Вважаємо більш зручним і корисним у кожній вкладці на веб-сайті відповідної ради, де мова йде про підтримку підприємництва в обов'язковому порядку розмістити нормативно-правові акти, які б регулювали: порядок відкриття конкретного бізнесу; отримання дозволів під кожний вид бізнесу; оподаткування цього конкретного бізнесу; порядки отримання фінансування у формі фінансової державної підтримки суб'єктами малого підприємництва; посилення на оголошенні конкурси для отримання державної допомоги у цій сфері; так і порядок здійснення контролю та відповідальності суб'єктів отримання такої допомоги тощо.

Пропонуємо включити статтю до розділу IV Гарантії місцевого самоврядування. відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка встановлювала відповідальність за бездіяльність або неналежне виконання своїх обов'язків органів місцевого самоврядування в сфері фінансово-економічного розвитку регіону. Невикористання органами наявних фінансових важелів для фінансової підтримки малого та середнього підприємництва, неефективних прийнятих рішень.

РОЗДІЛ 3

ПОДАТКОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

3.1. Реалізація податкової політики як напряму фінансової підтримки малого підприємництва в умовах фінансової кризи

Формування податкової політики є однією з правових форм публічної фінансової діяльності. Правові форми публічної фінансової діяльності виражаються у прийнятті різних нормативно-правових актів органами держави та органами місцевого самоврядування в межах своєї компетенції, а також видання фінансово-планових та індивідуальних актів [196, с. 185]. Тобто, вироблення нормативно-правових актів як на рівні закону, так і на рівні підзаконних нормативно-правових актів, «задають» вектор розвитку правовідносин держава-платник податків та держава-суб'єкт підприємництва. Крім того, глобалізаційний розвиток сучасних суспільств, а також інтеграційні прагнення окремих країн, зумовлюють перегляд вже усталеного порядку у сфері оподаткування. Погоджуємося із Т. Латковською в тому, що сучасний розвиток будь-якої країни неможливий не лише без адекватного правового механізму, а й без необхідного фінансового забезпечення [197, с. 464]. У контексті функціонування малого підприємництва в Україні, державна підтримка створює те необхідне фінансове забезпечення.

Двома першими напрямами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, згідно закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» є:

- 1) удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування;

- 2) запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям,

встановленим у податковому законодавстві [11].

Однак це не єдині заходи, що вживаються державною владою у сфері оподаткування та можуть вважатися підтримкою суб'єктів, у т.ч. малого підприємництва.

У попередньому розділі дисертації було розглянуто чимало позицій (думок) фахівців щодо підтримки / допомоги малому бізнесу, яка відноситься до такого її різновиду як фінансова. Підкреслюємо, що серед усієї різноманітності заходів, що здійснюють вплив на успішність суб'єктів підприємництва, податкові важелі найбільшою мірою визначають умови функціонування підприємств в Україні, оскільки прямо впливають на їхні фінансові результати та потенційні можливості.

Не підлягає сумніву те, що податкова політика є ключовою складовою політики держави і має значний вплив на економічне зростання країни та благополуччя населення. У результаті законної скоординованої діяльності уповноважених державних органів визначається: які податки збираються, у якому обсязі, на кого і як вони поширюються. Ефективна податкова політика повинна стимулювати інвестиції, підтримувати підприємництво, регулювати розподіл доходів, забезпечувати фінансування надання публічних послуг та сприяти соціальній справедливості.

Податкову політику розуміють по-різному. Відсутність її єдиного визначення може бути пов'язана з її складністю та множинністю аспектів. Одним із завдань податкової політики у кризовий період є зменшення негативного впливу загрози (небезпеки) на ведення бізнесу та сприяння економічному розвитку підприємництва.

Фінансова підтримка державою малого підприємництва базується на принципах ефективності, доступності, рівності, прозорості, балансу приватного та публічного інтересу, взаємної відповідальності держави та суб'єктів господарювання.

У контексті взаємовідносин держава-бізнес, наголошуємо на необхідності практичної реалізації принципу балансу приватного і публічного

інтересу в оподаткуванні, що сприятиме: трансформації системи оподаткування, що була заснована виключно на засадах зобов'язань платників податків, до системи, співпраці платників податків з податковими органами; забезпеченню правового регулювання, спрямованого на ефективне справляння податків з суб'єктів господарювання, яке враховує процеси міжнародних економіко-правових та соціальних відносин; формуванню належного рівня податкової культури платників податків та підвищення рівня позитивної відповідальності за невиконання податкового обов'язку; пануванню верховенства права та законності, довіри до влади. Погоджуємося із позицією М. Кармаліти в тому, що баланс приватного і публічного інтересу є забезпеченням рівноваги між переслідуваною державою метою (акумулювання фінансових ресурсів для максимального покриття публічних видатків) та створенням умов для справедливого оподаткування, забезпечення гідного життя або функціонування платника податків, реалізації його індивідуальної свободи та фінансової стабільності [198].

Вітчизняні та зарубіжні вчені можуть трактувати поняття податкової політики по-різному через різноманітність підходів до аналізу та розуміння економічних процесів. Вони можуть наголошувати на різних аспектах податкової політики в залежності від предмету своїх досліджень та приналежності до наукової школи.

Тому податкова політика є складовою державного регулювання економіки та елементом механізму управління соціально-економічним розвитком держави; комплексом заходів та набором дій уповноважених органів у сфері оподаткування щодо визначення і встановлення елементів податків, процедур і процесів адміністрування; результатом роботи численних експертів і фахівців; сферою компромісу різних груп впливу, які присутні в політичному та економічному істеблішменті країни [199, с. 4].

У даному дослідженні під податковою політикою пропонуємо розуміти систему дій органів публічної влади фінансово-правового та організаційного характеру, що запроваджуються на основі норм чинного законодавства та з

метою ефективного функціонування податкової системи держави.

Розвиток підприємництва в державі неодмінно пов'язаний із функціонуванням відповідних інституцій (органів публічної влади). Мова йде не лише про формування правових засад діяльності бізнесу, але й про створення сприятливих економічних умов для його розвитку.

Проведене Ю. Аністратенко дослідження демонструє наявність ряду проблем, що виникають у відносинах щодо оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні [200]. Зокрема, це постійна зміна податкового законодавства та податковий тиск на ці категорії суб'єктів, складність доступу з кредитування; відсутності кваліфікованих кадрів; наявності адміністративних бар'єрів (бюрократичних процедур).

Ефективна та збалансована податкова політика забезпечує стабільні податкові надходження до бюджетів. Погоджуємося, що у процесі реалізації податкової політики держава вступає у неминучий конфлікт, пов'язаний з необхідністю «вторгнення» у приватну власність та її подальшого перерозподілу [201]. Якщо розглядати державу як джерело врегулювання співвідношення приватного та публічного інтересів, то виникають потенційні загрози того, що забезпечення інтересів суспільства і держави може завдати шкоди інтересам приватним. Поділяємо також позицію В. Чайки щодо забезпечення системи гарантій прав і законних інтересів платників податків як пріоритетний напрям державної податкової політики, сутність якого полягає у створенні державою впорядкованої системи правових норм, принципів, умов і засобів для забезпечення нормальної реалізації, охорони та ефективного захисту платниками податків своїх прав і законних інтересів, а також виконання встановлених законом юридичних обов'язків кожним із суб'єктів податкових правовідносин.

На думку вчених, розвитку малого бізнесу сприятиме фінансова діяльність держави, що здійснюється через економічні та правові методи. Зокрема, М. Вірт та О. Клепанчук під податковим регулюванням сфери малого бізнесу пропонують розуміти «систему заходів цілеспрямованого

економічного та законодавчого впливу держави на суб'єктів малого бізнесу за допомогою інструментів податкової політики з метою досягнення соціально-економічних результатів» [202, с. 78].

Про те, що сучасні податкові правовідносини перебувають у стані переформатування, оновлення чи модернізації неодноразово на сторінках наукових видань заявляли і науковці, і практики. Не погоджуємося із думкою С. Данілова, що існуючі в Україні правовідносини оподаткування засновані переважно на фіскальній функції та мало в чому сприяють розвитку бізнесу [203].

На думку В. Чайки, побудова громадянського та демократичного суспільства в нашій країні нерозривно пов'язана з підвищенням ефективності діяльності органів державної влади, зокрема ДПС, оскільки від роботи податківців багато в чому залежать умови ведення бізнесу в державі та фінансово-бюджетне забезпечення функціонування усього державного апарату [201]. Дійсно, податкове відомство справляє неабиякий вплив на розвиток підприємництва, намагається взаємовигідно співпрацювати із бізнесом та популяризує чесне і прозоре ведення бізнесу, належне виконання податкових зобов'язань (наприклад, щорічний Всеукраїнський рейтинг «Сумлінні платники податків»).

Сьогодні існує множина міжнародних рейтингових оцінок, експертних досліджень та аналізів, що дають підстави зробити висновок про «клімат» для бізнес-середовища. Аналізуючи складові кожного індексу, стають зрозумілими сильні та слабкі сторони вітчизняної економіки та їх вплив на розвиток підприємництва. Фахівці зауважують, що крім оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища для розвитку бізнесу, необхідно брати до уваги настрої громадян та їхню готовність вести бізнес в Україні. Як приклад, лише 21 % українців мають бажання розпочати бізнес і це люди віком до 35 років [204]. До чинників, що здійснюють вплив на розвиток підприємництва можна віднести рівень освіти (10 %), рівень податкового навантаження (7 %), зрозумілість правового регулювання (6 %), технічна доступність (4 %),

сприятливі економічні умови (2 %).

За даними статистичних опитувань, оподаткування посідає перше місце серед проблем, що заважають розвитку малого бізнесу. Найбільш несприятливим фактором підприємці вважають складність податкової системи та нестабільність вимог до звітності, на другому місці – високе податкове навантаження.

Щодо клімату в Україні, то необхідно підкреслити, що бізнес зберігає позитивні оцінки щодо результатів своєї діяльності, не дивлячись на повномасштабну війну, що триває. Такий висновок сформульований на підставі індексу очікувань ділової активності (ІОДА), який Національний банк України розраховує щомісяця, за виключенням вимушеної перерви в березні-травні 2022 року. У травні ІОДА залишився вище нейтрального рівня (50 пунктів) і становив 50.5 проти 51.5 у квітні 2023. Найсуттєвіше порівняно з іншими секторами поліпшили оцінки підприємства будівельної галузі, а от суб'єкти господарювання сфери торгівлі дещо послабили такі оцінки. Однак обидві групи респондентів очікують зростання своїх економічних результатів. Підприємства сфери послуг єдині серед інших секторів зберегли негативні оцінки щодо своїх економічних перспектив [205]. Успішне відновлення функціонування електроенергетики України, зростання показників споживання товарів та послуг в Україні, стабілізація курсу гривні не могли не вплинути на оцінку отриманих економічних результатів та найближчу перспективу.

Урядом неодноразово затверджувався план заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» («Doing Business») (про що вже велася мова у даному дослідженні) [206].

Ще з 2012 року на законодавчому рівні державою визнано потенціал функціонування малого підприємництва та запрограмовано низку заходів щодо прискорення його розвитку малого підприємництва, перетворення його на дієвий механізм розв'язання економічних і соціальних проблем, сприяння

структурній перебудові економіки, зміцнення економічної бази регіонів тощо [28; 11]. Документом, метою якого є координація діяльності органів державної влади з метою підтримки малого і середнього підприємництва в Україні в сучасних умовах, є Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 [34].

У підписаній Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [207] у розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» у главі 10 «Політика у сфері промисловості та підприємництва» є зобов'язання щодо розвитку та зміцнення співробітництва із покращення умов для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств.

Протягом вересня-жовтня 2022 року було досягнуто ряд важливих домовленостей з європейськими партнерами, зокрема підписано Угоду між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі ЄС для співробітництва в галузі оподаткування «Fiscalis», що спрямована на підтримку податкових органів та системи оподаткування з метою поліпшити функціонування внутрішнього ринку, посилити конкурентоспроможність ЄС і добросовісну конкуренцію в середині Союзу, захистити фінансові та економічні інтереси Союзу і його держав-членів, включно із захистом таких інтересів від шахрайства, ухилення та уникнення від сплати податків, а також вдосконалити збір податків [208]. Реалізація положень Угоди дозволить створити національне податкове відомство за зразком податкових органів країн-членів ЄС, що повністю відповідає вже заявленим місії та цілям діяльності Державної податкової служби України на 2022–2024 роки.

Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки, ухвалена Кабінетом Міністрів України наприкінці 2023 року, є дороговказом для податкової і митної реформ на шляху України до повноцінної інтеграції в ЄС. Серед послідовних етапів впровадження Стратегії такі: зміна філософії податкових та митних органів шляхом обмеження втручання у діяльність бізнесу через

консолідацію даних і перехід на роботу з неособленою інформацією та відновлення рівня довіри громадян, що є критичним для успішності нових податкових ініціатив. У цьому документі у розрізі змісту заходів податкової політики передбачено реформу спрощеної системи оподаткування. Зокрема, підкреслюється, що спрощена система оподаткування (ССО) «використовує близько 1,7 мільйона платників податків, які генерують відносно стабільні податкові надходження – близько 0,9 % ВВП у період 2020–2022 років...» [209]. Зокрема, наводяться дані, що свідчать про зростання кількості платників єдиного податку 1-ї групи з 213,5 тис. осіб у 2018 році до 207,7 у 2022 році; 2-ї групи з 645,9 тис. осіб у 2018 році до 555,3 тис. осіб у 2022 році.

Безумовно, малі та середні підприємства відіграють вирішальну роль у ринковій економіці. Вони роблять значний внесок в економічне зростання, створення робочих місць, розвиток інновацій та загальний добробут. А от вітчизняна податкова система може створювати труднощі для підприємців, особливо для тих, хто не може собі дозволити послуги професійного бухгалтера, тому ведуть податковий облік і сплачують податки самостійно.

Незважаючи на це, малий бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні зайнятості та розвитку економіки країни. На малих підприємствах працює переважна частина зайнятого населення України. Власники малого бізнесу самостійно створюють робочі місця собі та іншим, позбавляючи державу необхідності опікуватись забезпеченням робочих місць або виплат із безробіття. Значення цього чинника особливо зростає у кризовий та післякризовий періоди, коли підприємства масово скорочують працівників, внаслідок чого зростає безробіття.

Враховуючи позитивні особливості суб'єктів малого підприємництва, а також і те, що, державна фінансова підтримка є комплексом економічних, організаційних і правових заходів, здійснюваних органами державної влади підкреслюємо: держава визнає необхідність підтримки малого підприємництва, у т.ч. податковими заходами, використовуючи різні складові елементи. Тому хочеться наголосити на важливості провадження активної та

збалансованої державної політики щодо підтримки розвитку таких суб'єктів господарювання з урахуванням специфічних особливостей різних галузей та регіонів. Як вірно підкреслює М. Кармаліта, «зіткнення інтересів індивідів, суспільства та держави у сфері оподаткування є неминучим, завдання держави при цьому – максимально задовольняючи публічний інтерес, мінімізувати втрати у реалізації приватного інтересу» [198, с. 126]. Саме тому, для податкової політики властивими є заходи надання податкових пільг, у т. ч. податкових вирахувань (знижок), запровадження спеціального режиму оподаткування, що в підсумку можна розглядати як виняток з принципу рівності. Вірно відмічає Т. Прутська, що «в усьому світі розвиток малого і середнього бізнесу відбувається в умовах суттєвої державної підтримки» [210, с. 39]. Науковець як раз і вказує, що державна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності може реалізуватися у найрізноманітніших формах.

У продовження системного аналізу зв'язку податкової політики та державної підтримки бізнесу наводимо позицію Л. Гуцаленко та Н. Зdirко, які серед форм та видів державної підтримки виокремлюють: пряму форму (види – фінансова, технічна), непряму (види – податкова, цінова) та опосередковану (види – інтелектуально-інноваційна, консультаційна, інформаційна) [211, с. 26]. Крім того, на думку авторів, спрощена система оподаткування є своєрідною прямою підтримкою державою розвитку малого бізнесу.

Однак податкова підтримка як різновид фінансової підтримки малого підприємництва, крім застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, включає і інші форми, такі як надання податкових пільг, тимчасового звільнення від оподаткування; відстрочення або списання податкового боргу; встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок; звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення.

Потужними є результати дослідження стану бізнесу в Україні (2023), проведеного в рамках Ініціативи для відновлення економіки, розвитку

підприємництва та експорту України, яка реалізується Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом Дія.Бізнес у співпраці з Міністерством економіки України, Міністерством фінансів України, іншими органами держави і організаціям.

У вкладці “Державна допомога бізнесу. Якими видами державної допомоги ви скористалися з 24.02?” наведені такі показники: податкові пільги (інші) - 37 %; кредитування 5-7-9% - 7,9 %; грантові програми (єРобота та ін.) - 7, 2 %; допомога для ВПО (фінансова або ...) - 5,9 %; гранти від міжнародних партнерів України - 5,2 %; ... бронювання ключового персоналу ... - 2,9 %; допомога Дія.Бізнес / Офісу з розвитку ... - 2%; спеціальний податковий режим Дія.Сіті - 1,2 %; місцевою програмою підтримки - 0,9 %; допомога держави у релокації бізнесу - 0,8 %; інша допомога від ЦОВВ - 0,5 %; ... допомога в регуляторних питаннях від ДРС - 0,3%... У цілому скористалися державною допомогою 37 % респондентів [212]. Щодо перепон, що найважче долаються бізнесом, то тут лідирує ДПС, яка створила бар’єри 50% і 3% опитаних нічим не допомогла.

Позиція спільноти, навіть адресатів, тобто бізнесу, щодо досконалості форм податкової підтримки є неоднозначною. Що вже говорити про потенційні втрати у бюджетних надходженнях та позицію органів державної влади, що виражають публічний інтерес в оподаткуванні?

ПК України не згадує про вищенаведені форми як про фінансову підтримку суб’єктів господарювання або ж фінансову допомогу їм, однак усе таки визначає правові засади їх дії. Проведемо аналіз окремих з них, виходячи із наявних положень ПК України.

Суб’єкти малого підприємництва можуть скористатися податковими пільгами як «полегшенням», «послабленням», «відступом від правил» та зменшити податкове навантаження на свій бізнес. Демонструючи підтримку бізнесу, держава запровадила близько двохсот податкових пільг. Вже мабуть більше 10 років перед державою стоїть завдання їх оптимізувати, тобто скоротити. Не одне наукове дослідження присвячене інвентаризації

податкових пільг, не один план дій містить напрям - перегляд податкових пільг. Воєнний стан “додав” пільг у 2022 році, однак у 2023 році частину з них було ліквідовано.

Із результатів проведеного дослідження можна констатувати, що інколи податкові пільги стають відповіддю держави на фінансові кризові кризи, у т.ч. спричинені пандемією чи війною, інколи за допомогою пільг влада намагається залучити інвестиції. На жаль, але не лише в Україні, разові фіскальні послаблення бувають результатом лобіювання інтересів великого бізнесу.

Враховуючи те, що про надання податкових пільг, тимчасове звільнення від оподаткування, встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок, звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення велася мова у контексті державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в умовах фінансової кризи, то звернемо увагу на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності як форму підтримки підприємництва, про яку ще не було згадано вище. До речі, експерти ОЕСР визначають будь-яке відхилення від стандартних умов оподаткування як податкову пільгу. Тобто використання спрощеної системи оподаткування також можна вважати податковою пільгою.

У главі 1 розділу XIV ПК України регламентовані правила застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного податку [14]. Відповідно до Основного податкового закону спрощена система оподаткування, обліку та звітності - особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених п. 297.1 ст. 297 ПК України, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

На добровільній основі юридична особа чи фізична особа - підприємець самостійно обирають спрощену систему оподаткування, якщо вони відповідають вимогам, встановленим ПК України, та зареєструвалися

платником єдиного податку в порядку, у визначеному порядку. Так само самостійно платники податку можуть відмовитися від спрощеної системи оподаткування у зв'язку з переходом на сплату інших податків і зборів, визначених ПК України (подати заяву на отримання послуги заявник може особисто або через законного представника, шляхом відправлення документів поштою (рекомендованим листом) чи заповнивши заяву на отримання послуги онлайн).

Суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на 4 групи платників, для кожної з них передбачені окремі умови, а також окремі обмеження, у т.ч. щодо кількості найманих працівників. 1-а та 2-а групи містять вимоги до діяльності фізичних осіб підприємців, 3-я – фізичних осіб–підприємців та юридичних осіб і 4-а – для сільськогосподарських товаровиробників. У прив'язці до суб'єктів малого підприємництва платниками єдиного податку можуть бути ті, хто дотримується критеріїв чисельності працівників (до 50 осіб) та річного доходу (до 10 млн євро). З аналізу видно, що з чотирьох груп платників єдиного податку 1-а та 2-а групи беззастережно «потрапляє» у визначені критерії, 3-я група з дотриманням критерію «кількості працівників», 4-а група із дотриманням обох критеріїв.

Ставки єдиного податку для 1-ої групи встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року, 2-ої групи - у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, 3-ої групи - у відсотках до доходу (відсоткові ставки).

Л. Касьяненко та П. Коломієць, на підставі проведеного дослідження елементів податку, доводять, що спрощена система оподаткування є традиційним видом спеціального податкового режиму [213].

До речі, необхідність створення спеціальних режимів оподаткування для малих підприємств протягом останнього десятиріччя стала очевидною не

лише для розвинених країн, а й для країн, що розвиваються. Характерною особливістю перших є застосування прогресивної ставки податку на прибуток, відмінністю других – використання спрощеної системи оподаткування. Не усі фахівці відстоюють позицію про ідеальність спрощеної системи оподаткування.

Досвід оподаткування малого бізнесу в Україні свідчить про такі основні прогалини спрощеного режиму, за що його критикують: зловживання з боку підприємців, недостатній обсяг сплати соціальних внесків підприємцями та низька фіскальна роль спрощеної системи оподаткування. Зловживання здебільшого виражаються у формі створення фіктивних суб'єктів господарювання, приховування доходів, що перевищують норму для спрощеної системи та участь у схемах переведення грошей у готівку.

Зважаючи на певні недоліки спрощеної системи оподаткування, Національна стратегія доходів до 2030 містить заходи щодо її реформування порівняно із чинною моделлю, а саме: «протягом перехідного періоду, який триватиме три роки, ставки єдиного податку для юридичних осіб 3-ої групи поступово збільшать до рівня звичайної ставки податку на прибуток (18%). Після завершення перехідного періоду заборонять юридичним особам використовувати спрощену систему оподаткування. ФОП 2-ої та 3-ої груп будуть об'єднані в одну групу. Для неї створять диференційовану шкалу ставок від мінімальних 3%, для торговельної діяльності, до 17%, для низки послуг. Це також відбудуватиметься поступово. Для платників цієї групи буде обов'язковим застосування РРО. Щодо 1-ої групи, то планується перегляд переліку видів діяльності, дозволених для участі в ній; для селянських фермерських господарств (фізичних осіб), які залишаться в режимі 4-ої групи, базу оподаткування буде розширено починаючи з року, коли в Україні запровадять оподаткування землі на основі її масової оцінки. Для виробників сільськогосподарської продукції (юридичних осіб) ставки єдиного податку протягом трьох років підвищать до рівня ставки податку на прибуток у 18%; для виробників сільськогосподарської продукції (юридичних осіб) ставки

єдиного податку протягом трьох років будуть переглянуті в бік збільшення до розміру еквівалентного загальному значенню ставки податку на прибуток. Метою такого заходу є заохочення юридичних осіб до поступового протягом трьох років самостійного переходу на загальну систему оподаткування з урахуванням фінансового стану кожного окремого підприємства та його господарських потреб. Після закінчення перехідного періоду для юридичних осіб буде встановлено заборону для перебування на спрощеній системі оподаткування» [209].

Малі підприємства, як вказують фахівці, мають унікальні особливості обліку, що полягають у відображенні господарських операцій в місяці, коли вони відбулися. Щодо методів обліку, передбачені два основні варіанти: метод простого обліку та метод спрощеного обліку, обираючи з яких малі підприємства можуть зосередитися на тому, що найкраще підходить для їхнього конкретного бізнесу [214]. Виключення, які зараз дозволяють не здійснювати облік та документально підтверджувати походження товарів у реалізації, Національною стратегією доходів передбачено скасувати. Самі ж вимоги до обліку буде спрощено, але вони будуть обов'язковими незалежно від організаційно-правової форми та/або виду діяльності платника.

Необхідно констатувати, що зміни до вітчизняного податкового законодавства часто ускладнюють його та мають профіскальний характер. Вбачаємо тут двоякий прояв податкової політики держави: захист публічного інтересу і загроза розвитку підприємництва. Однак часто пріоритети публічної фінансової діяльності та забезпечення приватного інтересу можуть співпадати. Наприклад, як вказує А. Гарбінська-Руденко, новостворені підприємства можуть отримати короткострокові податкові канікули для мінімізації дефіциту бюджету у перспективі [215].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 є фундаментальним і найбільш масштабним виразом домовленостей щодо перспективного державного

розвитку нашої країни та інтеграції в систему сучасних світових господарських зв'язків [207]. У 2022 році Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, який став стимулом для влади щодо подальших реформ, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів, можливістю громадян жити згідно з правом Європи.

Вже рік як сформований та обговорюється державними діячами, академічною спільнотою, бізнесом проєкт Плану Відновлення України [216], його було представлено міжнародним партнерам, проте остаточно не затверджено і досі. У Плані закладено ідею – відбудувати усе зруйноване ворогом, модернізувати економіку, інфраструктуру, державні та суспільні інституції країни. Українська держава ставить за мету до 2032 року здійснити стрибок від перехідної (транзитної) економіки до економіки, що розвивається. Причому «стимулювання приватних інвестицій та підприємництва» є одним з основних принципів Плану; вказується, що це сприятиме залученню приватних інвестицій в Україну і прискорить розвиток підприємництва; підтримка малого та середнього бізнесу – важлива частина нової економічної моделі.

У контексті реалізації візії «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» сприятливими факторами відновлення України визнано інвестиційну привабливість (верховенство права, антикорупцію), спрощене регулювання та спрямовану на ріст фіскальну систему; ефективний ринок праці (включаючи перекваліфікацію); розвиток підприємництва та підтримка малого і середнього бізнесу; доступ до конкурентноспроможного капіталу. Неновим для громадськості є очікуваний від такої національної програми результат – поліпшення бізнес-середовища, а це – спрощення регулювання, трансформація податкової служби на організацію, що забезпечує дотримання норм законодавства та є сервісноорієнтованою, вирішення негайних питань в аспекті податкового адміністрування тощо [66].

У сучасну епоху значення малого бізнесу стрімко зросло, він відіграє ключову роль у світовій економіці. Відповідно до статистики малого бізнесу,

ці підприємства часто вважаються опорою багатьох країн, оскільки вони роблять значний внесок у національний дохід і пропонують цінні можливості для підприємців, створюючи нові робочі місця та надаючи важливі послуги. Тим не менш, вони стикаються з широким спектром проблем, які можуть бути складними та вимогливими для навігації [217]. На малі та середні підприємства припадає від 60 до 70 % робочих місць у більшості країн ОЕСР, з особливо великою часткою в Італії та Японії.

При цьому, також деякі дані вказують на важливість віку, а не розміру компанії, у створенні робочих місць. Однак менше половини стартапів існують більше п'яти років і лише частина з них перетворюється на швидкозростаючі фірми. Позиція ОЕСР щодо підтримки малого та середнього бізнесу однозначна. Для України у контексті необхідності повернення громадян на Батьківщину створення робочих місць й прогнозовані перспективи розвитку є досить актуальними. У свою чергу, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу не може відбуватися поза функціонуванням податкової системи держави. Сподіваємося, що прийняття України до ОЕСР, внесення змін до національного податкового законодавства у зв'язку з приведенням його у відповідність до стандартів і найкращих практик, посилить підтримку малого підприємництва та сприятиме його майбутньому розвитку.

Таким чином, у контексті взаємозв'язку податкової політики та політики підтримки малого підприємництва в Україні, податковою підтримкою є різновид державної фінансової підтримки малого підприємництва, що включає в себе такі форми як застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; надання податкових пільг, тимчасового звільнення від оподаткування, відстрочення або списання податкового боргу; встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок; звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення.

Враховуючи запропоноване визначення, вважаємо за необхідне доповнити нормативно закріплені форми державної фінансової допомоги у

сфері розвитку малого та середнього підприємництва вищенаведеними формами.

3.2. Правовий статус органів податкового контролю в сфері надання державою фінансової допомоги малому підприємництву

Для сталого розвитку підприємництва в Україні необхідно забезпечити партнерські відносини між державою та бізнесом. Обізнаність малих підприємців про правила оподаткування та їх висока податкова культура може запобігти податковим конфліктам/спорам, забезпечити добросовісність виконання податкових зобов'язань та, відповідно, стабільні надходження до бюджетів.

Податковий контроль як складова податкової політики держави був і залишається питанням, яке трансформується, враховуючи розвиток права і держави, громадянського суспільства. Ефективний податковий контроль є необхідною умовою забезпечення фінансової безпеки будь-якої держави. Однак, підходи до його здійснення можуть різнитися в залежності від культурних, історичних та економічних умов кожної країни.

Доречність застосування інструментів мотивації для виконання податкових зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності дійсно є складним питанням. Підходи можуть охоплювати як стимулюючі, так і стримуючі заходи. Якщо більшість платників податків є добросовісними, це стимулює інших до такої ж поведінки. Це важливий аспект психології оподаткування.

У свою чергу, для формування «добросовісності» платників податків, їм важливо розуміти що покривають їхні податкові платежі. Чим вищий ступінь обізнаності, тим більша ймовірність їхньої відповідальності щодо сплати податків. Крім того, впровадження етичних стандартів ведення бізнесу може сприяти підвищенню добровільності сплати податків та покращенню взаємодії бізнесу з контролюючими органами.

На найвищому державному рівні визнається нерозривний зв'язок бізнесу та держави, зокрема в проєкті Української доктрини, та визначено орієнтир: побудова податкової системи, яка забезпечує платникам податків можливості для виконання їх обов'язків, а державі – можливість фінансувати свої зобов'язання та враховує вимоги до інтеграції України у світову економіку у якості надійної податкової юрисдикції, що необхідно для відновлення й сталого розвитку країни. Під час виступу Глави держави було проголошено, що «захищати бізнес так само важливо, як захищати працівника й працю. Щоб зробити реальністю показники добробуту та розвитку економіки, які є мрією, Україна перемоги має бути країною бізнесу та країною праці... Україні перемоги потрібен новий раціональний податковий договір між державою та суспільством і реальна легалізація майна. У час такої війни й очевидної залежності України від співпраці з фінансовими донорами, ми не можемо дозволити собі знижувати податки. Та коли Україна перемоги сама ставатиме донором для світу, наш рівень можливостей буде вищим. Знижені податки мають означати підвищену податкову сумлінність» [209].

Важливим лейтмотивом розвитку сучасної правової системи є не відмова від державного регулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання, а створення максимально сприятливих умов для розвитку підприємництва. Забезпечення фіскальної дисципліни та підвищення рівня податкової культури платників податків в умовах нестабільності політичного середовища – головне завдання розвитку податкової системи на сьогодні.

У вже згадуваній неодноразово Національній стратегії доходів до 2030 року [209] вказуються фактори, що негативно впливають на рівень довіри платників податків до ДПС, а саме: «сприйняття працівниками податкових органів платників податків як потенційного порушника податкового законодавства або наявність створення бюрократичних перешкод в процесі взаємодії бізнесу з податковими; низький рівень податкової культури та знань у значній частини населення провокує сприйняття конституційного обов'язку щодо сплати податків платниками не як виконання суспільного договору, а як

тягар та несправедливість; недостатній рівень охоплення платників податків послугами з питань консультування щодо застосування податкового законодавства платниками податків, зокрема перенавантаження зверненнями системи надання інформаційно-довідкових послуг ДПС переважно у зв'язку із змінами у податковому законодавстві; відсутність у сфері податкового консультування законодавчого регулювання щодо сегментації платників податків за категоріями уваги; наявність від 23 % до 32 % платників податків, які сприймають податковий орган як каральний або корумпований навіть за відсутності негативного досвіду взаємодії з ДПС – підрозділ 4.2.1 (b) «Підвищення довіри громадськості та створення позитивного іміджу ДПС». Одночасно у підрозділі 4.2.2(b) «Удосконалення процесів організації та проведення документальних і фактичних перевірок» серед недоліків існуючої системи організації та проведення документальних і фактичних перевірок є такі: недостатня точність існуючої системи оцінки ризиків, яка використовується під час планування та проведення податкових перевірок; відсутність можливості аналізу великих обсягів інформації/документів (у тому числі у паперовому вигляді) в обмежених часових рамках; недостатньо ефективного превентивне виявлення помилок під час розрахунку податкових зобов'язань, що може зумовлювати накопичення суттєвих податкових ризиків, які призводять до значних нарахувань за результатами податкових перевірок; складання великої кількості актів фактичних перевірок на паперових носіях, їх заповнення «вручну»; вплив «людського фактору» під час здійснення податкового контролю».

Перш ніж проаналізувати заходи, що були вжиті державою як реалізація контрольно-перевірочного напрямку податкової політики, функціонування малого підприємництва протягом останніх двох років, звернемося до основ та дамо визначення «податковому контролю».

У статті 61 ПК України дається нормативне визначення поняття «податковий контроль», а саме: це система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом

виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Податковий контроль органами, уповноваженими на це ПК України, здійснюється шляхом ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів, перевірок та звірок, моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків відповідно до статті 39 цього Кодексу (ст. 62 ПК України) [14].

У наукових колах дослідження проблем та перспектив функціонування контролюючих органів у сфері реалізації податкової та митної політики тривають не одне десятиліття. Але вироблені концептуальні економіко-правові засади їх діяльності не дозволяють зупинитися на досягнутому. Перш за все це пояснюється еволюцією державної податкової політики, а також міжнародними тенденціями співробітництва країн у сфері оподаткування. У контексті заявленої проблематики, а саме взаємозв'язку податкової політики та політики підтримки малого підприємництва в Україні, необхідно враховувати обставини, зумовлені євроінтеграційними прагненнями сучасної України.

У Словнику фінансово-правових термінів даються такі визначення:

1) «перевірка як метод фінансового контролю - форма фінансового управління господарською діяльністю, що полягає у спостереженні за об'єктом (процесом) з метою визначення відповідності його реального фінансового становища нормативним вимогам. Види перевірок: за участю контролюючих органів - внутрішні; аудиторські; податкові; відомчі; за технологією здійснення - камеральні, документальні, фактичні; за місцем проведення - безвиїзні, виїзні; за охопленням фінансових показників -

суцільні, вибіркові»;

2) «податковий контроль - система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти й своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотримання якого покладено на контролюючі органи» [218].

Погоджуємося із твердженням про те, що податковий контроль є складовою організаційно-правового механізму управління, який формується державою і є особливим видом діяльності спеціально уповноважених державних органів, у результаті якої забезпечується виконання встановлених нормами податкового права обов'язків осіб у сфері оподаткування, дослідження і виявлення передумов для здійснення примусових податкових вилучень у бюджетну систему, а також виявляються причини для застосування заходів відповідальності за скоєння податкових правопорушень [219, с. 89].

Перегляд способів управління, в основу яких було покладено владні повноваження та чіткі бюрократичні процедури, на такі, що орієнтуються на надання якісних публічних послуг може свідчити про прагнення досягти узгодження інтересів в оподаткуванні з метою формування збалансованої податкової системи та має відбуватися, ураховуючи низку критеріїв, серед яких економічна ефективність (інтереси платників податків – мінімізація негативного впливу оподаткування на економічні процеси); фіскальна достатність (інтереси держави – забезпечення її необхідним обсягом фінансових ресурсів для виконання покладених на неї функцій); соціальна справедливість (інтереси громадян – взаємозв'язок сплачених податків та зборів із зворотним потоком якісних суспільних благ) [220, с. 136].

Плеяда науковців звертає увагу на трансформаційні зміни податкової служби, яка надає якісні та зручні послуги платникам, адмініструє податки, збори та платежі і позбавлена корупційних проявів. Це не дивно, оскільки

ефективність заходів податкового контролю є запорукою успішного управління фінансами. Податковий контроль є одним із різновидів державного фінансового контролю, безпосереднім засобом впливу держави на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Його метою є забезпечення виконання конституційного обов'язку зі сплати податків та оперативне реагування на відхилення у податковому процесі.

Якщо податковий контроль може розглядатися як один із напрямів податкової політики держави, то він здійснює безпосередній вплив на функціонування суб'єкта підприємницької діяльності і, відповідно, його послаблення є одним із заходів у сфері надання державою фінансової підтримки/допомоги платнику податків.

Таким чином, у системі заходів сприяння малому бізнесу виокремлюються і послаблення у сфері податкового контролю, безпосереднього засобу впливу держави на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Тобто, ще одним кроком держави на зустріч малому бізнесу є призупинення окремих видів податкового контролю.

Т. Мельник, проаналізувавши всі зміни в законодавстві, які були внесені з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, систематизує у список перевірки, які все ж таки можуть бути проведені:

- 1) фактичні (за місцем провадження господарської діяльності) перевірки можливості використання клієнтами карток для оплати, тобто наявності POS-терміналів у точках торгівлі чи надання послуг;
- 2) використання РРО / ПРРО в разі продажу підакцизних товарів;
- 3) облік підакцизних товарів;
- 4) порядок ціноутворення на суспільно-значущі товари;
- 5) камеральні (у приміщеннях ДПС) перевірки, ініційовані на підставі заяви про бюджетне відшкодування ПДВ, доданої до декларації [221].

Податкові перевірки відносяться до тих питань, що безупинно хвилюють вітчизняний бізнес. На тому, що звернення, пов'язані із оскарженням їх результатів займають топові місця серед звернень щодо порушень державних

органів, неодноразово наголошувала Рада бізнес-омбудсмена, у тому числі обравши тематикою заключного квартального звіту 2020 року саме податкові перевірки [222]. Як вказується у документі, попри всі заходи, що запровадив Кабінет Міністрів України для полегшення умов ведення бізнесу у часи корона кризи, було отримано на 14% більше скарг підприємців, ніж за аналогічний квартал минулого року. І якщо спочатку кількість скарг податкового блоку зменшилася на 3% (з 297 до 289), на IV квартал 2020 року вона знову пішла вгору (на 26% більше скарг, ніж у попередній квартал). У період з 18.03.2020 по 08.08.2020 в Україні проводилися лише деякі види податкових перевірок, на які дію мораторію не було поширено. Зокрема, це камеральні перевірки та позапланові документальні перевірки, що проводяться перед виплатою бюджетного відшкодування ПДВ, або у зв'язку з декларуванням значного його від'ємного значення. З початку серпня 2020 року до цього переліку додалися фактичні перевірки у сфері обігу підакцизних товарів таких як пальне, алкоголь, тютюн, а також перевірки, що проводяться на підставі звернень платників податків (ліквідаційні перевірки).

Однак з лютого 2021 року дозвіл на проведення перевірок було надано щодо окремих їх видів, зокрема тимчасово зупинених та незавершених документальних та фактичних перевірок, що були розпочаті на дату запровадження мораторію; документальних перевірок суб'єктів господарювання реального сектору економіки, які за даними аналітичної системи проводять ризикові операції та опрацьовуються у межах роботи Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування оприлюднених у засобах масової інформації фактів можливих корупційних дій посадових осіб органів державної влади; документальних перевірок щодо дотримання граничних строків надходження товарів за імпортними операціями та/або валютної виручки за експортними операціями; позапланових документальних перевірок, необхідність для проведення яких виникла за результатами розгляду скарг на дії чи бездіяльність контролюючих органів щодо неправомірного нарахування грошових зобов'язань платників

податків [223].

Причинами відновлення контрольних заходів з боку держави є і деструктивні наслідки мораторію як для бюджету так і для бізнесу, який працює чесно. Оподаткування передбачає участь осіб у формуванні публічного фонду та фінансуванні видатків, що призводить до належного функціонування держави. Невиконання податкового обов'язку одними значно зменшує можливість фінансової допомоги тим, хто в умовах пандемії найбільше її потребує. Офіційна позиція держави така: помірковане надання дозволу на проведення деяких видів податкових перевірок не є збільшення тиску на бізнес, а відновлення можливості забезпечити рівні умови ведення бізнесу для всіх податків.

Частково погоджуючись, зазначаємо, що пандемія COVID-19 та військові дії внесли численні вагомні зміни у організацію соціально-економічного життя країни. Органи державної влади усього світу вживають рішучих заходів для захисту своїх громадян, підтримки бізнесу та заохочення інвестицій. Українська держава також реагує на кризу рядом способів, серед яких зниження ставок податків, запровадження податкових пільг, послаблення окремих заходів податкового контролю. Цілком логічним є те, що зміни практики перевірок є лише тимчасовими. Платники податків уже відчували послаблення мораторію на перевірки, а у довготривалій перспективі отримали посилення контрольних заходів.

Однак будь-які податкові новації повинні як спрощувати податкову систему, так і забезпечувати високу податкову ефективність.

Викладемо системно законодавчі акти, що внесли зміни до контрольних-перевірочних заходів у сьогоднішній кризовий час. Для цього промоніторимо зміни, внесені до ПК України з часу оголошення воєнного стану в Україні.

1) Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності в період дії воєнного стану» від 03.03.2022 № 2118-IX доповнив підрозділ 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України

пунктом 69 такого змісту: «69. Установити, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, справляння податків і зборів здійснюється з урахуванням особливостей, визначених у цьому пункті. ... 69.2. Податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються. ...».

2) Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-ІХ виклав пункт 69.2 статті 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України у такій редакції: «69.2. Податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються, крім: камеральних перевірок декларацій або уточнюючих розрахунків (у разі їх подання), до яких подано заяву про повернення суми бюджетного відшкодування, показники яких сформовані на підставі податкових накладних та/або розрахунків коригування, складених та зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних, та/або митних декларацій, за виключенням товарів (продукції), визначених підпунктами 215.3.1, 215.3.2, 215.3.2¹ та 215.3.3¹ пункту 215.3 статті 215 Кодексу. Така камеральна перевірка податкової декларації або уточнюючого розрахунку може бути проведена протягом 90 календарних днів, що настають за останнім днем граничного строку їх подання, а якщо такі документи були надані пізніше, - за днем їх фактичного подання; фактичних перевірок».

3) Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» від 01.04.2022 № 2173, яким, зокрема до пункту 69.27 статті 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану в Україні, для податкових органів розширено підстави проведення фактичних податкових перевірок. Фактична перевірка проводиться за наявності хоча б однієї з таких підстав: отримання у встановленому законодавством порядку від державних органів або органів місцевого самоврядування інформації, що свідчить про

можливі порушення платником податків законодавства про ціни і ціноутворення; отримання письмового звернення покупця (споживача), оформленого відповідно до закону, про порушення платником податків встановленого порядку формування, встановлення та застосування державних регульованих цін.

4) Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» від 12.05.2022 № 2260-IX, який відновив камеральні та документальні перевірки податкової звітності. В оновленому пп. 69.2 п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПК встановлено, що «документальні позапланові перевірки під час дії воєнного стану проводяться за наявності під час проведення перевірок безпечного: доступу, допуску до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або є об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування такими платниками податків; доступу, допуску до документів, довідок про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншої інформації, пов'язаної з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про дотримання вимог законодавства, здійснення контролю за яким покладено на контролюючі органи, а також фінансової і статистичної звітності у порядку та на підставах, визначених законом; проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки;

5) Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» від 09.11.2023 №3453-IX є результатом виконання Україною зобов'язань в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику від 8 грудня 2022 року в частині обмеження дії мораторію на проведення податкових перевірок. Ним передбачено відновлення проведення

документальних перевірок з 01.12.2023, зокрема, визначено критерії, за якими платники податків включаються до плану-графіку проведення документальних планових перевірок, з урахуванням щомісячних коригувань. Чи дотримано при цьому принцип балансу приватного та публічного інтересу або як знайти компроміс між наповненням бюджету та підтримкою бізнесу?

Згідно Листу про наміри Уряду України та Національного банку України до Міжнародного валютного фонду від 01.12.2023 щодо перегляду оновленого пакету заходів економічної та фінансової політики 4-річної програми в рамках Механізму розширеного фінансування [224], враховуючи виняткову невизначеність, що є характерною для України, реалізація економічної програми за підтримки МВФ передбачає два етапи. Зокрема, на першому – «головною метою є збереження макроекономічної та фінансової стабільності в умовах війни, що триває, з одночасною підготовкою підґрунтя для потужного післявоєнного відновлення...». На другому післявоєнному етапі поглиблюватиметься програма структурних реформ і впроваджуватимуться додаткові реформи макроекономічної політики для відновлення середньострокової зовнішньої життєздатності, підтримки відбудови та сприяння потужному довгостроковому зростанню, а також прискореному вступу до ЄС. Повернення до спрощеного режиму оподаткування, що функціонував до війни, відновлення податкових перевірок, поліпшення нагляду за програмою пільгового кредитування «5-7-9» та виконання зобов'язань про протидію відмиванню коштів і фінансуванню тероризму – це все структурні маяки для західних донорів, завдяки фінансовій підтримці яких сьогодні в Україні зберігається макрофінансова стабільність.

Водночас, з 01.12.2023 тимчасово, діє мораторій на проведення документальних перевірок для платників єдиного податку I та II груп до 01.12.2024; платників, податкова адреса яких станом на дату початку тимчасової окупації є тимчасово окуповані РФ території; платників, податкова адреса яких станом на дату початку бойових дій є територія, на якій

ведуться активні бойові дії; платників, податкова адреса яких станом на дату початку можливих бойових дій є територія можливих бойових дій.

Крім вказаного вище, з 01.12.2023, тимчасово, діє мораторій на проведення фактичних перевірок за місцезнаходженням об'єктів оподаткування чи об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням, які:

- станом на дату початку тимчасової окупації були розташовані на тимчасово окупованих РФ територіях;

- станом на дату початку активних бойових дій були розташовані на територіях, на яких ведуться активні бойові дії, – до дати завершення бойових дій на відповідних територіях;

- станом на дату початку можливих бойових дій були розташовані на територіях можливих бойових дій (крім перевірок платників податків, які здійснюють діяльність у сфері виробництва та/або реалізації підакцизної продукції, організації та проведення азартних ігор в Україні (гральний бізнес), купівлі/продажу іноземної валюти, суб'єктів, які провадять господарську діяльність без державної реєстрації як суб'єкта господарювання) [225].

Податкові перевірки є другою по кількості категорією податкових скарг (1430 протягом 2017–2023 років) суб'єктів підприємництва до Ради бізнес-омбудсмена – це інформація зі Звіту Ради бізнес-омбудсмена «Податкові перевірки: перевіряй, але довіряй. Звіт за результатами розслідування за власною ініціативою» [225]. Провівши на початку 2024 року опитування необмеженого кола осіб (зокрема, бухгалтерів, засновників, юристів, директорів), Радою було встановлено, що бізнес та професійна спільнота здебільшого сприймають податкові перевірки як фіскально-каральний інструмент держави та оцінюють свій рівень довіри до регіональних податкових органів в контексті проведення перевірок на рівні лише 13,3%, а до центрального апарата ДПС – 18,9%. У той же час, побудова взаємовідносин бізнесу і держави або платника податків-контролюючого органу є тривалим процесом з історією знаходження балансу інтересів. «Період кризи є часом для рішучих дій, від яких стратегічно буде залежати

посилення або послаблення довіри» – вказується у дослідженні.

Враховуючи необхідність виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, ПК України передбачає ряд вимог до діяльності контролюючих органів в частині здійснення податкового контролю (зокрема, впровадженій так званій принцип транспарентності (прозорості)). Свідченням цього є визначений п. 72.1 ст. 72 ПК України обов'язок оприлюднювати на офіційному веб-сайті план-графік документальних планових перевірок на поточний рік до 25 грудня року, що передує року, в якому проводитимуться такі документальні перевірки. Не менш важливим є дотримання принципу законних очікувань, що проявляється у можливості розраховувати на обґрунтовані та передбачувані дії контролерів. Крім того, бізнес наполягає на впровадженні принципів пропорційності та розсудливості у правозастосовну діяльність контролюючого органу. Компетентна особа ДПС, керуючись принципом верховенства права, повинна мати об'єктивні умови прийняття рішення на користь бізнесу.

Як перспективу пропонують запровадження принципу «consult first» – надання можливості підконтрольному суб'єкту самостійно здійснювати необхідні коригування, створення умов для бізнес-комплаєнсу тощо [226]. Податкова перевірка має здійснюватися у випадку невжиття бізнесом дій із виправлення виявлених невідповідностей протягом певного часу.

Виключно поєднання модернізації роботи контролюючих органів та підвищення податкової культури платників податків може забезпечити ефективність функціонування вітчизняної податкової системи сьогодні. Наполягаємо, що під час формування та реалізації податкової політики не можна відступати від принципу балансу приватного та публічного інтересу в оподаткуванні. Виключно довіра платників податків, громадян до податкового органу, держави може дозволити відновити стабільність економіки України. Здійснення повноважень контролюючими органами має відбуватися завдяки компетентності, професіоналізму, не корумпованості та відповідальності посадових осіб.

В Україні змінилась парадигма державного управління: фінансовий контроль вже не носить виключно примусовий характер, керівництво господарюючих суб'єктів почало усвідомлювати необхідність контролю та за власною ініціативою здійснювати контрольні заходи на підприємствах, вони самостійно беруть на себе відповідальність за дотримання правил та стандартів. Такий підхід сприяє розвитку бізнес-середовища та створює сприятливі умови для підприємницької ініціативи та інновацій. Підприємства, які самостійно здійснюють контрольні заходи, можуть краще адаптуватися до змін в економічному середовищі, уникати ризиків та забезпечувати стабільність свого бізнесу. Фінансова грамотність суб'єктів господарювання, зокрема, малих підприємців, дійсно є критично важливою для добровільності сплати податків.

Контролюючі органи можуть розвивати програми навчання та підтримки для підприємців, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності. Це може включати семінари, вебінари, онлайн-курси та консультації. Крім того, контролюючі органи повинні забезпечити прозорість у своїй діяльності та доступність консультацій для бізнесу. Це означає, що підприємці повинні мати можливість легко звертатися за допомогою та отримувати необхідну інформацію щодо своїх податкових зобов'язань. Використання сучасних технологій, таких як онлайн-платформи та програмне забезпечення, може спростити ведення обліку та податкової звітності для підприємців, що сприяє підвищенню їхньої фінансової грамотності.

Важливо, щоб держава продовжувала забезпечувати необхідний рівень регулювання та нагляду за діяльністю суб'єктів підприємництва, а також надавала підтримку та консультації щодо здійснення податкового контролю. Тільки такий партнерський підхід між державою та бізнесом може сприяти створенню сприятливого клімату для розвитку підприємництва та економічного зростання держави.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу не може відбуватися поза функціонуванням податкової системи держави.

1. У контексті взаємозв'язку податкової політики та політики підтримки малого підприємництва в Україні, податковою підтримкою є різновид державної фінансової підтримки малого підприємництва, що включає в себе такі форми як застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; надання податкових пільг, тимчасового звільнення від оподаткування, відстрочення або списання податкового боргу; встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок; звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення. Вважаємо за необхідне доповнити нормативно закріплені форми державної фінансової допомоги у сфері розвитку малого та середнього підприємництва вищенаведеними формами.

2. Виключно поєднання модернізації роботи контролюючих органів та підвищення податкової культури суб'єктів малого підприємництва може забезпечити ефективність функціонування вітчизняної податкової системи сьогодні. Під час формування та реалізації податкової політики не можна відступати від принципів верховенство права, транспарентності (прозорості), балансу приватного та публічного інтересу, обґрунтованості, добросовісності та розсудливості, пропорційності, ефективності. Податковий контроль суб'єктів малого підприємництва має відбуватися завдяки компетентності, професіоналізму, некорумпованості та відповідальності посадових осіб.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження нами був проведений аналіз вітчизняного і зарубіжного законодавства, концептуальних розробок юридичної науки та правозастосовної практики, що дозволило сформулювати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вирішення наукового завдання та поставленої мети дисертаційного дослідження, що може сприяти вдосконаленню чинного законодавства у частині правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, а саме:

1. Фінансово-правове регулювання підприємництва - це система правових норм, що визначають правові засади організації та здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання у контексті мобілізації, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів.

Фінансово-правові норми спрямовані на стимулювання інвестицій та підвищення ефективності функціонування бізнесу, що включає в себе різноманітні заходи, у т.ч. податкові пільги для інвесторів, спрощення процедур реєстрації бізнесу, покращення інфраструктури та умов для підприємницької діяльності.

2. Під суб'єктом малого підприємництва як об'єкта фінансово-правового регулювання пропонуємо розуміти учасника публічних фінансово-правових відносин, що здійснює самостійну, систематичну, ініціативну господарську діяльність на власний ризик та з метою отримання прибутку, який характеризується якісними та кількісними показниками, визначеними в законодавстві для такого виду підприємництва. Ці параметри можуть визначатися національним законодавством або рекомендаціями міжнародних організацій.

Суб'єктам малого підприємництва властиві такі характеристики як самостійність, ініціативність, систематичність підприємницької діяльності з метою отримання прибутку, соціального прогресу та підвищення якості життя

громадян, що здійснюється на власний ризик таких суб'єктів. Вони як учасники фінансово-правових відносин забезпечують стабільні надходження до бюджету через сплату податків та зборів.

Малим підприємництвом є особлива форма господарської діяльності, що відповідає загальним ознакам підприємництва, а також спеціальним ознакам щодо кількості працюючих та розміру отриманих за рік доходів. Панівне визначення малого підприємництва, запропоноване у законодавстві України, відповідає праву ЄС і бере за основу кількісні та якісні показники ведення бізнесу.

Щодо понять «суб'єкт господарювання» або «мале підприємство», то звичайно мова йде про учасника економічних відносин, який ставить за мету своєї діяльності як отримання прибутку, так і некомерційну діяльність. Різницею є те, що співвідносяться ці поняття як загальне і спеціальне, враховуючи, що мале підприємство є однією з форм господарської діяльності. Відстоюємо позицію, що поняття малий бізнес і мале підприємство це тотожні поняття. Щодо «суб'єкта господарювання», то це загальне поняття по відношенню до «суб'єкта підприємництва», оскільки суб'єкт господарювання може здійснювати свою діяльність не тільки з метою отримання прибутку, а й для реалізації публічного інтересу (некомерційна діяльність).

3. Факторами, що спричиняють виникнення фінансової кризи або її поглиблюють є зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішніми чинниками є структурні зміни в економіці та нестабільність грошово-фінансової системи, суперечності між реальною економікою та фінансовою системою, інвестиційна залежність економіки тощо. Внутрішніми чинниками є поява нових технологій та методів управління економічними відносинами, вплив іноземного капіталу, політична нестабільність, війна в країні, деструктивні дії влади, корупція тощо.

Для запобігання руйнування економіки в умовах фінансових криз, у т. ч. спричинених війною, необхідно впроваджувати ефективне правове регулювання підприємництва, спрямоване на систематичне забезпечення

доходів бюджету та підвищення якості життя громадян.

4. Правові форми підтримки малого підприємництва є своєрідним правовим впливом на відносини у сфері публічної фінансової діяльності з метою створення сприятливих зовнішніх умов для здійснення підприємницької діяльності за допомогою нормативно закріпленого інструментарію (методів).

Необхідність організації ефективної державної фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва, у т.ч. забезпечення дієвого захисту під час фінансових криз, вимагає:

- 1) систематичну бюджетну підтримку малого бізнесу;
- 2) спрощення правових засад ведення бізнесу та покращити інвестиційний клімат з урахуванням соціального й екологічного виміру;
- 3) запровадження виваженої податкової політики, оскільки звільнення від оподаткування створює неможливі умови для їх наповнення;
- 4) досягнення партнерських відносин між бізнесом і державою.

5. Державна допомога суб'єктам господарювання (далі - державна допомога) – це закріплена у нормативно-правовому акті всебічна підтримка суб'єктів господарювання уповноваженим органом у формі і у порядку визначеному законодавством за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, з дотриманням принципів відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції, що здійснюється з метою розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб.

Ознаками державної допомоги суб'єктам господарювання: нормативно-правове закріплення; всебічна підтримка; суб'єкти господарювання; уповноважений орган; ресурси держави та органів місцевого самоврядування; дотримання визначених принципів (відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції); мета розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб.

Принципами державної допомоги суб'єктам господарювання необхідно

вважати такі: законності, допустимості, визначеності, публічності, відкритості та прозорості, економічної доцільності, відповідальності, моніторингу та контролю, непорушення принципів здорової економічної конкуренції.

Щодо удосконалення нормативної бази у сфері фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва, то пропонуємо:

змінити назву Постанови від 24 січня 2020 р. № 28 на «Про правове регулювання окремих видів фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва»;

у статтю 4 ЗУ «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» № 1555-VII відповідно до статті 48 ГК України додати такі форми допомоги як: передача державного майна для здійснення підприємницької діяльності, в тому числі земельних ділянок; сприяння підприємцям в організації інформаційного обслуговування, підготовці кадрів та матеріально-технічного забезпечення; здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передання їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулювання модернізації технологій, інноваційної діяльності та інші види допомоги.

6. Державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва - це вид державної допомоги в закріпленій в законодавстві формі, що надається уповноваженим органом влади відповідним суб'єктам малого та середнього підприємництва на принципах ефективності, доступності, відкритості та прозорості, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції у визначеному імперативно-правовими нормами порядку з публічних фондів грошових коштів з метою забезпечення створення, розвитку малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу.

Ознаками державної фінансової підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва є такі:

- закріплення порядку її надання у імперативно-правових нормах;
- визначення форм фінансової державної підтримки у імперативно-

правових нормах;

- наявність уповноваженого органу влади на державному та місцевому рівні, який приймає рішення про надання такої підтримки;
- наявність суб'єкта малого та середнього підприємництва, крім тих що не мають право на таку підтримку відповідно до законодавства;
- джерелами фінансових ресурсів є публічні фонди грошових коштів;
- принципами державної фінансової підтримки є: ефективність, доступність, відкритість та прозорість, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції;
- метою державної фінансової підтримки підприємництва є створення, розвиток малого та середнього підприємництва та задоволення публічного інтересу.

Поняття державна допомога суб'єктам господарювання є ширшим ніж фінансова підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва

7. Для запобігання плутанини з назвами фондів коштів у різних нормативно-правових актах закріпити в Законі України № 4618-VI уніфіковане поняття «Фонд підтримки малого та середнього підприємництва» та привести всі підзаконні нормативні акти прийняті КМУ у відповідність, що регулюють фінансову підтримку підприємців з таких фінансових фондів.

Пропонуємо доповнити статтю 17 Закону України № 4618-VII положенням, що «Фонди підтримки малого та середнього підприємництва можуть утворюватись в якості цільового рахунку в межах державного чи місцевого бюджету».

Фонди підтримки малого та середнього підприємництва - це публічні цільові грошові фонди, що можуть мати різний правовий статус. Так, ці фонди можуть утворюватись як в якості цільового рахунку в межах спеціального фонду Державного (місцевого) бюджету в якості публічного централізованого цільового бюджетного фонду, так і у формі юридичної особи, як публічний позабюджетний цільовий децентралізований фонд грошовий коштів.

Органи місцевого самоврядування можуть надавати різні види

фінансової підтримки на розвиток місцевого бізнесу та стимулювання підприємництва (гранти, ваучери, субсидії, позики тощо). Однією з перешкод для ведення та розвитку бізнесу, вплив на вирішення якої має місцева влада, є брак фінансових коштів та доступ до регуляторних актів. Проте як показує статистика, скористатися цією фінансовою допомогою було занадто складно.

Правова основа для регіональних органів щодо надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання складається з підзаконних актів прийнятих на рівні держави Кабінетом Міністрів України, які закріплюють уніфіковані для всіх порядки отримання певного виду фінансової допомоги суб'єктами підприємницької діяльності, на підставі цих нормативно-правових актів органи місцевого самоврядування можуть формувати свої програми і розробляти свої специфічні порядки, проте враховуючи норми закріплені на рівні держави, для уніфікації механізму отримання такої фінансової допомоги суб'єктами господарювання.

Пропонуємо включити статтю до розділу IV Гарантії місцевого самоврядування: відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка б встановлювала відповідальність за бездіяльність або неналежне виконання своїх обов'язків органів місцевого самоврядування в сфері фінансово-економічного розвитку регіону. Невикористання органами наявних фінансових важелів для фінансової підтримки малого та середнього підприємництва, неефективних прийнятих рішень.

8. У контексті взаємозв'язку податкової політики та політики підтримки малого підприємництва в Україні, необхідно враховувати обставини, зумовлені євроінтеграційними прагненнями сучасної України. Виходячи із статистичних даних, потрібно констатувати, що попри воєнний стан, маленькі підприємці продовжують сплачувати податки, швидко усвідомивши необхідність зменшення розриву між доходами та видатками бюджетів.

Податковою підтримкою є різновид державної фінансової підтримки малого підприємництва, що включає в себе такі форми як застосування

спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності; надання податкових пільг, тимчасового звільнення від оподаткування, відстрочення або списання податкового боргу; встановлення мораторію на проведення документальних і фактичних перевірок; звільнення від відповідальності за окремі податкові правопорушення. Вважаємо за необхідне доповнити нормативно закріплені форми державної фінансової допомоги у сфері розвитку малого та середнього підприємництва вищенаведеними формами.

9. Виключно поєднання модернізації роботи контролюючих органів та підвищення податкової культури суб'єктів малого підприємництва може забезпечити ефективність функціонування вітчизняної податкової системи сьогодні. Під час формування та реалізації податкової політики не можна відступати від принципів верховенства права, транспарентності (прозорості), балансу приватного та публічного інтересу, обґрунтованості, добросовісності та розсудливості, пропорційності, ефективності. Податковий контроль суб'єктів малого підприємництва має відбуватися завдяки компетентності, професіоналізму, некоруптованості та відповідальності посадових осіб.

10. Пандемія COVID-19 та військові дії внесли численні вагомні зміни у організацію соціально-економічного життя країни. Органи державної влади усього світу вживають рішучих заходів для захисту своїх громадян, підтримки бізнесу та заохочення інвестицій. Українська держава також реагує на фінансову кризу рядом способів, серед яких запровадження спеціальних режимів оподаткування, податкових пільг, послаблення окремих заходів податкового контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні проблеми і перспективи. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2020/may/21613/maket200296-65-73_0.pdf (дата звернення 03.06.2023).
2. Мироненко-Шульган О.М. Теоретико-правові основи функціонування малого підприємництва як однієї з форм господарської діяльності (фінансово-правовий аспект). Наука і техніка сьогодні. 2023. № 9 (23). С. 684–696.
3. Стан розвитку малого бізнесу, державна політика щодо малого бізнесу та рекомендації. Торгово-промислова палата України. 2020. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/5fe46a6b59923480842013.docx> (дата звернення: 01.02.2023).
4. Великі проблеми малого бізнесу. Оцінка реалізації стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року та подальші напрями політики. Системний звіт. Рада Бізнес-омбудсмена. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/3_2020_system_ua.pdf
5. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (Text with EEA relevance) (notified under document number C (2003) 1422). Official Journal L 124, 20/05/2003 P. 0036 – 0041(дата звернення: 01.02.2023).
6. European Commission - User guide to the SME Definition - European Union, 2020/ Print ISBN 978-92-79-69909-2 URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/state-aid/sme/smedefinitionguide_en.pdf та <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42921>(дата звернення: 01.02.2023).
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.02.2023).
8. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: указ Президента України від 03.07.1998 № 727/98.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98> (дата звернення: 01.02.2023).

9. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19.10.2000 № 2063-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14> (дата звернення: 01.02.2023).

10. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 № 887-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text> (втратив чинність) з 2004 року (дата звернення: 01.01.2023).

11. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>(дата звернення: 01.02.2023).

12. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 01.02.2023).

13. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2023).

14. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 05.02.2023).

15. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245617?find=1&text=малого+підприємництвa#w2_2 (дата звернення: 05.02.2023).

16. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 457с.

17. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ: Знання, 2001. 277 с.

18. Аністратенко Ю. І. Правове регулювання державної політики щодо оподаткування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Право і суспільство. 2015. № 6-2. С. 127-131.

19. Воронкова А. Оподаткування як інструмент мотивації розвитку

малого та середнього бізнесу. 2012. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/42189/1/Visnyk_126_2012_14.pdf

20. Щербина О. В. Формування механізмів реалізації політики державної підтримки малого підприємництва в Україні (на матеріалах суб'єктів малого підприємництва): автореф. дис. к.е.н., Київ. 1999.

21. Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (дата звернення: 18.02.2023).

22. Європейська хартія малих підприємств від 19.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860#Text (дата звернення: 18.02.2023).

23. Калюжний Р.А., Ластовецький А.С. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2003. № 4. С. 48-53. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26536/1.pdf> (дата звернення: 18.02.2023).

24. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Документи з термінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 18.02.2024).

25. Ranking- Doing Business. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2021/09/16/world-bank-group-to-discontinue-doing-business-report>

26. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2023).

27. Ковач А. Охорона й захист державою конституційного права людини на підприємництво. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. No 5/1. С. 88–92.

28. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва: Закон України від 21.12.2000 № 2157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text> (дата звернення: 18.02.2023).

29. Концепція державної політики розвитку малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1996 № 404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-96-%D0%BF#Text> (втратила чинність

2004) (дата звернення: 18.02.2023).

30. Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки: від 29.01.1997 № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.02.2023).

31. Концепція вдосконалення державного регулювання господарської діяльності: Указ Президента України від 03.09.2007 № 816/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816/2007#Text> (дата звернення: 18.02.2023).

32. Концепція реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 № 81-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/81-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2023).

33. Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 641-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

34. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 27.06.2014-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

35. Чечетова-Терашвілі Т. Законодавче забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва в Україні: періодизація та класифікація. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. № 1 (13). С. 62–71.

36. Дякуновський О.Є. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні та Республіці Польща: автореф. дис. к.ю.н., Вінниця, 2021. 24 с.

37. Попський А. Організаційно-правове регулювання діяльності малих та середніх підприємств. Ефективність державного управління: збірник наукових праць. 2015. Вип. 45. С.220-227.

38. Про підприємництво: Закон Української РСР від 07.02.1991 № 698-

XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#n38> (дата звернення: 12.06.2020)

39. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності: Указ Президента України від 23.07.1998 №817/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817/98#Text> (дата звернення: 12.04.2020)

40. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 12.04.2020)

41. Похиленко І. С. Організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2009.

42. Аветисян М. Р. Організаційно-правова форма господарювання: дис. канд. юрид. наук (д-ра філософії). Вінниця, 2019. 197 с.

43. Моїсеєнко Ю. М. Свобода підприємницької діяльності і її межі у світлі диференціації організаційно-правових форм господарювання. Київський часопис права. 2022. № 4. С. 44-49.

44. Державний класифікатор України: Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004: прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97 (із змінами внесеними наказами Держспоживстандарту від 30.05.2005 р. № 133, від 05.11.2007 р. № 297, від 27.04.2009 р. № 167, наказом Мінекономрозвитку України від 19.06.2015 № 615 та від 23.02.2017 № 260). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04#Text> (дата звернення: 12.12.2022)

45. Рекордну кількість ФОПів відкрили від початку року. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foronomics-2024-1> (дата звернення: 12.12.2022)

46. Основи економічної теорії. Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти неекономічних спеціальностей / За заг. ред. акад. І.Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2015. 258 с.

47. Глумачний_словник. URL: <https://sum20ua.com/?page=1428> (дата

звернення: 12.12.2022)

48. Словник економіста та підприємця / А.М. Туренко, І.А. Дмитрієв, О.С. Іванілов, І.Ю. Шевченко. Харків: ХНАДУ, 2018. 340 с.

49. Словник української мови online. Тлумачний словник української мови у 20 томах. URL: <https://sum20ua.com> (дата звернення: 12.12.2022)

50. Жердецька Л. В. Фінансові кризи: визначення, класифікація та системний характер. Гроші, фінанси і кредит. 2017. Випуск № 6 (62). С. 79-84

51. Петрук, І. П. Роль та значення криз у сучасних економічних системах. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 25. № 1. С. 58-65.

52. Райнгарт К., Рогофф К. Циклічна історія фінансових криз. Київ: Наш формат, 2019. 544 с.

53. Вавілов Є. В. Емпіричне розуміння системних ризиків та фінансових криз у сучасному суспільстві. Вісник соціально-економічних досліджень. 2014. Випуск 3 (54). С. 192-197.

54. Кучінка, Т. В. Теоретичні аспекти вивчення феномену економічної кризи. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. № 1(3). С. 29-34.

55. Орловська, О. В. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки та шляхи подолання. Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2015. Випуск 25. 2. 197-202 с.

56. Філатова О. М. Антикризове регулювання економіки: історико-економічний аспект. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. Сборник научных трудов. Севастополь – Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ, 2009. 856 с.

57. Білоус В., Бригінець О. Правові питання розв'язання проблем

фінансової безпеки. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки. 2018. № 902. с. 74-81.

58. Бураковський І. Якою була реакція України на світову фінансову кризу 2008-2009 років. URL: <https://espreso.tv> (дата звернення: 15.09.2022)

59. Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу фінансової кризи на сферу зайнятості населення: Закон України від 25.12.2008 № 799-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/799-17#Text> (дата звернення: 15.09.2022)

60. Програма діяльності Кабінету Міністрів України “Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток”: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2008 № 1107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005120-08#Text> (дата звернення: 15.09.2022)

61. Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи: Указ Президента України від від 22.06.2009 № 466/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2009#Text> (дата звернення: 15.09.2022)

62. Вачаев О. Без малого. Бизнес. 2009. № 42 (873). С. 12.

63. Костюк О. М. Діяльність підприємств малого бізнесу в умовах економічної кризи. Вісник Хмельницького національного університету, 2009, № 6, Т. 1. С. 79-82.

64. Сенишин О.С. Державне регулювання економіки: підручник. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2014. 334с.

65. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020—2022 роки: постанова КМУ від 27.05.2020 № 534. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-stimulyuvannya-ekonomiki-534-270520> (дата звернення 09.06.2021).

66. Мироненко-Шульган О. М. Про податкову політику України в контексті вступу в ЄС та дії програми підтримки малого підприємництва. Ампаро. Випуск 2. 2023. С. 41–47. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2023/6.pdf>. (дата звернення 09.02.2024).

67. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 530-IX від 17.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text> (дата звернення 09.06.2021).

68. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення 09.06.2021).

69. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 591-IX від 13.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-20#Text> (дата звернення 09.06.2021).

70. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій» від 01.12.2020 № 1017-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-20#Text> (дата звернення 09.06.2021).

71. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби

COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 04.12.2020 № 1072-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-20#Text> (дата звернення 09.06.2021).

72. Драч С. Нова хвиля податкових заходів, спричинена COVID-19. URL: <https://taxlink.ua/ua/blog/nova-hvilya-podatkovih-zahodiv-sprichinena-covid19.htm> (дата звернення 09.06.2021).

73. Удосконалення податкової системи України в контексті викликів та загроз, спричинених поширенням COVID-19 / за заг. ред. О. Драган, С. Брехова, О. Нагорічної. Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2020. 96 с. С. 11–12.

74. Красота О., Кір'єв І. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. Ефективна економіка. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf (дата звернення 09.06.2021).

75. Коронавирус VS бизнес: половина предприятий продержится на карантине не более месяца. Экономическая правда. 2020. 02 квітня. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/04/2/658857/> (дата звернення: 25.04.2020)

76. Мироненко-Шульган О.М. Фінансовий контроль за діяльністю бізнесу: реалії карантинного сьогодення. Національна асоціація адвокатів України. 2021. URL: <https://unba.org.ua/publications/6510-finansovij-kontrol-za-diyal-nistyuu-biznesu-realii-karantinnogo-s-ogodennya.html> (дата звернення 09.06.2021).

77. Малий бізнес: зарубіжний досвід. Технопарк «Ремзавод». URL: <http://ru.poland.gov.pl> (дата звернення 07.05.2017).

78. Мале підприємництво Канади. URL: <https://docs.google.com/document/d/1g9OGSfCe0qIrRnyVaY2qfpbB2B1YwR9b71qzSsGeIGs/edit#> (дата звернення: 25.04.2020)

79. Про національну безпеку України. Закон України від 21.07. 2018. № 2469-V111 в ред. від 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#to> (дата звернення: 25.04.2020)

80. Дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни: результати опитування в грудні 2023 - січні 2024 року. Дія Бізнес. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 25.04.2023)

81. Крючкова Н. М. Вплив економічних криз на ефективність українського бізнесу: статистичний аналіз під час рецесій. Академічні візії. Випуск 17. 2023. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/522/479> (дата звернення: 25.04.2023)

82. Підтримка інвестиційної діяльності у промисловості України в умовах війни та повоєнного відновлення економіки: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovist-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta>. (дата звернення: 25.12.2023)

83. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 12.01.2024)

84. KSE Institute аналізує бюджетні підсумки 2023 року в першому випуску Українського фіскального дайджесту. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/kse-institute-analizuye-byudzhetni-pidsumki-2023-roku-v-pershomu-vipusku-ukrayinskogo-fiskalnogo-daydzhestu/> (дата звернення: 12.01.2024)

85. Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів та для підтримки середнього та малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.05.2023).

86. Економічний стан в умовах ВС. Економічна Експертна Платформа URL: <https://economics.org.ua/index.php/blog/377-economika-vv> (дата звернення 28.05.2023).

87. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні

положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022 № 2134-IX. URL:<https://auc.org.ua/novyna/nabuly-chynnosti-zminy-do-byudzhetnogo-kodeksu-ukrayiny-shchodo-zalyshkiv-subvenciy-ta> (дата звернення: 25.04.2023)

88. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.22 № 2120-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 28.05.2023).

89. Меморандум про економічну та фінансову політику від 24.03.2023. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Lol_MEFP_Ukraine_2023-03-24.pdf (дата звернення 28.05.2023).

90. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022 № 7. С. 141-146.

91. Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/331-2022-p> (дата звернення 28.05.2023).

92. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України від 19.07.2022 року № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text> (дата звернення 28.05.2023).

93. Програма релокації підприємств. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL:[https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=Programa Relokatsii Pidprimstv](https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=Programa%20Relokatsii%20Pidprimstv) (дата звернення 28.05.2023).

94. Дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни: результати

опитування в грудні 2023-січні 2024 року. Дія Бізнес. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення 28.05.2023).

95. Єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (дата звернення 28.05.2023).

96. Статистичний збірник "Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва", 2020 Державна служба статистики України. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/>

https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/12/Dsvsмм_20.pdf (дата звернення 20.11.2023)

97. Підтримка малого і середнього підприємництва. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva> (дата звернення 20.11.2023).

98. Мироненко-Шульган О. М., Кармаліта М. В. Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в Україні у кризові періоди. Юридичний науковий електронний журнал. № 7. 2023. С. 286–290. URL: http://sej.org.ua/7_2023/66.pdf. (дата звернення 20.11.2023)

99. Operational data portal Ukraine refugee situation. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952 (дата звернення 20.03.2023).

100. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (Редакція від 10.07.2022) (дата звернення 05.06.2023).

101. Економічний словник онлайн. URL: <https://ekonomichnij-slovník.slovaronline.com>. (дата звернення 05.06.2023).

102. Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич Економічний словник. Київ. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/> https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf (дата звернення 05.12.2023).

103. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001

№ 2210-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення 05.03.2024).

104. Офіційний Вебпортал Антимонопольного комітету України. URL: <https://amcu.gov.ua/news/zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-v-ukrayini-istoriya-suchasnist-ta-perspektivi> (дата звернення 05.12.2023).

105. Портал державної допомоги. URL: https://pdd.amc.gov.ua/portal_test/main/instruction/detail?instructionId=46 (дата звернення 05.03.2024).

106. Словник української мови: в 11 томах. — Том 9, 1978. — Стор. 581. URL: <https://sum.in.ua/s/spotvoqjuvaty> (дата звернення 05.12.2023).

107. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980) URL: <https://sum.in.ua/s/dopomogha17#Text> (дата звернення 05.02.2024).

108. Slovnyk.me — Словники енциклопедії (дата звернення 05.02.2024).

109. Словник української мови: в 11 томах. — Том 6, 1975. — Стор. 516. URL: <https://sum.in.ua/s/pidtrymka> (дата звернення 05.02.2024).

110. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 534 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.06.2023)

111. Мінекономіки обговорює створення Фонду фондів. Економічна правда. 01.03.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/1/671505/> (дата звернення 05.06.2023)

112. Стратегія розвитку -2030 передбачає створення Державного фонду фондів – офіс Націнвестради. від 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176177-strategia-rozvitku2030-peredbacaє-stvorennja-derzavnogo-fondu-fondiv-ofis-nacinvestradi.html> (дата

звернення 05.06.2023)

113. Жити і працювати в Україні. Як уряд планує втримати заробітчани вдома? від 04.05.2020 URL: <https://zt.20minut.ua/Groshi/zhiti-i-pratsyuvati-v-ukrayini-yak-uryad-planue-vtrimati-zarobitchan-v-11056439.html> (дата звернення 08.06.2023).

114. «Нові гроші» під 3% річних: кому уряд видасть пільгові кредити URL: <https://banker.ua/uk/novi-groshi-pid-3-richnix/> (дата звернення 08.06.2023)

115. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закону України від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення 08.06.2023)

116. Фонд розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/pryntsypy-roboty/> (дата звернення 08.06.2023)

117. Деякі питання фінансування підтримки малого та середнього бізнесу: Постанова Кабінету Міністрів України Порядок від 12.10.2022 № 1156 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1156-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.06.2023).

118. Фінансове право України (особлива частина): навчальний посібник / Л. М. Касьяненко, Т. О. Мацелик, Ю. І. Аністратенко та ін. – Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. – 580 с.

119. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 і від 12 жовтня 2022 р. № 1156: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2023 № 1103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.06.2023).

120. Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 “Деякі питання надання грантів бізнесу” (Офіційний вісник України, 2022 р., № 54, ст. 3159 із змінами від 07.03.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.06.2023).

121. Солонина Є. Полювання на кредит 5–7–9%: чому з 700 тисяч малих і середніх підприємств України пільгові позики отримали тільки 2,5 тисячі URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problemy-deshevyyh-kredytiv/30803915.html/> (дата звернення 11.06.2023).

122. Власна справа Beta_generic. Tableau Public URL: https://public.tableau.com/app/profile/me.ukraine/viz/Beta_generic/Dashboard_generic (дата звернення 11.11.2023)

123. Держпортал «Дія» <https://business.diia.gov.ua/knowledge/programi-finansuvanna/oglad-grantovih-program-finansuvanna-dla-msp> (дата звернення 11.11.2023).

124. Як отримати кредит за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» під агро? Особливості, нюанси, можливості URL: <https://latifundist.com/cards/72-yak-zaluchiti-kredit-za-programoyu-dostupni-krediti-5-7-9-pid-agro-osoblivosti-nyuansi-mozhливosti> (дата звернення 11.11.2023).

125. Програми підтримки бізнесу під час війни. URL: <https://buduysvoe.com/publications/programy-pidtrymky-biznesu-pid-chas-viyny> (дата звернення 11.06.2023).

126. Длігач А. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/3/701842/> (дата звернення 11.11.2023).

127. Дослідження тану та потреб бізнесу за рік повномасштабної війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/iniciativi/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-za-rik-rovnomasstabnoi-vijni> (дата звернення 11.11.2023).

128. Бутенко А.І., Шлафман Н.Л., Лазарева Є.В. та інші. Зміцнення потенціалу малого підприємництва у забезпеченні сталого розвитку Українського Причорномор'я: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2014. – 113 с. 2.

129. Лазарева Є.В. Методологічні аспекти формування інноваційної системи регіону: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 319 с.

130. Ляшенко В.І., Адамов Б.І., Амоша О.І. та інші. Середовище

сприятливе до інновації: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, АТД», 2008. – 165 с

131. Исаченко Д.А. «Малые предприятия в экономике Украины»: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2006. – 164с.

132. Исаченко Д.А. Малі промислові підприємства в трансформаційній економіці регіону: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2009. – 406 с.

133. Бутенко А.І., Барабаш О.О., Карпінська Г.В. та інші. Стратегічні напрями розвитку підприємницького сектору України: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 345 с.

134. Бутенко А.І., Барабаш О.О., Бережна Т.Ф. та інші. Розвиток підприємництва в промисловості України: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 490 с.

135. Бутенко А.І., Сараєва І.М., Носова Н.І. Рівень потенціалу малого підприємництва в Одеському регіоні та напрямки активізації його використання: Монографія. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2013. – 111 с.

136. Буркинський Б.В. Роль малого бізнесу в реформуванні економіки регіону. Економічні інновації. Випуск № 59. 2015. С. 6-15 URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/81636/01Burkinskiy.pdf?sequence=1> (дата звернення 02.02.2024).

137. Вимірювання регіонального ділового середовищав Україні. Аналіз економічних і соціальних відмінностей між регіонами України за допомогою набору 103 точних показників і результатів опитування. Вебпортал. URL: <https://competitiveness.icps.com.ua/> (дата звернення 02.02.2024).

138. Конкурентоспроможність регіонів та регіональна оцінка ділового клімату в Україні. Рейтинг конкурентоспроможності областей. За фінансової підтримки Офіційної Допомоги з метою розвитку від Словацької Республіки SlowakAid. URL: chrome-extension://efaidnbmnribpcajpcglclefindmkaj/https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/konkurentospromozhn_st_prezentac_ua.pdf (дата звернення 02.02.2024)

139. Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької

діяльності: Указ Президента України від 03.02. 1998 року № 79/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/98#Text> (втратив чинність 2004) (дата звернення 02.02.2024)

140. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва від 22.01.2000 № 89/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2000#Text> (втратив чинність 24.04.2004) (дата звернення 02.02.2024)

141. Регуляторна політика. Википедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Регуляторна_політика_України_у_сфері_господарських_відносин (дата звернення 02.02.2024)

142. Громадськи простір. Вебпортал. URL: <https://www.prostir.ua/news/> (дата звернення 12.02.2023)

143. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Законом України від 11.09.2003 № 1160-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення 12.02.2023)

144. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта” (Офіційний вісник України, 2004 р., № 10, ст. 612; 2012 р., № 92, ст. 3730): Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308 внесено зміни (Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 № 1151) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1151-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.02.2023)

145. Просторове планування. Википедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Просторове_планування. (дата звернення 12.02.2023).

146. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 12.02.2023).

147. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення 12.02.2023).

148. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення 12.02.2023).

149. Урядовий портал. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення 12.02.2023).

150. Аналітичний звіт «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020». URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/MCI/reports1/MCI_2019-2020_Part%201_UKR.pdf (дата звернення 12.02.2023).

151. Інститут політичних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/ua/mci/index_2021 (дата звернення 12.02.2023).

152. Аналітичний звіт. Індекс конкурентоспроможності міст 2021. Частина 2. Профілі міст. Підготовлено ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» (ІЕД) в рамках Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» через субконтракт з компанією Info Sapiens (ТОВ «ІНФО САПІЄНС»).- 238 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.ier.com.ua/files/Projects/2021/IKM/MCI2021%20report%2030.08.2021_UKR.pdf (дата звернення 12.02.2023).

153. Державний портал. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/775/DOBRE.pdf> (дата звернення 12.02.2023).

154. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 03.03.2021 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.02.2023).

155. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.08.2020 № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF> (дата звернення 12.03.2023).

156. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 12.03.2023).

157. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення 12.03.2023).

158. Рекомендації щодо планування розвитку малого та середнього підприємництва на рівні регіонів та територіальних громад (далі — Рекомендації) розроблені проектом технічної допомоги FORBIZ у межах ініціативи Європейського Союзу EU4Business за участі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://decentralization.ua/uploads/library/file/721/Guideline__Regiona_local_SME_Policy_FORBIZ.pdf (дата звернення 12.03.2023).

159. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 № 229 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2023).

160. Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі: Постанова Кабінету Міністрів України. Від 14.07.2021 № 723 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2023).

161. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата звернення 17.10.2023).

162. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.10.2023).

163. Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій щодо розроблення державних цільових програм: Наказ Мінекономіки європ. інтеграції Рекомендації від 08.05.2003 № 114 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114569-03#Text> (дата звернення 17.10.2023).

164. Шарапов А. Основи розробки місцевих цільових програм (посібник для держслужбовців). URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gurt.org.ua/uploads/news/2011/09/08/broshyura.pdf> (дата звернення 17.06.2023).

165. Розробка місцевих цільових програм органом управління освітою: Порадник для голів та управлінців освітою територіальних громад / Грекова І., Марушевська М., Полторак В., Жабенко Л., Пуцова А. / за заг. ред. Протасової Н., Полторак В., Жабенко Л., – К.: Швейцарсько-український проєкт DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», 2021. – 26 с.

166. Порядок, форми та вимоги щодо подання Антимонопольному комітету України інформації про чинну державну допомогу суб'єктам господарювання: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 28.12. 2015 року № 43-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-16#n4> (дата звернення 17.06.2023).

167. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення 17.06.2023).

168. Про затвердження Положення про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та

антимонопольного регулювання: Розпорядження Антимонопольного комітету України № 4-р від 1 квітня 1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0078-94#Text> (дата звернення 17.06.2023).

169. Про питання щодо надання часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва: Рішення виконкому міської ради від 16.04.2024 № 3-16/4 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/64479/rishennya-vikonkomu-miskoi-radi-vid-16-04-2024-3-164-pro-pitannya-schodo-nadannya-chastkovogo-vidshkoduvannya-vidsotkovih-stavok-za-kreditami-zaluchenimi-subektami-mikro-malogo-i-serednogo-pidpriemnic> (дата звернення 17.06.2023).

170. Оголошення про конкурс на надання ваучерів для малого бізнесу у Львівській області.: URL: <https://loda.gov.ua/news?id=52494>(дата звернення 17.06.2023).

171. Гадяцький районний фонд підтримки підприємництва — електронний ресурс. Режим доступу: <http://hadiach-rajon-vlada.org.ua/index.php/gadyatskij-rajonnij-fond-pidtrimki-pidpriemnitstva> (дата звернення 17.06.2023).

172. Офіційний сайт Львівської міської ради. URL: <https://city-adm.lviv.ua/topic/місьцеве%20самоврядування> (дата звернення 12.03.2024).

173. Офіційний сайт Львівської міської ради. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://city-adm.lviv.ua/lmr/lmrdownloads.pdf> (дата звернення 12.03.2024).

174. Надання органами місцевого самоврядування фінансової підтримки на розвиток місцевого бізнесу та стимулювання підприємництва: Посібник.URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/775/DOBRE.pdf> (дата звернення 12.03.2024).

175. Офіційний сайт Дніпровської міської ради. URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/biznes-prostir-dnipra> (дата звернення 12.03.2024).

176. Про запровадження щорічного конкурсу бізнес-проектів щодо

отримання мікрогрантів суб'єктами мікро-, малого і середнього підприємництва на створення або розвиток власного бізнесу: Рішення виконкому міської ради від 05.12.2023 № 15-5/12 URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/biznes-prostir-dnipra> (дата звернення 12.03.2024).

177. Офіційний сайт Дніпровської міської ради. URL: <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/33445/finansovi-instrumenti-pidtrimki-msb> (дата звернення 12.03.2024).

178. Офіційний сайт Дніпровської міської ради. Доступні види бізнесу у Дніпрі. URL: <https://sbc.regulation.gov.ua/city/5085> (дата звернення 12.03.2024).

179. Офіційний сайт Житомирської міської ради. URL: <https://ztrada.gov.ua/?pages=16141> (дата звернення 12.03.2024).

180. Деякі питання надання допомоги в рамках Програми “єПідтримка” : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1272 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1272-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.03.2024).

181. Офіційний сайт Житомирської міської ради. URL: <https://ztrada.gov.ua/?pages=1739>(дата звернення 12.03.2024).

182. Про затвердження Програми розвитку малого і середнього підприємництва Житомирської міської територіальної громади на 2022-2026 рік: Рішення Житомирської міської ради від 24.12.2021 № 416 URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ztrada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1641979973.pdf> (дата звернення 12.03.2024).

183. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: https://www.rada-poltava.gov.ua/investment/plan_econom_rozvutky (дата звернення 12.03.2024).

184. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: https://www.rada-poltava.gov.ua/investment/road_map_retrieval (дата звернення 20.02.2024).

185. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/investment/atodopomoga> (дата звернення 20.02.2024).

186. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: <https://www.rada->

poltava.gov.ua/investment/plan_econom_rozvutky (дата звернення 20.02.2024).

187. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/enterprisers/>(дата звернення 20.02.2024).

188. Офіційний сайт Полтавської міської ради. URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/miskiy-byudzheth/> (дата звернення 20.02.2024).

189. Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва по Чернігівській області» URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://economy.cg.gov.ua/web_docs/966/2012/10/docs/_%D0%94%D0%9E%20%D0%A0%D0%A4%D0%9F%D0%9F_2022_05_26_09_15_22.pdf(дата звернення 20.02.2024).

190. Офіційний сайт Чернігівської міської ради. «Бізнес HUB» URL: https://economy.cg.gov.ua/web_docs/966/2012/10/docs/%20BH_Chernihiv_2022_05_26_09_15_51.pdf (дата звернення 20.02.2024).

191. Офіційний сайт Чернігівська обласна державна адміністрація. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?id=2024&tp=0> (дата звернення 20.02.2024).

192. Офіційний сайт Одеської міської ради. URL: <https://omr.gov.ua/ua/business/entrepreneur/> (дата звернення 20.02.2024).

193. Офіційний сайт Одеської міської ради. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/228109> (дата звернення 20.02.2024).

194. Офіційний сайт Одеської міської ради. URL: <https://odesa5t.com.ua/projects> (дата звернення 20.02.2024).

195. Про місцеве самоврядування в Україні: Закону України від 21.05.1997 № 280/97-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1023> (дата звернення 20.02.2024).

196. Латковський П. П. Фінансова діяльність та юридична діяльність: їх правова сутність. Держава та регіони. Серія: Право. 2022. № 4 (78). С. 183–187.

197. Латковська Т.А. Розвиток фінансово-правових відносин у сучасних умовах. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Випуск 53. С. 464-469.

198. Кармаліта М. В. Правове забезпечення реалізації приватного та

публічного інтересу в оподаткуванні: дис. д.ю.н., 2020. 495 с. С. 109.

199. Податкова політика держави. Ще один великий компроміс / за заг. ред. К. І. Швабія. Київ: Алерта, 2018. 62 с.

200. Аністратенко Ю. І. Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук, Ірпінь, 2017. 460 с. С. 5.

201. Чайка В. В. Правові форми реалізації державної податкової політики України: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2017. 495 с. С. 28.

202. Вірт М. Я., Клепанчук О. Ю. Податкове регулювання розвитку малого бізнесу. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2017. Випуск 53. С. 76-81.

203. Данілов С. Європейські стандарти у податкових правовідносинах. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. С. 183–187. С. 183.

204. Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. Приазовський економічний Вісник. 2021. Вип. 2 (25). URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/7.pdf

205. Індекс очікувань ділової активності підприємств у травні 2023 року. Опитування підприємств. URL: <http://bank.gov.ua> (дата звернення 01.06.2023).

206. Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» («Doing Business») та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України: розпорядження КМУ від 04.12.2019 № 1413-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1413-2019-%D1%80#n26> (дата звернення 09.06.2021).

207. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?find=1&text=%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE#w1_1 (дата звернення 09.06.2021).

208. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України

у програмі Європейського Союзу для співробітництва в галузі оподаткування «Fiscalis» від 05.09.2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22058> (дата звернення 29.05.2023).

209. Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy.pdf> (дата звернення 29.05.2023).

210. Прутська Т. Ю. Пріоритетні напрямки розбудови інфраструктури підтримки підприємництва в аграрній сфері та ефективного. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. №12. С. 36–45.

211. Гуцаленко Л. В. Обліково-контрольне забезпечення прямої державної підтримки фермерських господарств: монографія / Л.В. Гуцаленко, Н.Г. Здирко. Вінниця: ПП “ТД “Едельвейс і К”, 2014. 234 с.

212. Калашник П. Тиск податкової на бізнес повернувся на довоєнний рівень, попри мораторій. Тепер скасовують і його. Як депутати і підприємці пропонують притримати апетити податківців. Forbes. 21 червня 2023. URL: <https://forbes.ua/money> (дата звернення 29.03.2024).

213. Касьяненко Л. М., Коломієць П. В. Особливості правового регулювання елементів спрощеної системи оподаткування як традиційного виду спеціального податкового режиму. Наукові праці Національного університету «одеська юридична академія». 2012. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom12/9.pdf> (дата звернення 29.03.2024).

214. Скрипник С.В., Лавров Р.В., Шепель І.В. Облік та оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Економіка та суспільство. 2023. Випуск № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2579/2498> (дата звернення 29.03.2024).

215. Гарбінська-Руденко А.В. Поняття та зміст категорії дефіциту бюджету. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 408-411.

216. Zhou L. Small Business Statistics: The Ultimate List in 2023. URL:

<https://www.luisazhou.com/blog/small-business-statistics/#> (дата звернення 28.05.2023).

217. План відновлення України. Липень 2022. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62c19ac16c921fc712205f03_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_UKR.pdf (дата звернення 28.05.2023).

218. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2 (100). С. 3–11.

219. Словник фінансово-правових термінів / За заг. ред. Л. К. Вороної. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Алерта, 2011. 558 с.

220. Маринів Н. Податковий контроль як складник фінансового контролю: публічно-правовий аспект. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 5/2. С. 86-90.

221. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 371 с.

222. Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена (жовтень–грудень 2020). URL: <https://boi.org.ua/publications/quarterlyreports/1369-kvartalnij-zv-t-radi-bznes-ombudsmena-zhovten-gruden-2020/> (дата звернення 29.05.2021).

223. Міністерство фінансів України. Офіційний ресурс. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skorotivstroki_dii_obmezhen_na_provedennia_po_datkovikh_perevirok-2686 (дата звернення 29.03.2021).

224. МВФ-Україна: Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику, 01 грудня 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/RHptHRqpHFNrgrm> (дата звернення 20.03.2024).

225. Порядок проведення камеральних та документальних податкових перевірок. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Порядок_проведення_камеральних_та_документальних_податкових_перевірок (дата звернення 29.04.2024).

226. Звіт Ради бізнес-омбудсмена «Податкові перевірки: перевіряй, але

довіряй. Звіт за результатами розслідування за власною ініціативою», квітень 2024 року. URL: <https://pravo.ua/zvit-rady-biznes-ombudsmena-podatkoviperevirky-pereviriai-ale-doviriai-ohliad-ta-refleksii/> (дата звернення 29.04.2024).

Україна

СМІЛЬЧИНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Соборна, 18А, смт Смільчине, 11201, тел.(04149) 2-15-06, факс (04149) 2-12-10,
E-mail: 04347605@mail.gov.ua , код ЄДРПОУ 04347605

Вих 316 від 20.02.2024р.

ДОВІДКА

**впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
наукового ступеня доктора філософії
Державного податкового університету
Мироненко-Шульган Олени Миколаївни
на тему: «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ДЕРЖАВОЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
КРИЗИ» у діяльність
Смільчинської селищної ради Житомирської області**

Ознайомившись із дисертаційною роботою здобувача наукового ступеня доктора філософії Державного податкового університету Мироненко-Шульган Олени Миколаївни на тему «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи», вбачаємо, що окремі наукові положення, розроблені дисертанткою, демонструють необхідний теоретичний та методологічний рівень і можуть бути використані у процесі правозахисної діяльності у сфері податкових правовідносин.

Зокрема, вважаємо слушною позицію автора до підходів тлумачення окремих норм національного законодавства щодо можливості реалізації суб'єктами малого підприємництва - платниками податків своїх законних інтересів, застосування сталої вітчизняної та міжнародної суддівської практики у фінансовій сфері тощо.

Запропоновані О. М. Мироненко-Шульган доктринальні висновки, зроблені на основі аналізу положень вітчизняного законодавства є відповідями на найактуальніші питання стосовно проблем бізнесу в умовах фінансової кризи, воєнного стану. Новели нормативного регулювання, які скасовують ті чи інші санкції, надають можливості кредитування з оптимальними умовами для відкриття або підтримки бізнесу, мінімізують податкові ставки тощо часто мають неоднозначний і суперечливий характер, що обумовлено швидкими політико-правовими реформами, впровадженням нових підходів до здійснення публічного управління, які відбуваються фактично в усіх сферах суспільного життя як України, так і в світі. Підготовлені державні та регіональні програми підтримки малого підприємництва не завжди впроваджуються. Найчастіше внаслідок того, що право закріплене, а чіткого механізму реалізації не встановлено, виникають практичні питання правового забезпечення законних інтересів суб'єктів господарювання.

Селищний голова
Смільчинської селищної ради
Житомирської області

С.В. Волощук

Україна
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА РАДА

майдан ім. С.П. Корольова, 1, м. Житомир, 10014, тел.: (0412) 43-21-21, 43-21-38, e-mail: post@zt.gov.ua,
код ЄДРПОУ 13576948

26.02.2024 № Р-5-12/217
на № _____ від _____

ДОВІДКА

впровадження результатів дисертаційного дослідження

наукового ступеня доктора філософії

Державного податкового університету

Мироненко-Шульган Олени Миколаївни

**на тему: «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ДЕРЖАВОЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
КРИЗИ» у діяльність Житомирської обласної ради**

Житомирська обласна рада як орган місцевого самоврядування, що представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, реалізує визначені Конституцією та законами України повноваження у сферах економічного, соціального та культурного розвитку.

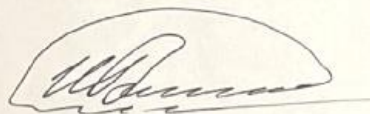
Основною із найбільш актуальних функцій є забезпечення умов для економічного розвитку області, реалізації економічного потенціалу з метою підвищення життєвого рівня та якості життя населення Житомирської області.

Результати наукового дослідження Мироненко-Шульган Олени Миколаївни та тему: «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи» були використані в поточній діяльності обласної ради, зокрема, щодо формування активної та збалансованої політики підтримки розвитку суб'єктів малого підприємництва, з

урахуванням специфічних особливостей різних галузей та районів області в умовах фінансової кризи та воєнного стану.

Викладені у дисертації висновки, розробки та обґрунтування були використані обласною радою під час опрацювання Програми економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2024 рік, затвердженої рішенням Житомирської обласної ради від 21.12.2023 № 611, для перегляду та внесення змін до Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 року, затвердженої рішенням Житомирської обласної ради від 18.12.2019 № 1722 та розробки Плану заходів на 2024-2027 роки з реалізації Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року, затвердженого рішенням Житомирської обласної ради від 21.12.2023 № 610.

Заступник голови
обласної ради

В.В. Ширма

Порівняльна таблиця

<u>Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні</u> : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI	
Стара редакція	Запропонована редакція
<p>Стаття 17. Фонди підтримки підприємництва</p> <p>1. Український фонд підтримки підприємництва, інші загальнодержавні, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва є юридичними особами.</p> <p>2. Порядок створення та функціонування Українського фонду підтримки підприємництва, інших загальнодержавних фондів підтримки підприємництва визначається Кабінетом Міністрів України.</p> <p>Засновниками регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва можуть бути Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Український фонд підтримки підприємництва, інші загальнодержавні фонди підтримки підприємництва, юридичні та фізичні особи.</p>	<p>Стаття 17. Фонд підтримки малого та середнього підприємництва.</p> <p>1. Фонд підтримки малого та середнього підприємництва, інші загальнодержавні, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва, можуть утворюватися в якості цільового рахунку в межах спеціального фонду державного чи місцевого бюджету, а також в якості є юридичної особи.</p> <p>Правовий статус Фонду підтримки малого та середнього підприємництва як рахунку: публічний, цільовий централізований, бюджетний фонд коштів.</p> <p>Правовий статус Фонду підтримки малого та середнього підприємництва як юридичної особи: публічний, цільовий, децентралізований позабюджетний фонд коштів.</p> <p>2. Порядок створення та функціонування Фонду підтримки малого та середнього підприємництва, інших загальнодержавних фондів підтримки підприємництва визначається Кабінетом Міністрів України</p> <p>Засновниками регіональних та місцевих фондів підтримки малого та середнього підприємництва можуть бути Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Загальнодержавний фонд малого та середнього підприємництва, інші загальнодержавні фонди підтримки підприємництва, юридичні та фізичні особи.</p>

3. Фонди підтримки підприємництва - неприбуткові організації, основними функціями яких є сприяння реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва шляхом залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, фінансування цільових програм та проектів.

4. Фінансова державна підтримка здійснюється фондами відповідно до статті 16 цього Закону.

5. Кошти Українського фонду підтримки підприємництва, інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва формуються за рахунок бюджетних коштів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних.

3. Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний централізований цільовий бюджетний фонд грошових коштів, порядок створення та функціонування якого здійснюється на підставі нормативно-правового акту імперативного характеру в межах відповідної бюджетної програми у складі спеціального фонду відповідного (місцевого, державного) бюджету, уповноваженим на те органом влади які функціонують на засадах відкритості і прозорості з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб.

Фонд підтримки малого та середнього підприємництва – це публічний децентралізований цільовий позабюджетний фонд грошових коштів, юридична особа, порядок створення та функціонування якого здійснюється може здійснюватися на підставі на підставі як нормативно-правового акту імперативного, так і диспозитивного характеру в межах відповідної бюджетної програми, уповноваженим на те органом влади або юридичною чи фізичною особою з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки підприємництва для задоволення публічних потреб.

4. Фінансова державна підтримка здійснюється **фондами підтримки малого та середнього підприємництва** відповідно до статті 16 цього Закону.

5. Кошти **фонду підтримки малого та середнього підприємництва**, інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва формуються за рахунок бюджетних коштів, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних.

<p>6. Кошти Українського фонду підтримки підприємництва, інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва спрямовуються виключно на фінансування розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва. Порядок використання таких коштів встановлюється Кабінетом Міністрів України.</p>	<p>6. Фонду підтримки малого та середнього підприємництва,, інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва спрямовуються виключно на фінансування розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва. Порядок використання таких коштів встановлюється Кабінетом Міністрів України.</p>
<p><u>Про державну допомогу суб'єктам господарювання</u>: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII відповідно до статті 48 ГКУ додати такі форми допомоги</p>	
<p>Стаття 1. Визначення термінів</p> <p>1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>1) державна допомога суб'єктам господарювання (далі - державна допомога) - підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності;</p>	<p>Стаття 1. Визначення термінів</p> <p>1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>1) державна допомога суб'єктам господарювання (далі - державна допомога), пропонуємо розуміти як закріплену у нормативно-правовому акті всебічну підтримку суб'єктів господарювання уповноваженим органом у формі і у порядку визначеному законодавством за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, з дотриманням принципів відкритості і прозорості, відповідальності, економічної доцільності та недопущення порушення здорової економічної конкуренції, що здійснюється з метою розвитку підприємництва та задоволення публічних потреб.</p>
<p>Стаття 2. Принцип недопустимості державної допомоги для конкуренції</p> <p>1. Державна допомога є недопустимою для конкуренції, якщо інше не встановлено цим Законом.</p>	<p>Стаття 2. Принципи державної допомоги.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. законності, 2. допустимості, 3. визначеності, 4. публічності, 5. відкритості та прозорості, 6. економічної доцільності, відповідальності,

	<p>7. моніторингу та контролю, 8. порушення принципів здорової економічної конкуренції.</p>
<p>Стаття 4. Форми державної допомоги</p> <p>1. Державна допомога полягає у передачі ресурсів держави чи місцевих ресурсів окремим суб'єктам господарювання, а також у втратах доходів відповідних бюджетів.</p> <p>Державна допомога може реалізовуватися, зокрема, у таких формах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) надання субсидій та грантів; 2) надання дотацій; 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; 8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; 9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів. 	<p>Стаття 4. Форми державної допомоги</p> <p>1. Державна допомога полягає у передачі ресурсів держави чи місцевих ресурсів окремим суб'єктам господарювання, а також у втратах доходів відповідних бюджетів.</p> <p>Державна допомога може реалізовуватися, зокрема, у таких формах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) надання субсидій та грантів; 2) надання дотацій; 3) надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; 4) списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; 5) надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; 6) зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; 7) надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; 8) продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; 9) збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів. <p>10) передача державного майна,</p>

	<p>для здійснення підприємницької діяльності в тому числі земельних ділянок;</p> <p>11) сприяння підприємцям в організації інформаційного обслуговування, підготовці кадрів та матеріально-технічного забезпечення;</p> <p>12) здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передання їх підприємцям у визначеному законом порядку;</p> <p>13) стимулювання модернізації технологій, інноваційної діяльності та інші види допомоги.</p>
<p>Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постановою КМУ від 24 січня 2020 р. № 28</p>	
<p>1. Цей Порядок визначає умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки (далі - державна підтримка) суб'єктам підприємництва шляхом здешевлення вартості кредитів.</p> <p>2. У цьому Порядку терміни вживаються у такому значенні:</p>	<p>1. Цей Порядок визначає умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки (далі - державна підтримка) суб'єктам підприємництва шляхом здешевлення вартості кредитів.</p> <p>2. У цьому Порядку терміни вживаються у такому значенні:</p> <p>державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва - це вид державної допомоги в закріпленій в законодавстві формі, що надається уповноваженим органом влади відповідним суб'єктам малого та середнього підприємництва на принципах ефективності, доступності, відкритості та прозорості, створення рівних можливостей, недопустимість порушення здорової конкуренції у визначеному імперативно-правовими нормами порядку з публічних фондів грошових коштів з метою забезпечення створення, розвитку малого та середнього підприємництва та</p>

<p>суб'єкт підприємства, зокрема мікропідприємства, малого та середнього підприємства (далі - суб'єкт підприємства), - резиденти України: фізична особа - підприємець, зареєстрована в установленому законом порядку; юридична особа, кінцеві бенефіціарні власники (контролери) якої є фізичними особами - резидентами України; сільськогосподарський товаровиробник (у значенні, наведеному в Законі України "Про державну підтримку сільського господарства України"); суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки.</p>	<p>задоволення публічного інтересу. суб'єкт підприємства, зокрема мікропідприємства, малого та середнього підприємства (далі - суб'єкт підприємства), - резиденти України: фізична особа - підприємець, зареєстрована в установленому законом порядку; юридична особа, кінцеві бенефіціарні власники (контролери) якої є фізичними особами - резидентами України; сільськогосподарський товаровиробник (у значенні, наведеному в Законі України "Про державну підтримку сільського господарства України"); суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки.</p>
---	---

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мироненко-Шульган О. М. Теоретико-правові основи функціонування малого підприємництва як однієї з форм господарської діяльності (фінансово-правовий аспект). *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9 (23). С. 684–696. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10338>.

2. Мироненко-Шульган О. М. Про податкову політику України в контексті вступу в ЄС та дії програми підтримки малого підприємництва. *Ампаро*. Випуск 2. 2023. С. 41–47. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2023/6.pdf>.

3. Мироненко-Шульган О. М., Кармаліта М. В. Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в Україні у кризові періоди. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 286–290. URL: http://lsej.org.ua/7_2023/66.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Мироненко-Шульган О. М. Особливості правового регулювання фінансування органами місцевого самоврядування діяльності малого бізнесу в Україні. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications: VII International scientific and practical conference (January 24–26, 2024), Vienna, Austria, International Scientific Unity*. 2024. С. 209–214.

5. Мироненко-Шульган О. М. Правове регулювання оподаткування підприємництва в умовах фінансової кризи: гармонізація публічного і приватного інтересу *Міжнародний податковий конгрес «Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки» (м. Ірпінь, 03 грудня 2020 року): збірник матеріалів*. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 520–523.

6. Мироненко-Шульган О. М. Окремі аспекти здійснення фінансового

контролю за діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання у карантинний період. *Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 07 квітня 2021 р. м. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. С. 220–223.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

7. Myronenko-Shulhan O., Karmalita M. The role of tax policy in the crisis period (reduction of financial and economic shakes of small business during the pandemic). 2021. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. No. 4. Pp. 27–33. URL: <https://www.unigoettingen.de/de/document/download/aed2e201b6e455de01b57d10c45455cf.pdf/ReOS%2004%20aus%202021.pdf>.

8. Мироненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою. *Національна асоціація адвокатів України*: офіц. сайт. 19.08.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html>